

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Psikoloji Programı

**İLKÖĞRETİM DÖRDÜNCÜ VE BEŞİNCİ SINIF
ÖĞRENCİLERİNİN ALGILADIKLARI EBEVEYN
KABUL-RED DÜZEYLERİ İLE EMPATİK EĞİLİM
DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Aslı KÖSEOĞLU

İstanbul, 2013

T.C. İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

İLKÖĞRETİM DÖRDÜNCÜ VE BEŞİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN
ALGILADIKLARI EBEVEYN KABUL-RED DÜZEYLERİ İLE
EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aslı KÖSEOĞLU
105003008

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Nermin Çiftçi ARIDAĞ

İstanbul, 2013

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

25/02/2013

Enstitümüz *Psikoloji* Anabilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden **105003008** numaralı **Aslı KÖSEOĞLU** "İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**İLKÖĞRETİM DÖRDÜNCÜ VE BEŞİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ALGILADIKLARI EBEVEYNKABUL-RED DÜZEYLERİ İLE EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 07.02.2013 tarih ve 2013/2 sayılı toplantısında seçilen ve Sefaköy Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin 48. maddesi gereğince (7.5) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
YRD.DOÇ.DR.NERMİN ÇİFTÇİ ARIDAĞ

ÜYE
YRD.DOÇ.DR.FERZAN CURUN

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. MÜGE AKBAĞ

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin algıladıkları ebeveyn kabul-red düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

/02/2013

Aslı KÖSEOĞLU

ONAY

Tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumunyıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../02/2013

Aslı KÖSEOĞLU

ÖZET

İLKÖĞRETİM DÖRDÜNCÜ VE BEŞİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ALGILADIKLARI EBEVEYN KABUL-RED DÜZEYLERİ İLE EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Ash KÖSEOĞLU

Yüksek Lisans Tezi, Psikoloji Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nermin ÇİFTÇİ ARIDAĞ

Şubat, 2013- 129 sayfa

Bu araştırmada; ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıfa devam eden öğrencilerin algıladıkları ebeveyn kabul-red düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişki öğrencilerin cinsiyet, devam ettikleri okul, sınıf, kardeş sayıları, akademik başarıları, anne babanın öğrenim durumları, gelir düzeyleri değişkenlerine göre incelenmiştir.

Araştırma grubunu 2011-2012 eğitim-öğretim yılında, İstanbul İli Avrupa Yakası Küçükçekmece İlçesindeki; Mustafa Kemal Paşa İlköğretim Okulu ve Sultan Murat İlköğretim Okuluna devam eden, her okuldan dördüncü ve beşinci sınıfların her birinden 250 kız, 243 erkek olmak üzere toplam 493 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği (Kaya, Siyez, 2010) ve Çocuk/ Ergen Kabul- Red Ölçeği Kısa Form (Rohner, 2005) kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin analizi SPSS 14 programı ile yapılmıştır. Kullanılan teknikler ise; Mann Whitney U, Kruskal, Spearman Korelasyon analizi teknikleridir.

Elde edilen sonuçlara göre; öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılaştığı görülmektedir. Kız öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri erkek öğrencilerden daha yüksektir. Öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin dördüncü sınıflar lehine anlamlı farklılaştığı görülmektedir. Empatik eğilim düzeyi başarı değişkenine göre anlamlı farklılaşmaktadır. Ortalamaları

dikkate alındığında pekiyi alan öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri diğer notları alan öğrencilerden yüksektir. Öğrencilerin empatik eğilim düzeyi anne öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık gösterirken baba öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Öğrencilerin ebeveyn kabul-red düzeyleri incelendiğinde; anne red düzeyi cinsiyete göre erkekler lehine farklılık gösterirken baba red düzeyi cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Öğrencilerin anne red düzeyi sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Ortalamalara göre; beşinci sınıf öğrencileri dördüncü sınıf öğrencilerinden daha fazla red algılamaktadır. Baba red düzeyi sınıfa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Anne ve baba red düzeyleri ile başarı değişkeni arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında zayıf ve geçer not alan öğrencilerin diğer öğrencilerden daha fazla red algıladıkları görülmektedir. Öğrencilerin anne red düzeyleri ile öğrenim durumu anlamlı farklılaşmazken baba red düzeyi ile baba öğrenim durumu anlamlı farklılaşmaktadır. Son olarak da öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri ile anne baba kabul-red düzeyleri ve alt boyutları arasında negatif yönde, orta düzeyde, anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Ebeveynleri tarafından kabul edilen öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Empatik eğilim ve ebeveyn kabul-red ölçeği alt boyutları arasında da anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ebeveynin reddediciliği, ihmali, saldırgan davranışları yükselip ve annenin sıcak davranışları azaldıkça öğrencilerin empatik eğilimlerinin azaldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: empati, empatik eğilim, ebeveyn kabul-red algısı ile empatik eğilim

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF THE CORRELATION BETWEEN PERCEIVED PARENTAL ACCEPTANCE-REJECTION AND EMPATHIC TENDENCY LEVELS OF 4TH AND 5TH GRADE ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

In this research, the correlation between perceived parental acceptance-rejection and empathic tendency levels of 4th and 5th grade elementary school students has been analysed, according to the variables of; gender, number of siblings, success of the students, the school and the grade they attend, educational levels of their parents and level of family income.

The sample of the study consists of 493 4th and 5th grade students of Mustafa Kemal Paşa and Sultan Murat elementary schools, located in Küçükçekmece, İstanbul. 250 of the students are female and 243 of them are male.

Personal Information Form, KA-Sİ Empathic Tendency Scale (Kaya, Siyez, 2010) and Parental Acceptance-Rejection Questionnaire (Child PARQ-Turkish Short Form) (Rohner, 2005) are used in this research.

The data collected was analyzed with a SPSS 14. The techniques used were Mann Whitney U, Kruskal and Spearman Correlation analysis.

According to the results, empathic levels of the students show significant difference by gender. Empathic tendencies of female students are higher than male students. Empathic tendency levels of the students differs in 4th grade students more. Empathic tendency levels differ significantly with the variable of success. When average exam results are considered, the empathic tendency levels are higher in the students with higher scores compared to the others. The empathic tendency levels show significant difference according to education levels of mothers, but do not show meaningful difference according to education levels of fathers. When parental acceptance-rejection levels of students are analyzed, mother rejection levels are higher in males but father rejection levels do not show meaningful difference. Mother rejection levels show significant difference

according to the variable of grade. According to exam results; fifth grade students perceive more rejection than 4th grade students. Father rejection levels don't show meaningful difference according to grade. It is observed that there is a significant difference between the variables of parental rejection levels and success. When exam results are considered, the students with low grades perceive more rejection compared to the other students. Mother rejection levels of students don't differ meaningfully with education levels of mothers, but father rejection levels and education levels of fathers differ significantly. Finally, between emphatic tendency levels of the students and parent acceptance-rejection levels, negative and moderate relationship has been determined. It is seen that the students who are accepted by their parents has higher emphatic tendency levels. Correlation between emphatic tendency and parent acceptance-rejection scale has been sub-researched and significant correlation has been determined. It is found that when parental rejection, negligence and aggressive behaviours increase and warm behaviours of mothers decrease tendency levels of students decrease.

Keywords: empathy, emphatic tendency, perceived parental acceptance-rejection and empathic tendency

ÖNSÖZ

Bu tezi hazırlama sürecimde bilgi ve deneyimlerini içtenlikle paylaşan, bana yol gösteren, süreç içerisinde motivasyonumu artırıcı desteği için tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Nermin Çiftçi Arıdağ'a, çok teşekkür ederim.

Tezin hazırlanma sürecinde, istatistik bulguların değerlendirilmesinde ve aynı zamanda anket formlarının uygulama sürecindeki desteği için Özlem Sertel Berk'e teşekkür ederim.

Ölçme araçlarının uygulamaları süresince bana yardımcı olan okul yöneticilerine, öğretmenlere, okulların rehber ve danışman öğretmenlerine ve sevgili öğrencilere teşekkür ederim.

Destekleriyle beni motive eden sevgili arkadaşlarım Aslı Gürtunca, Tuba Akay ve Gözde Özçiçek'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca, tezimin yapılanma aşamasında ve tüm yaşantım boyunca desteklerini hiç esirgemeyen sevgili annem Fatma Aydemir'e ve canım babam Mustafa Aydemir'e, eşim Ömer Faruk Köseoğlu'na ve kardeşlerim Esra ve Hasan Aydemir'e sonsuz teşekkürler...

Aslı KÖSEOĞLU

KISALTMALAR LİSTESİ

EKAR: Ebeveyn Kabul- Red Kuramı

EKRÖ: Ebeveyn Kabul- Red Ölçeği

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1 Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları.....	84
Tablo 2 Öğrencilerin Empatik Eğilim Düzeylerine İlişkin Betimsel Bulgular.....	86
Tablo 3 Öğrencilerin Empatik Eğilim Düzeylerinin Cinsiyete Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	86
Tablo 4 Öğrencilerin Empatik Eğilim Düzeylerinin Sınıf Değişkenine Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	87
Tablo 5 Öğrencilerin Empatik Eğilim Düzeylerinin Başarı Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	87
Tablo 6 Öğrencilerin Empatik Eğilim Düzeylerinin Anne Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	88
Tablo 7 Öğrencilerin Empatik Eğilim Düzeylerinin Baba Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	88
Tablo 8 Öğrencilerin EKRÖ Anne Puanlarına İlişkin Betimsel Bulgular.....	89
Tablo 9 Öğrencilerin Anne Kabul-Red Algılarının Cinsiyetlerine Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	89
Tablo 10 Öğrencilerin Anne Kabul-Red Algılarının Sınıf Değişkenine Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	90
Tablo 11 Öğrencilerin Anne Kabul-Red Algılarının Başarı Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	90

Tablo 12 Öğrencilerin Anne Kabul-Red Algılarının Anne Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	91
Tablo 13 Öğrencilerin Baba Kabul-Red Algılarına İlişkin Betimsel Bulgular.....	92
Tablo 14 Öğrencilerin Baba Kabul-Red Algılarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	92
Tablo 15 Öğrencilerin Baba Kabul-Red Algılarının Sınıf Değişkenine Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları.....	92
Tablo 16 Öğrencilerin Baba Kabul-Red Algılarının Başarı Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	93
Tablo 17 Öğrencilerin Baba Kabul-Red Algılarının Baba Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	93
Tablo 18 Öğrencilerin Anne Kabul-Red Algıları ile Empatik Eğilim Alt Boyutları Arasındaki İlişki.....	94
Tablo 19 Öğrencilerin Baba Kabul-Red Algıları ile Empatik Eğilim Alt Boyutları Arasındaki İlişki.....	95
Tablo 20 Öğrencilerin Anne Kabul-Red Alt Boyutları ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	95
Tablo 21 Öğrencilerin Baba Kabul-Red Alt Boyutları ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	96

EKLER LİSTESİ

	Sayfa
Ek No-1. Kişisel Bilgi Formu.....	120
Ek No-2. KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği.....	122
Ek No-3. Anne Kabul- Red Çocuk Kısa Formu.....	123
Ek No-4. Baba Kabul- Red Çocuk Kısa Formu	125
Ek No-5. EKRÖ Anne Baba Ölçeği İzin Formu.....	127

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VIII
TABLolar LİSTESİ	IX-X
EKLER LİSTESİ.....	XI
İÇİNDEKİLER	XII-XV

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problemin Tanımı ve Araştırmanın Amacı.....	1
1.2. Araştırmada Yanıtlanacak Sorular.....	2
1.3. Araştırmanın Varsayımları (Sayılılar).....	3
1.4. Araştırmanın Sınırlılıklar.....	3
1.5. Araştırmanın Önemi.....	3

2. BÖLÜM

EMPATİ VE EBEVEYN KABUL-RED KURAMI İLE İLGİLİ LİTERATÜR

GİRİŞİ

2.1. Empati Kavramı	5
2.2. Empatik Eğilim Kavramı	10
2.3. Empatinin Biyolojik Temeli	14
2.4. Çocukta Empatinin Gelişimi	18

2.5. Çocuklarda Empati Gelişiminde Anne Babanın Rolü.....	27
2.6. Ebeveyn Kabul- Red Kuramı	33
2.7. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu.....	36
2.8. EKAR Kuramının Alt Alanları.....	41
2.9. Kişilik Alt Kuramı.....	41
2.9.1. Bağımlılık ya da Savunucu Bağımsızlık.....	44
2.9.2. Duyusal Duyarsızlık/Tepkisizlik.....	47
2.9.3. Düşmanlık ve Saldırganlık.....	48
2.9.4. Olumsuz Öz-Saygı.....	50
2.9.5. Olumsuz Öz- Yeterlik.....	50
2.9.6. Duyusal Tutarsızlık.....	51
2.9.7. Olumsuz Dünya Görüşü.....	51
2.10. EKAR'ın Başa Çıkma Alt Kuramı.....	56
2.11. EKAR Kuramının Sosyokültürel Sistemler Modeli.....	59
2.12. EKAR Kuramının Bazı Temel Özellikleri.....	61
2.12.1. Evrensel Bakış açısı ve Çok-Yönlü Araştırma Stratejileri	61
2.12.2. Entegrasyon.....	62
2.12.3. Fenomenolojik Yaklaşım.....	62
2.13. İlgili Araştırmalar.....	63
2.13.1. Empati ile İlgili Araştırmalar.....	63
2.13.2. Ebeveyn Kabul- Red Kuramıyla İlgili Araştırmalar....	70

3. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli	77
3.2. Örneklem	78
3.3. Veri Toplama Araçları.....	78
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	78
3.3.2. KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği Çocuk Formu	79
3.3.3. Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Kısa Form	80

4. BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Sosyodemografik Bulgular	82
4.2. Öğrencilerin Empatik Eğilim Puanlarına İlişkin Betimsel Bulgular.....	84
4.3. Öğrencilerin EKRÖ Anne Puanlarına İlişkin Bulgular.....	87
4.4. Öğrencilerin EKRÖ Baba Puanlarına İlişkin Bulgular.....	91
4.5. Öğrencilerin Empatik Eğilim Puanları İle EKRÖ ve Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesine İlişkin Bulgular	93

5. BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

5.1. Öğrencilerin Empatik Eğilim Düzeyleri Cinsiyet, Sınıf, Karne Derecesi, Anne ve Baba Öğrenim Durumuna Göre Anlamli Farklılaşmakta mıdır?.....	95
5.2. Öğrencilerin EKRÖ Anne ve Baba Kabul-Red Düzeyleri Cinsiyet, Sınıf, Karne Derecesi, Anne ve Baba Öğrenim Durumuna Göre Anlamli Farklılaşmakta mıdır?.....	99
5.3. Öğrencilerin Empatik Eğilim Düzeyleri ile Ebeveyn Kabul-Red Düzeyleri Arasında İlişki Var mıdır?.....	104

6. BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç ve Öneriler.....	107
KAYNAKÇA	110
EKLER	120
EK -1 Kişisel Bilgi Formu Formu.....	120
EK-2 KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeği.....	122
EK- 3 Anne Kabul- Red Çocuk Kısa Formu.....	123
EK- 4 Baba Kabul- Red Çocuk Kısa Formu.....	125
EK- 5 EKRÖ Anne Baba İzin Formu.....	127
ÖZGEÇMİŞ.....	128

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problemin Tanımı ve Araştırmanın Amacı

Toplumsal bir varlık olan insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik, diğer insanlarla sürekli bir ilişki ve iletişim içinde olmasıdır. İnsan doğduğu andan itibaren bilinçli veya bilinçsiz, isteyerek veya istemeyerek çevresiyle iletişime girmekte, çevresinden etkilendiği gibi kendisi de çevresini etkilemektedir. Dolayısıyla, insanın yaşamının çocukluktan itibaren her döneminde değişik insanlarla değişik düzeylerde sürdürdüğü ilişkiler ve iletişim; o insanın mutluluğundan, iş yaşamındaki başarısına kadar birçok konuda belirleyici faktörlerin başında gelmektedir. Diğer insanlarla yürütülen ilişkinin ve iletişimin kalitesini arttıran bir unsur olarak görülen ve iletişim becerisinde önemli bir beceri olarak değerlendirilen nokta ise kişinin sahip olduğu empatik eğilimi ve becerisidir.

Empati kurma insanın doğduğu andan itibaren gelişebilen bir özelliktir. Biyolojik özelliklerin dışında, anne-babanın çocuğa yaklaşımıyla, çocuğu kabul etmesiyle başlayan; eğitim ve öğretim sürecinde etkileşim içinde bulunulan çevresel etkenler empatinin gelişiminde oldukça önemlidir. Çocuklar normal bir gelişim için ebeveynlerinden olumlu tepki alma ihtiyacı içindedirler. Olumlu etkileşimin boyutlarından biri çocuğu kabul etmektir.

Ebeveyn kabul-red teorisine göre çocukların en temel ihtiyacı, ebeveynlerinin sağlayacağı sıcaklık ve sevgidir. Kabul edilmeye yönelik ilgili literatürde, kabul eden ebeveynler, genellikle çocuklarını seven, çocuklarının kişiliklerini takdir eden ve çocuklarının etkinliklerine ilgiyle katılan ebeveynler olarak tanımlanmıştır (Rohner ve Chaki-Sircar 1988). Ebeveyn kabulü, anne-babaların çocuklarına karşı gösterdikleri sıcaklık, şefkat, bakım, ilgi, destek ya da kısaca sevginin ön plana çıkması olarak tanımlanmaktadır (Khaleque & Rohner, 2002; Rohner, 2005; Rohner & Khaleque, 2005).

Ebeveynin reddi ise; soğuk ve duygusuz davranma, düşmanca öfkeli ve kızgın davranma, ilgisiz ve umursamaz davranma, ihmal etme ve saldırganca davranma şeklinde ortaya çıkmaktadır (Rohner, 2002).

Rohner'e göre (2002), çocukları anne-babaları tarafından kabul veya red edilmeleri kadar etkileyen başka hiç bir yaşantı yoktur. Dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılmış olan araştırmalar, anne-baba tarafından kabul veya red edilmenin çocukların hem duygusal, davranışsal ve sosyal-bilişsel gelişimini, hem de yetişkinlikteki psikolojik uyumlarını etkilediğini göstermiştir.

Anne-babanın çocuğu kabul etme veya reddetme davranışları ya da algısı çocukların tutumlarının gelişmesinde etkili olmaktadır. Oluşan tutumlar çocukların sosyal ilişkilerinde, iletişim biçimlerinde gözlenebilen davranışlar olarak yansıyacaktır. Anne-baba aracılığıyla kurulan sosyal ilişkiler ve etkileşim aynı zamanda çocuğun toplumla bütünleşme sürecini başlatır. Kişiler arası ilişkilerde ve dolayısıyla iletişimde empati becerisinin önemi çocuğun ilk ilişki kurduğu kişiler olarak anneye baba görülmektedir. Çünkü çocuk ile kurulan ilişkide, gereksinimlerine yanıt verebilen, olaylar ve durumlar karşısında ne düşündüğünü, ne hissettiğini anlayabilen bunu tutum ve davranışlarıyla çocuğuna gösterebilen anne-baba, empati becerisi olan anne-babadır. Dolayısıyla, anne-baba çocuk ilişkisinde sağlıklı bir etkileşim söz konusu olur. Aynı zamanda yaşanan bu sağlıklı etkileşimde anne-baba, çocuk için bir rol model olarak, çocuğun toplumsal yaşamdaki diğer ilişkilerinde, iletişim boyutunda kendisinin de empati kurabilen bir birey olarak var olmasını sağlar.

Bu araştırmanın amacı; ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin algıladıkları ebeveyn kabul-red ile çocukların empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu bağlamda “ algılanan ebeveyn kabul-red ile empatik eğilim düzeyi arasında ilişki var mıdır?” sorusu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır.

1.2 . Araştırmada Yanıtlanacak Sorular

Genel amacın yanı sıra aşağıdaki alt amaçlar geliştirilmiştir. Bu alt amaçlar çerçevesinde araştırmada cevap aranacak temel sorular şunlardır:

1. Öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri; cinsiyete, gittikleri okula, devam ettikleri sınıfa, kardeş sayısına, başarı durumuna (karne derecesine), annenin eğitim durumuna, babanın eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

2. Öğrencilerin algıladıkları anne kabul-red düzeyleri; cinsiyete, gittikleri okula, devam ettikleri sınıfa, kardeş sayısına, başarı durumuna (karne derecesine), annenin eğitim durumuna, babanın eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
3. Öğrencilerin algıladıkları baba kabul-red düzeyleri; cinsiyete, gittikleri okula, devam ettikleri sınıfa, kardeş sayısına, başarı durumuna (karne derecesine), annenin eğitim durumuna, babanın eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
4. Öğrencilerin anne kabul-red düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasında ilişki var mıdır?
5. Öğrencilerin baba kabul-red düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasında ilişki var mıdır?
6. Öğrencilerin anne kabul-red ölçeğinin sıcaklık, düşmanlık, umursamazlık, red alt boyutları ile empatik eğilim düzeyleri arasında ilişki var mıdır?
7. Öğrencilerin baba kabul-red ölçeğinin sıcaklık, düşmanlık, umursamazlık, red alt boyutları ile empatik eğilim düzeyleri arasında ilişki var mıdır?
8. Öğrencilerin anne kabul-red düzeyleri ile bilişsel ve duygusal empatik eğilim boyutları arasında ilişki var mıdır?
9. Öğrencilerin baba kabul-red düzeyleri ile bilişsel ve duygusal empatik eğilim boyutları arasında ilişki var mıdır?

1.3. Araştırmanın Varsayımları (Sayıtlılar)

- Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının ölçtükleri özellikler bakımından geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.
- Araştırmanın grubunu oluşturan öğrencilerin kendilerine uygulanan anket ve envanterlerin yanıtlarının, onların gerçek düşüncelerini yansıttığı varsayılmıştır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Mevcut araştırma, İstanbul İli Avrupa Yakası Küçükçekmece İlçesindeki; Mustafa Kemal Paşa İlköğretim Okulu ve Sultan Murat İlköğretim Okuluna devam eden, her okuldan 4. ve 5. sınıfların her birinden 250 kız, 243 erkek olmak üzere toplam 493 öğrenci ile sınırlıdır.

1.5. Araştırmanın Önemi

Günümüzde hemen hemen tüm psikoloji kuramları çocukluk çağının insanın psikolojik ve sosyal gelişimi açısından son derece önemli bir dönem olduğu

konusunda görüş birliği içindedir. Çocukluk döneminde belki de en belirleyici faktör, çocuğun içinde yetiştiği aile ortamıdır. Bu bağlamda, ebeveyn-çocuk ilişkisi, ebeveyn davranışları çocuğun kişilik ve sosyal gelişiminde son derece önemli bir rol oynamaktadır.

Ebeveyn kabul-red teorisine göre erken çocukluk döneminde kabullenici bir anne babayla kurulan ilişkiler, bireyin ileriki yıllarda diğer insanları kabullenmesinin ve desteklemesinin belirleyicilerindendir (Rohner, 2001). Çocukların gelişim süreçlerinde edindikleri yetenek ve beceriler tüm hayatlarında etkin bir şekilde yer alacaktır. İyi ve sağlıklı bir iletişim için her şeyden önce iletişimde empatik yaklaşımı bilmek ve kullanmak çok etkili olmaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın yaşadığı çevredeki insanlarla ilişki kurması, karşısındakini anlama potansiyeli yani empatik eğiliminin gelişimi ebeveyn ilişkileriyle şekillenmektedir.

Başkalarıyla empatik iletişim kurma becerisi gelişmiş olan kişiler insanlarla çok daha iyi bir ilişki kurarlar. Bireyin gelişim sürecinde edindikleri bu yeteneklerin şekillendiği çocukluk ve ilköğretim evresi de oldukça önem taşımaktadır.

Ülkemizde yapılan birçok araştırmada; empatik eğilim konusunda ergen ve yetişkin gruplar üzerine çalışılmıştır. Dökmen (1988) tarafından geliştirilen empatik eğilim ve empatik beceri ölçekleri kullanılarak yapılan çalışmaların büyük bir kısmının örnekleminin üniversite öğrencileri ve yetişkinler olduğu, bu çalışmalarda genellikle çeşitli meslek gruplarının empatik eğilim ve beceri düzeylerinin belirlenmesi ve karşılaştırılmasına ilişkin olduğu gözlenmektedir. Özellikle çocukluk dönemlerinde empati kavramının gelişimi ve olası etkileri/sonuçlarını irdeleyen çalışmaların sayılarının yetersiz olduğu görülmektedir. Çocuklarda empatik eğilim ile ilgili az sayıda çalışma olduğundan dolayı özellikle ilköğretim birinci kademe öğrencilerini kapsayan çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Empatik beceri ile empatik eğilim birbirinden farklı kavramlardır. Empatik beceri; diğer kişinin duygusunun anlaşıldığının ve hissedildiğinin karşılıkine aktarılmasıdır. Empatik eğilim ise; başkalarının yaşantılarını, duygularını anlama ve hissetme potansiyelidir (Önder, Gülay, 2007). Empatik eğilimin

araştırılmasında bir diğer önemli nokta ise birçok araştırmada empatik beceri konusuna daha çok ağırlık verildiğinin görülmesidir. Empatik eğilim konusunda araştırmalar arttırılmalıdır. Ülkemizde empatik eğilim ile ebeveyn kabul-red arasındaki ilişkiyi inceleyen özellikle çocuklar üzerinde yapılmış olan araştırmaların azlığı ve yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı alanda bu konuda çalışmaya ihtiyaç olduğu kanaatine varılmıştır. Araştırma sonuçlarının alana katkı sağlayacağı ve kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

2. BÖLÜM

Empati ve Ebeveyn Kabul-red Kuramı İle İlgili Literatür Girişi

2.1. Empati Kavramı

Sosyal bir varlık olan insan, içinde yaşadığı çevredeki diğer insanlarla ilişki kurmak durumundadır. İnsanın diğerleriyle ilişki kurma gereksinimi temel gereksinimlerden biridir. Diğer insanlarla kurulan ilişkiler, bu ilişkilerin niteliği, kalitesi, ilişki içinde bireyin kendine ilişkin almış olduğu geribildirimler, onun kendine ilişkin algıları için bir ereve, bir referans oluşturmaktadır. İnsan ilişkilerindeki temel motivasyonlardan biri, ilişkideki bireylerin karşısındaki tarafından yaşantısının, duygusunun ve düşüncesinin anlaşılmasıdır. Kısaca her insan diğerleriyle ilişkilerinde diğerleri tarafından anlaşılmak ister. İnsan ilişkilerinde bireyin karşısındakini anlama potansiyeli olarak tanımlanabilecek olan empati önemli bir niteliktir. Bu özelliği nedeniyle empati kavramı insan ilişkileri ve iletişimin temel kavramlarından biridir. İnsanların anlaşılmasında ve kişiler arası ilişkilerde önemli bir role sahip olan empati, etkileşimin sağlıklı yürümesi açısından önem taşıyan bir özelliktir.

Kişiler arası ilişkilerde çok önemli yeri olan empati kavramının, tarihsel süreç içinde çeşitli tanımları yapılmıştır. Günümüzde tanımı halen tartışmalı olan bu kavram, ilk defa 1897’de Lipps tarafından kullanılmıştır. Almanca “einfühlung” ve Eski Yunanca “empathia” olarak adlandırılan bu kavram, bir nesneyi incelerken ve gözlemlerken kişinin kendini nesneye yansıtması ve nesne ile arasında bir özdeşim kurması durumu olarak tanımlanmıştır (Barrett-Lennard, 1981). Tichener (1909) ise, “einfühlung” kelimesini, ingilizceye “empathy” olarak

uyarlamıştır (Batson ve ark.1987). Bu dönemde empati kavramı, bir objeye ya da olaya onun içine girerek bakmak ve onun hakkında sezgiye sahip olmak olarak tanımlanmıştır. Wundt ve McDougall gibi bazı kuramcılar da, doğrudan “empati” terimini kullanmamışlar ancak bu terimin yerine geçen tanımlamalar yaparak, bir başkasının duygularının anlaşılması konusunda ilgilenmişlerdir (Akt. Dökmen, 1988).

Tarihsel süreç boyunca çeşitli tanımlamalara sahip olan empati kavramının genel olarak üç safhadan geçtiği ileri sürülmektedir. Bu safhalarda ortaya çıkan tanımlardaki farklılıkların, empatinin farklı boyutları üzerinde durulmasından kaynaklandığı dikkat çekmektedir. Örneğin, 1950’lerde bilişsel nitelikli bir kavram olarak ele alınan empati, kişinin, karşısındakinin içinde bulunduğu bağlamı göz önünde bulundurarak onun bakış açısını anlama becerisi olarak tanımlanmıştır.

Empatinin duygusal yönüne 1960’lı yıllarda odaklanılmaya başlanmış ve başkasının bakış açısını anlama becerisinin (perspektif alma) empatinin ön koşulu olduğu ancak empatiyi açıklamaya yeterli olmadığı ileri sürülerek 1950’lerin görüşü eleştirilmiştir. Bu dönemde empati, kişinin karşısındakinin duygularını anlaması, onun hissettiği duyguların aynılarını hissetmesi anlamında kullanılmıştır. Bu kavram 1970’li yıllara gelindiğinde ise, birinin belirli bir duygusunu anlamak ve o duyguya uygun tepki vermek olarak tanımlanmıştır. Bu anlayışta, empati kuran kişinin dikkatini, kendisi üzerine yoğunlaştırmak yerine karşısındaki kişiye yoğunlaşması üzerinde vurgu yapılmıştır. Bu ilerleme ile empati kavramının Carl Rogers adı ile özdeş hale geldiği belirtilmektedir. 1980’lerde empatinin hem bilişsel hem duygusal boyutu kapsayan bir kavram olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır (Dökmen, 2004).

Empati ile ilgili tarihsel süreçte gelişen düşünceler beraberinde birçok tanım getirmiştir. Bu düşünceler çerçevesinde “empati nedir?” sorusuna verilen cevaplar konuya derinlik ve zenginlik katan birçok tanımı beraberinde getirmiştir. Tanımları inceleyecek olursak;

Empati, özdeşim ve bağlantı kurarak bir başka kişinin duygularını anlayabilme kapasitesi olarak doğuştan kazanılan bir kişilik özelliği olarak tanımlanır (Alligood, 1992; Bennett, 1975; Akt. Bozkurt ve Özden, 2009).

Empati, bir başka kişinin gereksinimlerini karşılayabilmek için duygu ve düşüncelerine girebilmenin bir yolu olarak hedefe ulaşmada kullanılan bir araç olarak tanımlanır (Norman, 1966; Price ve Archbold, 1997; Akt. Bozkurt ve Özden, 2009). Bir iletişim süreci olarak empati, karşı tarafın duygu ve düşüncelerini anlamak ve anladığını gösterebilmek sürecidir (Reynolds ve Scott, 2000; Wiseman, 1996; Akt. Bozkurt ve Özden, 2009).

Güncel tanımlamalarda ise empati; geçici, bilinç ya da bilinç öncesinde sınırlı, regresif olmayan, kolayca geri dönebilen bir yapıyla karakterize özel bir özdeşim şekli olarak tanımlanmakta; özü ve amacının başka bir insanı entelektüel olarak kavramaktan çok "duygusal anlama" olması gerekliliği vurgulanmaktadır (Vasta, Haith ve Miller, 1992; Akt. Ünal, 2007).

Empati konusunda önemli çalışmaları olan Hoffman (2003), duygusal empati adlandırmasıyla bu kavrama dikkat çeker. Duygusal empati basit bir kavram olarak görülmemeli ve "bir kişi diğer kişinin hissettiğini hisseder" bakış açısıyla değerlendirilmemelidir. Böyle bir yaklaşım, "insan kendi duygusu başkasının duygusuna benzediği ölçüde empati yapar" şeklinde basit bir sonuca ulaştırır. Bu bağlamda Hoffman empatiyi, kişinin kendi duygusuyla, karşısındaki kişinin duygusu arasındaki ilişkiye temel oluşturan süreçler açısından tanımlar ve ona göre empatik karşılığın en önemli koşulu, bir kişiye duygularının kendi durumundan çok başkasının durumuna denk geldiğini hissettiren psikolojik süreçlerin katılımıdır.

Literatürde empatinin tanımının ne olduğu sorusuna verilen cevapların oldukça çeşitli olduğu görülmektedir (Wiseman, 1996). Bu çeşitliliğin, empatinin yalnızca bilişsel (cognitive) ya da duyuşsal (affective) boyutuna ya da her ikisine de odaklanılmasının bir sonucu olduğu görülmektedir (Moore, 1990).

Dört teori empati fenomenini açıklamak için uğraşmıştır (Feshbach, 1978; Hoffman, 1884, 1987; Eisenberg, 1987; Davis, 1983, 1994).

Feshbach (1978), empatide perspektif alma üzerine yoğunlaşmıştır. Feshbach ve Roe (1968) ise empatiyi, başka bir kişinin duygusal deneyimlerini anlama ve buna uygun duygusal tepkiler verme olarak tanımlamıştır. Benzer tanımlama

yapan Mehrabian ve Epstein (1972) da, empatinin duyuşsal yönünü vurgulayarak, yalnızca empatinin bu boyutunu ölçen bir ölçüm aracı geliştirmiştir.

Bu kavramın bilişsel bir fenomen olduğu anlayışını eleştiren Eisenberg ve Lennon (1982) da empatiyi, bir başkasının duygusal durumuna verilen duyuşsal tepkiler olarak tanımlamıştır. Eisenberg (1987) bazı prososyal davranışların nedeni olarak empatiye yaklaşmış ve prososyal davranışla ilişkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Davis (1983) empatiyi, bilişsel ve duyuşsal bir süreç olarak ele almış ve onu yapılar ve ilişkiler seti olarak incelemiştir (Duru, 2002).

Hoffman (1984, 1987) daha çok empatinin tanımı ve gelişimi üzerine odaklanmıştır. Hogan (1969), empatiyi bir başkasının içinde bulunduğu düşünce durumunu, zihinsel olarak algılama şeklinde tanımlayarak, empatinin bilişsel yönüne odaklanmıştır.

Davis (1980, 1983), bu kavramı çok boyutlu bir yapı olarak ele almıştır. Birbirinden farklı ama birbirleriyle ilişkili olan bu yapıların, empatik ilgi, bakış açısı alma, hayal gücü ve kişisel sıkıntı boyutları olduğunu ileri sürmüştür.

Empatinin boyutlarından biri olan empatik ilgi (empathic concern), zor durumda olan kişilere karşı ilgi, şefkat ve sıcaklık duyguları gösterme eğilimini ifade etmektedir. Bu boyut, özellikle kendinden ziyade başkalarına yöneltilmiş bir duruma yönelik olan duygusal tepkiyi kapsamaktadır.

Empatinin diğer bir boyutu olan kişisel sıkıntı (personal distress) ise; zor durumda olan kişinin gözlemlenmesi sonucunda oluşan kişisel gerilim ve kaygıyı ifade etmektedir (Davis, 1980). Yüksek düzeyde kişisel sıkıntı yaşayan bir kişi, duygusal olarak incinebilir (emotional vulnerability) olmaya ve kronik korku yaşamaya eğilimli olmaktadır (Davis, 1983). Decety ve Batson (2009), kişilerin acı verici bir deneyim yaşarken sahip oldukları nöral mekanizmalarının bir kısmının, karşısındakini acı verici bir durumda gördükleri zaman da aynı şekilde ortaya çıktığını ileri sürmüşlerdir.

Empati ile kişisel sıkıntı boyutları arasında bir ayrım yapan Batson ve Shaw (1991), kişinin, karşısındakinin huzuruna bağlı olarak diğerine odaklı verdiği duygusal tepkileri empati; karşısındakinin huzuruna bağlı olarak kişinin kendisine odaklı verdiği duygusal tepkileri ise kişisel sıkıntı olarak tanımlamıştır.

Empatinin diğer bir boyutu olan hayal g¼c¼ (fantasy) ise, kitaplar, filmler ve oyunlardaki hayali karakterlerle yer değiştirerek, onların duygu ve davranışlarıyla özdeşleşme eğilimlerini ifade etmektedir (Davis, 1980). Hayal g¼c¼ yüksek olanların duygusal tepkilere karşı daha duyarlı oldukları bulunmuştur (Davis, 1983).

Empatinin bakış açısı alma (perspective taking) boyutu ise; bir başkasının bakış açısını algılayıp kabul edebilme ve olay ya da durumları başkalarının bakış açısından g¼rebilme eğilimini yansıtmaktadır (Davis, 1980). Bir başkasının bakış açısını alma becerisinin, başkalarının davranışlarını ve tepkilerini anlamada kişiye yardımcı olduğu; bu nedenle kişiler arası ilişkilerin daha d¼zg¼n ve tatmin edici olmasını kolaylaştırdığı öne sür¼lm¼řt¼r. Kişiler arası ilişkilere olan etkisinin yanı sıra, bakış açısı alma becerisinin, kişinin duyarlılığı (Bernstein, Davis, 1982; Davis, 1983) ve özg¼veni ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır (Davis, 1983). Empatik tepkinin, kişinin, karşısındaki hakkındaki bilişsel algısına dayandığını öne süren Hoffman (1975), bu bilişsel yapının bakış açısı alma kapasitesi ile ilişkili olduğunu ve gelişimsel bir yapı gösterdiğini ileri sür¼m¼řt¼r. Empatik ilgi ve kişisel sıkıntı tepkileri empatinin duyuruşsal boyutunu yansıtırken bakış açısını alma ve hayal g¼c¼ ise, bilişsel boyutunu yansıtmaktadır (Davis, 1980, 1983).

Tarihsel gelişiminden hareketle g¼n¼m¼ze geldiğimizde ise empatinin duyuruşsal ya da bilişsel boyutundan yalnızca birine odaklanan yaklaşımların, g¼n¼m¼zde yerini tamamen çok boyutlu yaklaşımlara bıraktığı g¼r¼lmektedir. Empatinin g¼n¼m¼zdeki tanımı, bu kavramı psikoterapi alanında değerlendiren ve empatik iletişim kurma becerisinin önemine dikkat çeken Carl Rogers'a dayanmaktadır Üzerinde uzlaşılan tanımı ise genel hatlarıyla şöyledir: “Bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve d¼řüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecidir” (Rogers, 1975; ev. Akkoyun).

Bu tanım kapsamında empati, üç temel ögeden oluşmaktadır. Bu ögeler kişinin, karşısındaki kişi ile empati kurabilmesinde önemlidir. İlk olarak, empati kuracak kişi, kendisini karşısındakinin yerine koyabilmeli ve onun bakış açısını anlayarak durum ve olaylara bu bakış açısı ile yaklaşabilmelidir. Bunu yapabilmek için gerekli koşul, empati kuracak kişinin kısa bir süre için

karşısındaki kişinin rolüne girebilmesi ve kısa bir süre sonra tekrar kişinin kendi rolüne geçebilmesidir. Buna ek olarak, empati kurabilmek için kişinin, karşıdakinin hem duygularını hem de düşüncelerini doğru bir şekilde anlamasının önemli olduğu, bilişsel açıdan o kişiyi anlamının, duygusal olarak anlamının ön şartı olduğu kabul edilmektedir. Son aşamada iletişimin gerçekleşebilmesi için kişinin empatik anlayışını, karşıdakine iletmesi önem taşımaktadır. İlk iki öge gerçekleştiği halde, bu karşıdaki kişiye aktarılmazsa, empati kurma sürecini tamamlanamamaktadır (Akt. Dökmen, 1994). Bu bağlamda empatik iletişim süreci; empati kurulan kişinin özelliklerine, verilen sinyale ve empati kuran kişiye bağlıdır. Öncelikle karşıdaki kişinin duygu ve düşüncelerinin, empati kuran kişi tarafından anlaşılmasını kapsayan empatik anlayış gerçekleşmektedir. Empatik anlayışı, empati kuran kişinin karşıdakinin yaşadığı deneyimle uyumlu duygu ve düşüncelerini ifade etmesini içeren empatik ifade takip etmekte ve bu süreç, karşılıklı konuşmayı içeren empatik iletişim ile son bulmaktadır.

2.2. Empatik Eğilim Kavramı

Empati kavramını açıklayan çok sayıda düşünce ve tanım vardır. Kavrama yönelik farklı yaklaşımlar, doğal olarak farklı tanımları ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, günümüze kadar empati kavramının özelliklerini, farklı yönlerini ortaya koyarak kuramsal açıdan zengin bir perspektif sunmuş olmaktadır.

Empatinin bu kadar tanımının yapılması, çok boyutlu doğasından kaynaklanmaktadır (Lawrence, Shaw, Baker, Baron-Cohen, David, 2004). Empatiyi, empatik beceri ve empatik eğilim olmak üzere iki boyutta ele almak, kavramın tanımlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Empatik beceri; daha çok diğer kişinin duygusunun anlaşıldığının ve hissedildiğinin karşıdaki kişiye aktarılması, hissettirilmesi ile ilgilidir (Siyez & Kaya, 2010).

Empatik eğilim; bireyin başkalarının yaşantılarını ve duygularını anlama ve hissetme potansiyelidir. Kişilerin günlük yaşamındaki empati kurma potansiyeli ve sosyal duyarlılıktır (Dökmen,1988).

Empati, birbirinden bağımsız olmayan hem bilişsel hem de duyusal becerileri ve eğilimleri bir arada kapsayan bir kavramdır. Empatinin çok boyutlu

kavramsallaştırılması noktasında, eğilimler doğrultusunda empatik tepkileri ortaya çıkaran beceri bileşenleri de dikkate alınmalıdır (Bryant, 2003).

Empatik eğilim, bilişsel empati ve duygusal empati potansiyeli olmak üzere iki boyutta ele alınabilir. Empatik eğilimin bilişsel boyutu diğer kişinin duygusunun anlaşılma potansiyelidir. Ancak bu boyutta kişinin diğer kişiyi anladığını paylaşması gerekli değildir. En basit düzeyde diğer kişinin duygusal durumunu doğru olarak değerlendirme, daha karmaşık düzeyde ise olayları diğerinin bakış açısından değerlendirebilme anlamına gelen bilişsel empati, bireylerin sosyal işlevselliğinde etkili olmaktadır (Smith, 2006).

Empatik eğilimin duygusal boyutu, diğer kişinin yaşadığı duyguyu hissedebilme ve diğerinin duygusal durumuna en uygun tepkiyi verebilmesi için sahip olduğu potansiyeli karşılamaktadır. Duygusal empati, bireylerin ailelerine, arkadaşlarına ve yabancılara karşı fedakarca davranışlarda bulunması için bireyleri güdülerken ahlaki gelişim açısından da oldukça önemlidir. Hatta duygusal empatinin şiddetin bastırılmasında anahtar bir mekanizma olabileceği açıklamaları da literatürde yer almaktadır. Bilişsel empatiden farklı olarak da bir günlük bebeklerin bile duygusal empati duyarlılığına sahip olduğu bilinmektedir (Smith, 2006). Genellikle kişinin ses tonu ya da yüz ifadesi gibi bazı uyarıcılar, karşımızdaki kişinin duygusunu doğru bir şekilde hissedebilmemizde ve duruma uygun tepkiler vermemizde bize yardımcı olan ipuçlarıdır. Ancak bu ipuçlarının yeteri kadar belirgin olmadığı durumlarda, kişinin duygusunu hissetmekte ve duruma uygun tepkiyi vermekte zorlanabiliriz. Bu durumda da devreye perspektif alma, yani olaylara diğerinin bakış açısından bakabilme becerisi devreye girmektedir (Siyez & Kaya, 2010).

Empatiyi çok boyutlu bir yapı olarak değerlendiren Moore (1990), ise empatik eğilimin, algısal, sosyal-bilişsel ve duyusal boyutlarının var olan potansiyellerini ele almıştır. Algısal boyut, kişinin, başkasının bakış açısını kestirme eğilimini; sosyalbilişsel boyut, kişinin, başkasının güdü, düşünce, sosyal davranış ve niyetini anlama eğilimini; duyusal boyut ise, kişinin başkasının duygu, tepki ve ilgilerini sezebilme eğilimini ifade etmektedir. Algısal boyutun, sosyal-bilişsel ve duyusal empati kapasitesinin gelişimi için bir öncü olduğu varsayılmaktadır (Moore, 1990). Empatiyi, kişiler arası duyarlılık ile ilişkilendiren Decety ve Batson (2009)

ise bu kavramı, bir başkasının bilişsel, duyuşsal ve motivasyonel durumlarını duyarlı bir şekilde algılama ve onlara tepki verme becerisi olarak tanımlamıştır. Batson'a göre (1997), empatik eğilimli olmak, tek başına yardım etme davranışını ortaya çıkarmada yeterli değildir. Empatik anlayışın oluşması için bireyin diğer kişinin perspektifini alması gerekir. Bu araştırmacılar empatiyi, biyolojik ve psikolojik boyutların birleşimi olan sosyal nörobilim (social neuroscience) ışığında, çok boyutlu bir kavram olarak ele almışlardır.

Empatik beceri ise; daha çok diğer kişinin duygusunun anlaşıldığının ve hissedildiğinin karşıdaki kişiye aktarılması, hissettirilmesi ile ilgilidir. Kişilerin empatik becerilerinin ve özelliklerinin ölçülmesi amacı ile gerçekleştirilen çalışmalar genelde, belirli bir empatik tepki sıralamasına dayanır. Söz konusu empatik tepki sıralamaları, çeşitli durumlar karşısında verilebilecek empatik tepkilerin, en kalitesizden en kaliteliye doğru basamaklar şeklinde sıralanmasıyla oluşturulur. Dökmen'e göre (2004); empati kuran kişinin kimliğini kaybetmeden yapabileceği empatik anlayış sürecinin dört basamaktan oluşmaktadır.

- Kimlik Saptama: Kişinin bir an için kendi kimlik bilincini kaybedip, empati yaptığı bireyin kişiliğine bürünmesidir.
- Bütünleşme: Bireyin duygu ve deneyimlerini, kendi duygu ve deneyimleri gibi algılamasıdır.
- Yansıma: Empati kurulan bireyin duyguları arasındaki iletişimidir ve karşıdaki bireyin duyguları bu basamakta anlaşılır. Bu basamağa kadar empatik eğilim düzeyi devrededir.
- Ayrılma: Empati kuran kişinin kendi kişiliğine dönmesidir. İnsanlara empatik tepki vermenin yüz ve beden kullanarak ona anlaşıldığını ifade etmek ve sözlü olarak onu anladığını ifade etmek olmak üzere başlıca iki yolu vardır. Empatik tepki vermenin en etkili yolu ise ikisini birlikte kullanmaktır (Dökmen 2004). Bu basamakta ise empatik beceriler devreye girmektedir.

Dökmen'in (2004); Aşamalı Empati Sınıflamasına göre üç temel empati basamağı vardır. Bu basamaklar Onlar Basamağı, Ben Basamağı ve Sen

Basamağı'dır. Bu basamakların her biri de kendi içinde “düşünce” ve “duygu” olmak üzere iki alt basamaktan oluşmaktadır.

Onlar Basamağı: Bu basamakta tepki veren bir kişi, karşısındaki kişinin kendisine anlattığı sorun üzerinde düşünmez; sorun sahibinin duygu ve düşüncelerine dikkat etmez; bu soruna ilişkin olarak kendi düşünce ve duygularından da söz etmez. Sorunu dinleyen kişinin verdiği geribildirim, o ortamda bulunmayan üçüncü şahısların görüşlerini dile getirmektedir; ya genellemeler yapar ya da atasözleri kullanır.

Ben Basamağı: Bu basamakta tepki veren kişi benmerkezcidir; kendisine sorunu anlatan kişinin duygu ve düşüncelerine eğilmek yerine, sorun sahibini eleştirir; ya ona akıl verir yada kendinden söz etmeye başlar.

Sen Basamağı: Bu basamakta empatik tepki veren kişi, kendisine sorununu ileten kişinin rolüne girer, olaylara o kişinin bakış açısıyla bakar. Toplumun ya da kendisinin düşüncelerini dile getirmez; karşısındaki kişinin duyguları ve düşünceleri üzerine odaklayarak o kişinin ne düşündüğünü ve hissettiğini anlamaya çalışır.

Bu basamakları kapsayacak şekilde, en kalitesiz tepkiden en kaliteliye doğru sıralanan on alt basamak oluşturulmuştur (Dökmen, 2004:153-154):

- Senin problemin karşısında başkaları ne düşünür ve ne hisseder;
- Eleştirme;
- Akıl verme;
- Teşhis koyma;
- Bende de var;
- Benim duygularım;
- Destekleme;
- Soruna eğilme;
- Yansıtma;

➤ Derin duyguları anlamadır.

Empati, dinamik bir süreçtir. Doğal ve spontan gelişmesine rağmen bireylerdeki farkındalığın derecesinden de etkilenir. Yansıtma ve özdeşleşmeyi de içeren empati, zihinsel yaşamda birleşme ve bütünleşme sağlamaktadır. Empati süreci ise; algılanarak elde edilen bilginin aktarılma yeteneği ile ilişkilidir (Shamusander, 1999).

Bir insan neşeye, üzüntüye, mutsuzluğa, yaralanmaya ve mutluluğa karşı duyarlı olmadıkça, yakın ilişkiler kuramaz. Çocuğun başkalarına karşı sempati duyması olayında algı, duyu ve eylem yani girişme dürtüsü bir arada görülmektedir(Jersild, 1983). Rees (2004), doğru empatik anlayışa ulaşabilmek için otonomi, merhamet, dürüstlük, hak, adalet ve diğer kişisel değerlerin çıkarımında bulunma, akıl yürütme ve duygular ile bütünleştirilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Bireylerin diğerlerini anlama ve diğerinin duygularını hissedebilme becerisi, bireylerin psiko-sosyal uyumunu olumlu yönde etkilerken, empatik eğilimlerin azalması bireyin psikososyal uyumun bozulması ile ilişkidir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, empatik becerilerin azalmasının çocuk istismarı (Chlopan ve ark., 1985), akran istismarı (Hanish ve ark., 2004; Akt: Funk, Fox, Chan ve Curtiss, 2008), cinsel suçlar (Joliffe ve Farrington, 2004), nörotizm (Eysenck, Eysenck, 1991; Akt: del Barrio, Aluja, Garcia,2004), agresyon (Mehrabian & Epstein, 1972; Akt: del Barrio ve ark., 2004) gibi pek çok sosyal problem ve psikopatoloji ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca anti-sosyal ve şizoid kişilik bozukluklarında empati eksikliği ve diğerlerinin duygularına duyarsız olma, bu rahatsızlıklar ile ilgili belirgin özellikler arasında yer almaktadır.

2.3. Empatinin Biyolojik Temeli

Son yıllarda psikolojik kuramların biyolojik yansımalarına ilişkin araştırmalar yoğunluk kazanmaktadır. Empatinin kökeni hakkında tam ve kesin bir bilgi

bulunmamaktadır. Empati becerisinin doğuştan var olduğunu savunan kuramcılarının sayısı azdır fakat gelişen teknoloji ile görüntüleme cihazları sayesinde birçok çalışma yürütülmektedir. Bu çalışmalar sayesinde empati becerisinin biyoloji ile de bağı olduğunu görmekteyiz. Nöroloji alanında yapılan kimi araştırmalar ve bazı olaylar hakkındaki raporlar empatinin beyindeki temeli hakkında bazı fikirler verebilmektedir. “1975 yılında yazılan bir rapor, frontal loblarının sağ kısmı zarar görmüş olan birçok hastaya bakıldığında, garip bir eksiklik görüldüğünü bildiriyor. Rapora göre bu kişiler insanların söylediklerini gayet iyi anlamakla beraber, ses tonlarındaki duygusal mesajı kavrayamıyorlardı. Buna karşılık, 1979’da verilen başka bir raporda, beyinlerinin sağ yarısının diğer bölümleri zarar görmüş olan hastaların, duygusal algılamalarında çok farklı bir boşluk olduğundan söz ediliyordu. Bu hastalar, ses tonları veya hareketleriyle kendi duygularını ifade edemiyorlardı. Ne hissettiklerini biliyor, sadece dışa vuramıyorlardı. Raporun yazarları, bütün bu kortikal beyin bölgelerinin limbik sistemle kuvvetli bağlantısı olduğunu kaydetmişlerdi” (Goleman, 1995). Bu raporlar bize beynin başlangıcından itibaren belirli duygusal ifadelerle tepki verebilecek şekilde tasarlandığı ve empati becerisi ile biyoloji arasında bir bağ olduğunu gösteriyor.

Empatinin biyolojik temeli üzerine çeşitli araştırmalar yapmış olan McLean’e göre, insanda ve diğer memelilerde ortak olan beyin bölümü limbik sistemdir. Bu sistemin, empatinin ortaya çıkışında nöral bir temel olduğu düşünülmektedir. Limbik sistemin bir parçası bireyin kendini korumaya yönelik duygu ve davranışlarını yönetirken, diğer parçası türlerin korunumu ve sosyalleşmeyi sağlayan empatik eğilim gibi olumlu yaklaşımlarla ilgili bölümdür. Hipotalamus ve limbik sistem arasındaki bağlantıların işlevlerinden biri de diğer insanların duygularını anlamamızı sağlamasıdır (Aydın, 1996).

Leslie Brothers, Kaliforniya Teknoloji Enstitüsünde empatinin biyolojisi konulu çığır açan tezinde duyguları okumakta ve buna tepki vermekte amigdalakorteks yolunun anahtar bir rol oynadığını belirtmektedir. Kortekste belirli duygulara özgü nöronların yoğunlaştığı bölgelerin aynı zamanda amigdala ile en yoğun bağlantısı bulunan yerler olduğunu belirtmekte, duygular okunurken, uygun tepkilerin düzenlenmesinde amigdala-korteks devrelerinin kullanıldığını belirtmektedir. Yine Brothers’a göre insan dışındaki primatlar için,

'bu tür bir sistemin hayati önemi açıktır'. "Başka birinin yaklaştığının algılanması belirli bir (fizyolojik tepki) sistemini –hem de çabucak- harekete geçirmelidir; çünkü yaklaşanın niyetinin ısırma mı, sakince oturup birbirinin bitlerini ayıklamak mı, yoksa çiftleşmek mi olduğu anlaşılmalı ve tepki ona göre ayarlanmalıdır" (Akt. Goleman, 2005). Beynin belirli duygusal ifadelerle tepki verebilecek şekilde tasarlanmış olması ile empati de biyolojinin sabit bir verisi olmaktadır (Goleman,1995).

Empati, başka birinin duygularıyla ilgili ince sinyallerin algılanıp kişinin kendi duygusal beyinde taklit edebilmesi için, yeterince sakin ve algılamaya hazır durumda olmayı gerektirmektedir. Empati ancak bedensel tepkiler eşzamanlı olduğunda oluşmaktadır (Goleman, 1995).

Son yıllarda yapılmış bazı beyin görüntüleme çalışmalarından ve hayvan deneylerinden elde edilen bilgiler bu önermeleri destekler niteliktedir. Her ne kadar pek çok beyin görüntüleme çalışmasında beynin farklı bölümlerinde aktivite artışları gözlenirse de, anne-bebek ilişkisini anlamada singulat korteksin rolü neredeyse tüm çalışmalarda sürekli olarak vurgulanmıştır. Bunlara ek olarak bir grup İtalyan bilim adamı, makak maymunlarında ve daha sonra insanlarda yapmış oldukları çalışmalarda "ayna nöronlar" olarak tanımladıkları bir grup sinir hücrelerini "empati nöronları" olarak önermişlerdir (Altınbaş, Gülöksüz, Özçetinkaya, Oral , 2010).

Türe özgü empatiye ilişkin kanıtlar heyecan verici olmakla birlikte empatinin biyolojik göstergelerine ilişkin en önemli gelişmeler ayna nöronların keşfi ile başlamıştır. İtalya Parma Üniversitesi'nden bir grup araştırmacı makak maymunlarıyla yaptıkları bir çalışmada; el-ağız hareketlerinin beyinde karşılık geldiği bölgelerin haritalanması sırasında deneklerin bir cismi kavramadıkları halde, kavrayan birisini izledikleri sırada da beynin aynı bölgesinde, bir cismi kavradıkları zamana benzer düzeyde bir elektriksel aktivite artışı olduğunu gözlemlemişlerdir. Bu bölge inferior parietal lobun rostralinde yerleşmiş olan F5 bölgesidir (Gallese, Fadiga, Fogassi , Rizzolatti , 1996).

Yapılan başka bir çalışmada Wicker ve arkadaşları koku duyusunun aynalanışını sorguladıkları fMRI çalışmalarında; tiksindirici kokuyu yaşıntılaştıran ve kötü kokudan tiksinen bir kişinin video görüntüsünü izleyen kişilerin

beyinlerinde ortak olarak insular bölgede işlev artışı olduğunu saptamışlardır. Yani kişiler kokuyu yaşantılamasalar da “sanki” aynı kokuyu alıyormuş gibi hissettiklerini düşündüren ortak beyin bölgelerinde aktivite gözlemlenmiştir. Aynı bulgular nötral koku ve hoş giden koku için gösterilemese de; empatinin biyolojik olarak da yaşantılanan bir süreç olduğuna ilişkin önemli kanıtlar ortaya koymuştur (Wicker , Keysers , Plailly , Royet , Gallese, Rizzolatti, 2003).

Ayna nöronların keşfiyle birlikte empatinin biyolojik yansımalarına ilişkin eksik yap-boz parçasının bulunması yönündeki umutlar yeniden artmıştır. Bununla birlikte pupil boyutu, deri iletkenliğindeki değişiklikler gibi farklı biyolojik değişkenlerin empatiyi tanımlamadaki yerleri henüz netle mese de; psikiyatrideki yapısal geçerliğin tutarsız temellerinin düzeltilmesine ve tanısal geçerliğin sağlamla tırılmasına olanak sağlayacaktır (Altınbaş, Gülöksüz,  z etinkaya, Oral , 2010).

Son yıllarda farklı parametrelerin empatinin biyolojik göstergesi olabileceği ileri sürülmüştür. Harrison ve arkadaşlarının pupil boyutunun duyguların dı avurumundaki rolünü sorguladıkları araştırmalarında, 33 sağlıklı gönüllüye farklı pupil boyutlarında (% 60, % 100, % 167) mutlu, sinirli, hüzünlü, korkulu, ŐaŐkın, tiksinen ve nötral yüz ifadeleri sergileyen fotoğraflar gösterilmiŐtir. Katılımcılar gösterilen fotoğrafları empati  l Ğeği ile değerlendirdiklerinde, tüm yüz ifadeleri için daha k  uk pupil boyutlarında empati yoğunluk skorlarının yüksek olduğu gözlenmiştir. Ayrıca pupil boyutu deĐiŐikliklerine duyarlılık gösterenlerin empati  l Ğeği skorları da yüksek bulunmuştur. Ancak yalnızca hüzünlü yüz ifadesi için pupil b y kl Ğu ile emosyonel dı avurum arasında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır (Harrison & Wilson CE & Critchley HD, 2007).

Bu alanda yapılmış en ilginç araştırmalardan birisi Őüphesiz Marci ve arkadaşlarının, deri iletkenliğinin empatinin biyolojik göstergesi olabileceğini öne sürdükleri araŐtırmalarıdır. En az 10 seanstır birbirini tanıyan 12 psikoterapist ve 20 hasta grubu araştırmaya dahil edilmiş ve bağımsız bir gözlemci görüşme kayıtlarını izlemiŐtir. Hastalara ve gözlemciye terapi seansı sonrası empati  l Ğeği verilmiŐ, hasta ve terapistlerin seans sırasında deri iletkenlikleri ölçülmüştür. Araştırma sonucunda deri iletkenliğindeki değişimlerin uyumlu olduğu bölümler ile gözlemcinin empati skorlamasının paralel olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda

hastaların empati skorlarının da aynı oranda yüksek olduğu gözlenmiştir. Öte yandan deri iletkenliğinin terapist ve hastada farklı olduğu anlarda ise gözlemci ve hastanın empati ölçek skorları düşük saptanmıştır. Buradan yola çıkılarak deri iletkenliği değişimindeki uyumun empatinin biyolojik göstergesi olabileceği ileri sürülmüştür (Marci, Ham, Moran, Orr, 2007).

2.4. Çocukta Empatinin Gelişimi

Empatinin kökeninin bebeklik dönemine kadar uzandığı görülmektedir. Bu konuya ilişkin Goleman (1995), şunları ifade etmektedir.

“Gelişim psikologları bebeklerin henüz başkalarından ayrı bir varlık olduklarını tam olarak kavramadan başkasının sıkıntısından rahatsız olduklarını saptamaktadır. Doğumdan birkaç hafta sonra bebekler, başka bir çocuğun gözyaşlarını görünce ağlamaktadırlar. Bir yaş civarında ise, sıkıntının kendilerinde değil de başkasında olduğunun farkına varırlar ancak bu duruma nasıl tepki göstereceklerini bilemezler. Bir yaşındakilerin bir diğerrinin sıkıntısını belki de onun ne hissettiğini daha iyi anlayabilmek için onu taklit etmektedir.”

Bebeklerin doğdukları andan sonra bir başka bebeğin ya da bir başka kişinin ağladığını duyduklarında rahatsız oldukları ve çoğu kez kendilerinin de ağlayarak tepki verdikleri görülmektedir. Bu durum kuramcılar tarafından empatinin en erken örneği olup “motor mimikleme” olarak adlandırılır. İlk kez Titchener (1920), tarafından hareket taklidinin “motor mimikleme” olarak adlandırılması teknik anlamda empatinin özgün karşılığı biçiminde yorumlanabilir. Dolayısıyla Titchener’ın bu kuramına göre; empati, fiziksel taklit yoluyla bir başkasının yaşadığı bir sıkıntının, hissettiklerinin kişinin kendisinde de aynı sıkıntı ve hisler uyandırmasından kaynaklanmaktadır (Goleman, 2005).

Bir başka araştırma sonucuna göre kendi yaşlarında ağlayan bir bebeğin video görüntüsünü izleyen bir yaşındaki bebeklerin bu görüntülerden rahatsız oldukları görülmüştür (Kahraman ve Akgün, 2008). Dolayısıyla, bebekler gelişim dönemi özelliklerine göre ben ve diğerrleri ayrımını yapamamaktadır. O nedenle, bir başkasının ağladığını duyan bir bebek bu ağlama sesinden kendisi rahatsız olur. Bebek tarafından algılanan bu durum kendisinin bir rahatsızlığı olarak tepkiler vermesine neden olur. Verilen bu tepkiler, empati tanımının bilişsel yönü göz

önüne alınarak değerlendirildiğinde empatik tepkiler de değildir. Yani, otomatik olduğundan gerçek empatik tepkiler değildir.

Fechbach (1978)'e göre empati bir duygu pozisyonudur. Empatik tepkiler otomatik, ilkel ve öğrenilmemiş tepkilerdir. Levy (1997) de bu durumu “motor mimikleme” terimiyle açıklamaktadır. (Akt. Bryant, 2003).

Gelişim psikologları motor mimikleme olarak adlandırılan bu hareket taklitçiliğini, bebeklerin kendilerinin başkalarından ayrı bir varlık olduklarını tam olarak anlamaya başlamalarıyla birlikte terk ettiklerini belirtirler. Kendileri dışından bir ağlama duyduklarında sıkıntının kendilerinde değil de başkasında olduğunun farkına varırlar, ancak bu duruma nasıl tepki vereceklerini bilemezler. Bebeklerin iki buçuk yaşına geldiğinde hareket taklidinin davranışlarından silindiği görülür, ben ve diğeri ayrımını yapmaya başlarlar. Ve ancak o zaman karşısında ağlayan birini gördüklerinde yaşananın bir başkası tarafından yaşanıldığının farkındadırlar. İşte bu süreçte üzülebilir ve karşısındaki insanı rahatlatmaya yönelik davranışlar sergileyebilir. İşte bu görüşe göre çocuklar iki yaşından itibaren empatik tepkiler sergilemeye başlarlar ve dolayısıyla empati becerileri de bu andan sonra giderek gelişir. (Kahraman, Akgün, 2008).

Empati, karşısındaki kişinin duygularına karşı oluşturulan bir eş duyumdur. Empati becerisinin gelişiminde en önemli nokta, çocuğun yaşadığı bilişsel gelişim sürecinde ben ve diğeri kavramlarının ortaya çıkmasıdır. Çocuk ancak bu gelişimden sonra ilişki içinde olduğu başka kişinin bakış açısını kavrayabilir. Ben ve diğeri kavramlarının çocukta oluşmasını takiben, yaklaşık olarak iki yaşından sonra çocuk başkalarının da duyguları ve düşünceleri olabileceğini fark etmeye başlar. Aynı şekilde başkalarına ait olan duygu ve düşüncelerin, kendisinin duygu ve düşüncelerinden farklı olabileceğini de anlamaya başlamıştır. Dolayısıyla ben ve diğeri arasındaki farklılığı anlayabilen bir çocuk, karşısındaki kişinin rolünü alıp, onun bakış açısıyla olayları değerlendirebilecektir. Çocuklar 6 ile 9 yaşları arasında her kişinin kendine has bir kişiliğinin ve geçmişi olduğunu öğrenirler. Çocukların bilişsel gelişimi sayesinde başka kişilerin de kendilerine has duygu ve düşüncelerinin olabileceğini farketmeleri empatinin gelişimin hazırlayan önemli bir faktördür. Bu aynı zamanda çocuğun olumlu sosyal davranışları için de temel oluşturur. İşte

yardımlaşma, paylaşma gibi olumlu sosyal davranışların temelindeki empatik anlayışı sağlayan nokta bu bilişsel olgunluktur (Aydın, 2005).

Prososyal davranış, diğer kişi ya da grubu yararlandırmak niyetiyle yapılan gönüllü bir davranış olarak tanımlanmaktadır. Bazı psikologlar bunu “yardım etme davranışı” olarak tanımlarlar. İşbirliği ve diğerkâmlık prososyal davranışın iki önemli tipidir. Bilgi paylaşımı birbirini sınama ve ortak etkinlik için zaman ve enerji harcama işbirliği olarak tanımlanırken, diğerkâmlıkta davranış kişisel kazanç beklentisi olmadan yapılmaktadır (Bilgin, 1988).

Prososyal davranış, toplumlara ve kültürlere göre büyük ölçüde farklılaşmaktadır. Bu farklılıklar, çocuk yetiştirme uygulamalarındaki farklılıklar ile açıklanmaktadır. Bazı toplumlarda yetişkinlerin çocuklarını sevdiklerini, onlara değer verdiklerini ve çocukların da bu yakınlık ve empatiyi yetişkinlik döneminde gösterdikleri gözlenmiştir. Bazı toplumlarda ise bağımsızlık ve önce kendini düşünme davranışlarına ağırlık verilmekte, çocuklara pek fazla sevgi ve şefkat gösterilmemekte, empati eğitimi çok az yapılmakta ve çocuklar başkalarına yardım etmeye pek istekli olmayan yetişkinler haline gelmektedirler. Empatinin erken yaşlarda gelişimi, prososyal davranışta önemli bir kültürel faktör olmaktadır. Kompliman alan okul öncesi çocuklarda prososyal davranış ve paylaşma oluşmaktadır (Bilgin, 1988).

Hoffman (2003); biyolojik temelli bir gelişime bağlı olarak empati gelişiminden bahseder. Bebeklikten itibaren empatinin doğal bir ilerleyişi vardır. Dolayısıyla, çocuklarda empati gelişimi gelişim dönemi özelliklerine bağlı olarak oluşmakta ve gelişmektedir. Kendisinin geliştirdiği beş tane “empati-uyarma” şekli vardır. Empati-uyarma şeklinin ilk üçü ilkel, otomatik ve irade dışıdır.

1. Taklitçilik

Daha fazla dikkat gerektiren ve karışıklığa neden olmamak için, bir bütün olarak taklitçilik süreci iki aşamada incelenir: “taklit etme” ve “geribildirim”. Hoffman’a göre (2003); taklitçilik, sezgisel olarak empatinin özü gibi görünmektedir. Şöyle ki, kişinin kendisi bir başkasının duygu ifadesini gözlemleyerek kendiliğinden onun ifadesini taklit eder. Ardından beyin bu durumu ele geçirir ve ona başkasının hissettiklerini hissettirir.

a) Taklit Etme: Taklit etmenin varlığı yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Bavelas, Black, Lemery ve Mullett (1987), yaptıkları araştırmayla insanların bir başkasının gülme, kahkaha, Şefkat, kucaklaşma, huzursuzluk, tikslenme, kekeleme gibi ifadelerini taklit ettiklerini belirtirler (Hoffman 2003). Bebekler, dil çıkararak, dudaklarını büzerek ve ağızlarını açarak başka birinin yüz jestlerini taklit etmeye çalışırlar. Haviland ve Lelwica 'ya göre (1987); 10 haftalık bebekler annelerinin mutluluk ve öfke durumlarındaki yüz ifadelerinin temel özelliklerini taklit edebilmektedirler. Bir diğer araştırmada ise, dokuz aylık bebeklerin annelerinin neşe ve üzüntü ifadelerini yansıttıkları görölmüştür. Bu bağlamda, Hoffman, insanların çevrelerindeki başka insanların yüz ifadelerini, ses ifadelerini genel olarak duygusal ifadelerini kendiliğinden taklit etme eğiliminde olduklarını belirtir (Hoffman 2003).

b) Geribildirim: Hoffman (2003), insanların kendiliğinden başkalarının duygusal ifadelerini taklit etmeleri aynı zamanda onların sübjektif olarak duygusal tecrübesini etkileyen geri bildirim neden olur mu sorusuna yanıt arayarak empati-uyarmada geribildirim etkisini anlamaya çalışmıştır. Yapılan araştırmalara göre, insanların duygusal tecrübeleri takındıkları yüz ifadelerinden etkilenebilir, ancak yine de bu durum Hoffman'a göre (2003), belirsiz kalmıştır. Daha doğrusu bu geribildirimler daha zayıf bir kendini algılama ve bilişsel anlam çıkarma versiyonunu destekleyebilir. Hoffman empati-uyarma Őekillerinde, taklitçilik sürecindeki taklit etme ve geribildirimi analiz etmeye devam ederek değerlendirmeye çalışır: eğer erken çocukluk döneminde geribildirim varsa ve işliyorsa, taklitçilik önemli bir mekanizma haline gelir. Çünkü, bu durum, bebeklerin kendilerinin tecrübe etmeden önce başka birinin duygusuyla empati yapmasını mümkün kılar.

“Ancak geribildirim belli bir duyguyla ilgili daha önceye dayanan tecrübeyi gerektiren yalnızca kendini-algılama ve bilişsel anlam çıkarma vasıtasıyla olursa o halde empati erken çocuklukta sadece Şartlanma ve doğrudan özdeşleşme vasıtasıyla olur”.

“Bana göre hiç kimse taklitçilikten kaynaklanan, getiren geribildirim sergilemez. Bunu yapmak için gerçekçi bir sahnedeki yüz ifadesinde taklit

üretimli değişiklikleri araştırmak ve bu değişiklerin deneklerin duygularına etkilerini hesaplamak gerekir” (Hoffman, 2003).

2. Klasik Şartlanma

Erken çocuklukta, önemli bir empati-uyandırma mekanizması olarak klasik şartlanma vardır. Sıkıntı halindeki birini gözlemleyen çocuklar, şartlı tepkiler olarak empatik sıkıntı duyguları kazanabilirler. Örneğin endişe hisseden bir annenin bedeni kasılabilir ve bu kasılma onun sıkıntısını, tuttuğu çocuğuna taşıyabilir. Sonradan fiziksel temas olmadığı durumlarda bile annenin yüz ve sözlü ifadeleri çocuk için sıkıntı uyandırabilen şartlı uyarıcı haline gelebilir (Hoffman, 2003).

Başkalarına karşı verdiğimiz duygusal tepkilerin geçmişte yaşanan olaylardan kaynaklandığı, geçmişte yaşanan olaylarda kişi bir başkasından gördüğü duygusal tepkilerden elde ettiği ipuçlarından şimdiki olaydaki duygusal tepkilerinde yararlandığı belirtilmektedir. Bu iki olayın karşılaştırılması ikinci karşılaşmadaki ipuçlarının aynı duygusal durumu yaratmasına neden olabileceği, ilerdeki duygusal cevaplara zemin hazırlayacağı ifade edilmektedir (Davis, 1996).

3. Doğrudan Özdeşleşme

Klasik Şartlanmadan daha kapsamlı bir empati-uyandırma mekanizmasıdır. Kişinin edindiği herhangi sıkıcı bir tecrübenin daha sonra bir başka kişide gözlemlenmesi, geçmişte yaşanan bu tecrübeyi hatırlatan yüz ifadesi, sesi kişide bir empatik sıkıntı uyandırabilir. Başka bir çocuğun kendisini kestiğini gören bir çocuğun ağlaması bu duruma bir örnek olarak verilebilir. Çocuğa geçmişte acı duyma tecrübelerini hatırlatan bir durum olarak empati uyandırabilir. Yani, başkalarında gözlemlenen duyguya benzer bir duygunun yaşanması yeterlidir (Hoffman, 2003).

4. Uzlaşmış Özdeşleşme

Bu empati-uyandırma mekanizması sözlü uzlaşım"dır. Empatik gelişimin nispeten daha gelişmiş yoludur. Başkasının yaşadığı duygu durumu dil aracılığıyla aktarılır. Dilin bir başkasının duygu durumu ile ilgili işaretleri ilettiğinde, o kişinin başına ne geldiğini ya da ne hissettiğini anlattığında empatik-uyandırma

yaratabilir. Örneğin kanser kelimesinin sesi onun anlamını bilmeyen ancak bu sesi yetişkinlerin korku ifadeleriyle özdeşleştiren çocuklarda korku uyandırabilir. Dil, kişinin bir başkasının duygusuyla kendisinin tecrübesi arasında uzlaştırıcı ya da ilişkilidir ve başkasının duygusunu, durumunu ya da her ikisini ifade edebilir (Hoffman, 2003).

5. Rol-Alma

İleri bir bilişsel işlem düzeyini gerektiren empatik-uyarılma mekanizmasıdır. Empati bilişsel süreçlerle zenginleştirilir. Bu bilişsel işlem düzeyinde “kendini başkasının yerine koyma” ve “onun nasıl hissettiğini hayal etme” söz konusudur. İki tür rol-alma vardır: “kendine odaklanan rol-alma” ve “başkasına odaklanan rol-alma”. Kendine odaklanan rol-almada; kişinin bir başkasının duygusunu, sıkıntısını gözlemlediğinde, aynı durumda kendisini nasıl hissedebileceğini hayal ettiğinde ve bunu yeterince içselleştirdiğinde o bir başka kişinin yaşadığı duyguyu, sıkıntıyı kendisi de o etkinin birazını yaşayabilir. Başkasına odaklanan rol-alma ise; kişinin bir başkasının duygusuna, sıkıntısına doğrudan odaklanması, bir başkasının nasıl hissettiğini hayal edebilir ve bu durum kişinin kendisinde o bir başkasının duygusuyla ilgili bir şey yaratabilir. Ayrıca bu empatik tepki, o bir başkasının kişiliği, yaşam koşulları ve benzer durumlardaki davranışı hakkında bilgiler de mevcut ise, daha da zenginleşebilir. Kendine odaklanan rol –almanın, başkasına odaklanan rol almadan daha fazla empatik etki yarattığı yapılan bir araştırmayla tespit edilmiştir. Ancak Hoffman (2003), “kendine odaklanan rol-alma”nın kendi sınırlılıklarına sahip olabileceğini belirtir. Kişinin, bir başkasının yerini aldığı ve kişisel olarak kendi anılarına odaklanıp uygulandığında o bir başkasının duygusundan, sıkıntısından uzaklaşarak empatik tepkisi azalabilir. Bu empatik tepkinin azalması “egoist eğilim” olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla “egoist eğilim” empatinin kırılmasına işaret eder. Bu iki tür rol-almanın kombinasyonu, empatik tepkiyi daha güçlü kılar. Çünkü, kombinasyonda, “kendine odaklanan rol-almanın duygusallığı, “başkasına odaklanan rol-alma”nın güçlü dikkatini birleştirir (Hoffman, 2003).

Rol alma ile ilgili empatik duyuşun gelişmiş bilişsel yetenekler gerektirdiği belirtilmektedir. Hoffman (1994), bu duyuşun genellikle diğerlerine göre daha az kullanıldığını, birinci ve altıncı duyuşlar arasındaki empatik duyuşların gelişiminin

çeşitli evrelerinde devreye girdiğini ve yaşam boyu sürdüğünü ifade etmektedir . Hoffman'ın (1984) “başkalarını bilişsel olarak algılama” olarak adlandırdığı bizimle başkaları arasındaki ilişkiyi anlama kapasitesinin ve başkalarını aklımızda nasıl kavramlaştırdığımızın duygusal empatik tepkiye çok önemli etkisi olduğu belirtilmektedir. Bu kavramlaştırmanın artan karmaşıklıkta dört evreden oluştuğu ifade edilmektedir. Birinci evrede bebeklerin, ilk yıl boyunca kendisini ve diğerini ayrı bir kişi olarak algılamadığı ve birlik olarak hissetmesi sonucunda üzüntüyü yaşayanın kim olduğunu bilememektedir. Empatik üzüntü çok basit empatik duyuşlarla ortaya çıkmaktadır ve empatinin ilk müjdecisi olarak görülmektedir. İkinci dönemde, bir yaştan sonuna doğru kişi sürekliliğinin kazanılmasıyla, bebek kendisi ve diğerlerinin ayrı birer fiziksel varlık olduklarının farkına varmaktadır. Böylece başkalarının üzüntüsüne tepki gösterirken “ben” ve “diğeri” ayırımını yapabilmektedir. Üçüncü dönemde, 2-3 yaşından itibaren çocuklarda ilkel rol alma kapasitesi ortaya çıkmakta ve çocukluk boyunca karmaşık bir şekilde gelişmeye devam etmektedir. Çocuk diğerlerinin de duyguları olduğunun ve kendi duygularının diğerlerinin duygularından bağımsız olduğu ayırımına varmaktadır. Rol alma yeteneğinin artması gelişmiş empatiye yol açmaktadır. Dördüncü dönemde, kişi kimliği tamamlanmaktadır. Diğerlerinin şu andaki durumunun ötesinde deneyimleri, kendi kişisel geçmişleri olduğu ve bu insanların birer birey kimliğine sahip oldukları kavranır. Son çocukluk ya da erken ergenlik döneminde çocukların diğer insanların sadece belirli durumlarda değil, aksine yaşamın büyük bir bölümünde zevk ve acı duygularını yaşadıklarının farkına vardıkları ifade edilmektedir. Kişi kimliğine dair sezginin gelişmesinin bilişsel farkındalığın en gelişmiş formunu gösterdiği bu dönemde en gelişmiş düzeyde empati duymanın mümkün olacağı belirtilmektedir (Hoffman 1994; Davis, 1996).

Hoffman'ın empatinin ortaya çıkışını açıkladığı empatik duyuşla ilgili evreleri değerlendirildiğinde; empatinin genellikle basit, istem dışı mekanizmalar yoluyla harekete geçirildiği, bununla birlikte empatinin öznel deneyiminin oldukça karmaşık olduğu görülmektedir. Bilişsel yeteneklerin gelişimiyle birlikte empatik duyuş farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Çocukların başkalarının sıkıntılarının farklı belirtilerini anlamalarının, gelişim süreci içinde sosyal, algısal ve bilişsel yeteneklerinin olgunlaşması ile kendisi ve başkaları arasındaki ilişkiyi anlama kapasiteleriyle ilişkili olduğu görülmektedir.

Rushton ve Toachman'a göre çocuklar, ödüllendirilmiş olan diğerkâmcı ve işbirliği içeren davranışı yineleyecek ve bencil davranışı, pekiştirmenin etkiliği oranında terk edecektir (Akt. Bilgin, 1988).

Berger'e göre (1962); empatik tepkiler deneyim ve koşullama yoluyla zaman içinde öğrenilmektedir. Duygulanım deneyimleri arttıkça bireyin empati kapasitesi de artmaktadır. Bu görüşe göre bireyler, deneyimleri doğrultusunda karşısındaki bireylerle empati kurabilmektedirler. Ancak bireyler, karşısındakinin yaşam durumlarına benzer deneyimler yaşamamış olsa da o kişiyle empati kurabilmektedirler. (Bryant, 2003).

Zillmann'ın (1991) duyguların gelişimini açıklama teorisinden yola çıkarak oluşturduğu Üç-Faktör Teorisinde yer alan empati teorisinde, empatinin oluşumunu ve gelişimini aşağıda verilen üç faktöre dayandırmaktadır. Bu faktörler bir arada, sürekli ve birbirine bağlı olarak meydana gelmektedir (Akt. Bryant, 2003);

- Duyguların yaradılıştan gelmesi: Duygular, uyaranlara ve ortamlara verilen otomatik olan ve doğuştan gelen tepkilerdir. Empati, motor mimikleme yansıtmalarıdır. Empati, motor mimikleme yansıtmalarıdır.
- Duyguların uyarılmaya bağlı ortaya çıkması: Duygular, bireyleri farklı durumlarda farklı duygulanımları yaşamaya hazırlayan, fiziksel uyarılma ile ortaya çıkan otomatik tepkilerdir. Empatik tepkiler de, motor tepkilerden de bağımsız olarak otomatik veya koşullanmış olarak ortaya çıkan tepkilerdir.
- Duyguların deneyimlere bağlı ortaya çıkması: Duygular, bireylerin bilinçli olarak duygularının farkında olması ve onları tanımlaması yani sıra onları düzenleme ve yönlendirme kapasitelerinden etkilenmektedir. Empati, bu noktada perspektif alma ile ilişkilendirilmektedir. Empatik tepkisi uygun görülmezse, birey, empatik duygulanımı durdurmalıdır.

Hoffman'a göre (1975), perspektif alma empatinin önemli bir bilişsel bileşenidir. Bu noktada bireylerin benmerkezcilikten uzak bir perspektiften dünyayı görme becerisi gelişmiş olmalıdır. Empatik tepkiler, bireylerin benzer

durumlarda olduklarında verecekleri tepkilerden ayrıştırılmış olarak ele alınmalıdır (Akt. Bryant, 2003).

Empati, çıkarım yapma becerisini de içermektedir. Bireyin geçmişteki kendi benzer yaşantılarına dayanarak karşısındaki duygularını anlaması noktasında, öznel yaşantılarının olmadığı konularda karşısındaki bireye empatik olması imkansız görülmektedir. Collins, Wellman, Keniston ve Westby'e göre (1978) bu şekilde çıkarım yapma becerisi, çocukların empati deneyimleme kapasitelerini sınırlandırmaktadır. Çıkarım yapma, bireyin sözsüz ifadeleriyle söylediklerini birleştirerek onu anlama ile bütünleştğinde empatinin bir bileşenidir (Bryant, 2003).

Roberts ve Strayer'e göre (1996), empatinin diğer bir bileşeni duygusal içgörüdür. Duygusal içgörü, bireylerin başkalarının duygularını tanımlamada, önce kendi duygularını tanımlayabilmeleri gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu, Goleman'a göre (1995) özbilindir. Bireyin kendi duygularını tanımlama güdüsü ve becerisi, onun empatik tepki vermesini kolaylaştırmaktadır. Bu duygusal içgörü, çıkarımlar yapma yoluyla empatik tepkilere dönüşmektedir (Bryant, 2003).

Hoffman'a göre (1975), empati bireyin karşısındaki kişinin, kendinden uzak, farklı ve biricik özellikleri olan biri olduğuna dair net bir farkındalık sahibi olmasını içermektedir. Diğer kişinin, kendi düşünceleri, duyguları ve bireyden farklı perspektifi olan, bireyden bağımsız biri olduğunun anlaşılması önemli görülmektedir. Benzer olarak Hart (1999), empatik olmanın, diğer kişinin duygularının onun kendi öznel duygularının bir sonucu olduğunu kavrama ile başladığını vurgulamaktadır (Bryant, 2003).

Roberts ve Strayer'a göre (1996) orta düzeyde duygusal dışavurum sağlama, empatik tepkileri oluşturan bir diğer bileşendir. Bu dışavurum, bireylerin duygularını ne yoğunlukta gösterebildikleri ile ilgilidir. Düşük düzeyde dışavurum, bireyin duygularını kontrol etme eğiliminde eksiklik olduğunu göstermektedir. Aşırı dışavurum ise, bireyin benliğine yönelik aşırı odaklanmasını yansıtmaktadır.

Yukarıda ele aldığımız düşünceler çerçevesinde sonuç olarak, doğuştan getirilen sosyal duyarlılık (Jersild, 1983) ve empati kapasitesiyle (Bryant, 2003), önceleri motor mimikleme yoluyla (Goleman, 1995, Bryant, 2003), yaş ilerledikçe bilişsel olgunlaşma ve yaşam deneyimleri (Bryant, 2003) ile bireylerin empatik tepki verme eğilimi gelişmektedir diyebiliriz. Ancak empatik olabilme becerisi için, zaman içinde, perspektif alma (Hoffman, 1975,akt: Bryant, 2003:111), çıkarım yapabilme (Collins, Wellman, Keniston ve Westby, 1978), duygusal içgörü sahibi olma (Roberts ve Strayer, 1996, Goleman, 1995), kişisel kimlik duygusuna sahip olma (Hoffman, 1975, akt: Bryant:112, Hart 1999), orta düzeyde duygusal dışavurum (Roberts ve Strayer, 1996) gibi bazı becerilerin gelişmesi gerektiği (Bryant, 2003, Laungani, 2002) anlaşılmaktadır.

2.5. Çocuklarda Empatinin Gelişiminde Anne-Babanın Rolü

Çocuğun doğumu ile birlikte karşılaştığı ilk çevre ailesidir. Çocukların içinde buldukları ailenin sosyo-kültürel düzeyi, ailedeki ilişki biçimi ve anne babaların çocuk yetiştirme tutumları çocukların tüm gelişimlerinde belirleyici rol oynamaktadır. Çocuk yetiştirme yöntemleri, anne babanın, tutum, değer, ilgi ve inançlarının, ifadesiyle birlikte bakım ve eğitim davranışlarını da içine almaktadır. Anne babaların çocuk yetiştirme tutumları arasındaki farklılıklar çocukların gelişimlerinde farklı sonuçlara yol açmaktadır (Akt. Ünal, 2007).

Çocuklarda empati becerisinin geliştirilmesinde ailenin önemli bir fonksiyonu vardır. Psikologlar, çocukların empatisinin beslenmesinde üç şeyin önemli olduğunu belirtmektedir. 1. Anne babalar diğerlerine karşı kendi çocukları da dahil, empati göstermelidirler ki çocuklarına örnek olsunlar. 2. Çocuklarına diğer insanları dikkate alma ve dinlemeleri öğretilmelidir. 3. Anne-babaların çocuklarına sıcaklık, sevgi ve nezaket göstermeleri gerekmektedir (Akt. Ünal, 2007).

Bebeklikten itibaren çocukların etkileşimde buldukları kişilerle olan deneyimleri onların kendilerini nasıl gördüklerini ve diğer insanlarla etkileşimlerini etkilemektedir. Çocuklarına sağlıklı bir model oluşturamayan, içten ilişkilerle onlarda güveni, bağımsızlığı, inisiyatif kullanmayı, özgüveni ve empatiyi destekleyip yüreklendirmeyen anne ve babaların çocuklarının kişilik

gelişimlerini olumsuz etkiledikleri belirtilmektedir (Yavuzer, 1998; Hohmann ve Weikart, 2000).

Eğitimde en temel ve en etkili yöntem, anne babanın iyi bir örnek veya model olmasıdır. Yasayarak eğitime, bizzat iyi davranış örnekleri sunmak eğitimde tartışmasız kabul edilen bir husustur. Çünkü çocukta öğrenmenin ilk ve basit şekli, çevresindeki gördüğü davranışları taklittir. Olumlu olsun veya olmasın anne babalar, çocukları için doğal eğitim ve öğrenme modelleridir. Çocuklar anne babaya ait gördükleri, tüm özellikleri öğrenirler. Bu öğrenme bilgi, duygu ve davranış kazanma olarak gerçekleşir.

Araştırmacılara göre, çocuklardaki empatiyi sekindiren etkenlerden biri, bir kişi sıkıntıdayken diğerinin ona nasıl yaklaştığını görmesidir; özellikle sıkıntıda olan kişilere yardımcı olmak konusunda çocuklar gördüklerini taklit ederek empatik tepki repertuarlarını geliştirmektedirler (Goleman, 2000:130). Çocuğa empatik ve değer vererek davranmanın yanı sıra çocuğun yanında başkalarına empatik ve değer vererek davranan ebeveyn modeli oluşturmanın, çocuklarda empatinin ve prososyal davranışların gelişiminde güçlü bir etkiye sahip olduğunu belirtilmektedir (Akt. Ünal, 2007).

Sosyal öğrenme kuramcıları (Eysenc,1960; Aronfeed, 1968 ; Bandura, Grusec ve Redler, 1980) çocukta empatinin model alma, gözleme, taklit v.b. yollarıyla geliştiğini ileri sürmektedirler. Örneğin Aronfeed, koşullanma ilkeleri içerisinde prososyal (özellikle başkalarını düşünen olumlu sosyal davranış) davranışta empatinin rolü ve gelişmesini ortaya koymuştur. Aronfeed, çocuğun empatisinin, bir bireyin karşısındaki kişinin duygusal ifadeleri hakkında nasıl bilgi elde ettiğini gözleyerek geliştiğini söylemektedir. Böylece çocuk başkalarının belirli davranışlarına, kendine özgü duygusal tepki göstermeye şartlanacaktır. Çocuk ayrıca diğer kişinin içinde bulunduğu duygusal durumdan etkilenecek kendine has davranışlar öğrenir. Böylece diğer kişinin içinde bulunduğu duygusal duruma göre tepki olarak belirli bir davranış üretebilir. Örneğin, yüz ifadesi ve beden duruşu sinirli olan bir anne ya da baba, çocukta kızgınlık ya da korku duygularını geliştirebilir. Çocuk anne ve babanın kızgınlığını sözel ya da sözsüz ipuçlarından öğrenir (Akt. Yılmaz, 2003).

Bandura (1969), empatinin sosyal öğrenme ilkeleri içerisinde geliştiğini belirtmiştir. İlk olarak gözlemci karşısındaki kişi tarafından gösterilen işitme, yüz ve duruş ipuçlarına dikkat etmektedir. Bu bilgi gözlemciye karşısındaki kişinin ne hissettiği konusunda bir fikir verir. Eğer karşısındaki kişinin duygusal ifadeleri, gözlemcinin duygusal sonuçları tarafından tekrar tekrar izlenirse, duygusal sosyal ipuçları gözlemcide tek basına duygusal tepkileri teşvik etmek için derece derece güç kazanır. Bandura, gözlem yapanın duygularıyla karşısındaki kişinin duygularının benzer olduğu zaman duygusal yansımanın kolaylaştığını belirtmiştir (Akt. Yılmaz, 2003).

Sosyal öğrenme kuramından yararlanan Rushton (1980) çocukların empatik olarak tepki göstermeye şartlandırılacakları görüşündedir. Rushton (1982) model alınan davranışın çocukların cömertliği üzerindeki etkilerini de araştırmıştır. Bir yetişkin model, bir grup çocuğa yoksulluk içinde olan ve yardıma gereksinimi olan çocukların yaşamını anlatmıştır. Ancak çocukların bir kısmının önünde bu çocuklar için para bağışı yaparak model olmuş, bir kısmı ise bu model alma davranışını gözlememiştir. Bu deney sonucunda para bağışlama modelini gözleyen çocukların gözlemeyenlere göre daha fazla bağış yaptıkları görülmüştür. Bu bulgu çocukların modelden öğrenme yoluyla empatik davranış geliştirebildikleri biçiminde yorumlanmıştır (Gültaş, 2007).

Sosyal öğrenme kuramcılarının yukarıdaki görüşlerini destekleyen çocukta empatik davranışın model alma, gözleme ve taklit gibi yollarla geliştiğini ortaya koyan başka araştırmalar da vardır. Örneğin bebekler ve çocuklar yüz ifadelerini, anne- bebek arasındaki yüz yüze oynamalardan taklit etmektedir. Çocuğa bakan kişi, çocuğun gülümsemesine, hoş giden bir ses ve gülümseme ile tepki gösterir, çocuğun hoşlandığı tepkiyi yansıtırsa bakıcı ve çocuğun gülümsemelerinin sıklığı, ifadelerin otomatikleşmesine yol açar. Bu tür davranış empatik değildir, fakat ilerideki empatik tepkinin temelidir. Çocuğun anne- babayı model alması başkalarına tepki gösterme' kapasitesini etkilemektedir (Stern, Hofer, Haft ve Döse, 1985, Cummings, Zahn- Waxler ve Yarrow (1981) 'da evinde sevgiye şahit olan çocukların diğer insanlara karşı daha sevecen olduklarını, evinde öfkeye şahit olanların ise diğer insanlara karşı daha saldırgan olduklarını bulmuşlardır (Akt. Yılmaz, 2003).

Özellikle, insan gelişim sürecinin en kritik geçiş dönemlerinden birini oluşturan ve empatinin temellerinin atıldığı çocukluk döneminde çocukların gelişiminde önemli role sahip olan anne-babaların, çocuklarını empatik olarak destekleyebilmeleri sağlıklı bir benlik algısının gelişimi için önem taşımaktadır. Ebeveynler, çocuğun çeşitli duygularına neşe, gözyaşı, kucak ihtiyacı gibi empati göstermekten sürekli uzak kalıyorsa, çocuk da bu duyguları ifade etmekten ve hatta hissetmekten vazgeçmeye başlamaktadır. Çocukluk döneminde yaşanan duygusal ihmal, empatiyi köreltmektedir (Goleman, 1995). Yapılan çalışmalar empati kurma becerisinin iletişim çatışmalarını engelleyerek daha olumlu ilişkilerin kurulmasını sağladığını, empatinin kendini açma, toplumsallaşma, sosyal duyarlılık, topluma uyum, yardımlaşma ve diğer prososyal davranışları artırdığını, bunun yanı sıra saldırganlığı ve diğer antisosyal davranışları azaltıcı bir rol oynadığını ve çocukların derslerindeki başarılarını arttırdığını göstermektedir.

Günümüzde empati gerekli bir prososyal beceri olarak düşünülmektedir. Davranım bozukluğu olan çocuklarda ve antisosyal kişilik bozukluğu olan yetişkinlerde empatik becerinin olmaması bu durumu kanıtlamaktadır (American Psychological Association Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 4 th. 1994). Araştırmalar, çocukların empati kurdukça olgunlaşabilen doğuştan bir yetenekleri olduğunu, fakat bu yeteneğin mutlaka geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Sagi ve Hoffman, 1976, Simner, 1971; Martin ve Clark, 1982). Kötüye kullanılan, zarar verilen ya da kaba, sert davranılan çocuklar, arkadaşlarının sıkıntısına, üzüntüsüne sıklıkla saldırganca tepki verirler (Main ve George, 1985) ki bu çocuklar empatik davranışı gözlemleyemedikleri için empatik olamamaktadırlar (Akt. Yılmaz, 2003). Tüm bu sonuçlar göstermektedir ki empati becerisi model olma yolu ile geliştirebilir. Anne ve babanın çocuklarına iyi bir model olması bu bakımdan önem taşır.

Anne-babanın çocuğun empati becerisinin gelişiminde önemli olduğu bir diğer davranış da çocuğu dinlemektir. Dinlemek karşımızdaki insanın varlığını kabul ettiğimizi, ona saygı duyduğumuzu göstermenin en kuvvetli yoludur. Çocuğun psikolojik gelişiminin sağlıklı olması açısından da çok önemlidir. Çocuğun etrafında onu dinleyen yetişkin sayısının çok olması ona karşı gösterilen empatinin de yüksek olmasını beraberinde getirir ve çocuğun empati becerisinin

gelişmesine büyük katkı sağlar. Yeterince dinlenmeyen çocukların duygulardan habersiz, daha endişeli, saldırgan ve şiddet düşkün olması daha mümkündür (Telman, Ünsal, 2005).

Ailenin tutumlarının da çocuk üzerindeki etkileri son derece önemlidir. Anne babanın ve ailenin diğer bireylerinin çocukla olan etkileşimi, çocuğun aile içindeki yerini belirlemektedir. Çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır, ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşımaktadır (Aydın, 2005).

Anne baba tutumları, gerek bir değer öğretisiyle ilgili özel tutum, gerekse her konuda çocuğa modellik eden genel tutum olsun çocuğun model alması sonucu taklit ve özdeşleşme yoluyla çocuk tarafından benimsenir ve alışkanlık haline gelerek kişiliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Bu nedenle anne baba tutumları çocuğun eğitilmesinin temel taşıdır. Anne baba çocuklarına doğru ve yanlışları bu tutumları sayesinde öğretir (Aydın, 2005).

Çocukların empati becerileri de anne babaların tutumlarından etkilenmektedir. Anne ve baba tutumlarının çocuk üzerinde etkilerini gösteren birçok araştırma bunu göstermektedir. Ceyhan (1993) yapmış olduğu çalışmada, ana-babaların eğilim düzeylerini bazı değişkenler açısından incelemiştir. Kendi ana-babalarının tutumu demokratik olanların ilgisiz ve otoriter olanlara göre empatik eğilim düzeyleri yüksek bulunmuştur. Anne-baba tutumlarının kişilik gelişimi üzerindeki etkisini araştıran Yesilyaprak (1989), gençlerle çalışmıştır. Yaptığı çalışmada, çocukluk döneminde anne ve babanın çocuğa karşı “ilgi ve şefkat gösterme” amaçlarına ulaşmasında “yardımcı olma ve değer verme” ile tutarlı bir disiplin yöntemi uygulamasının kişiliği olumlu yönde etkileyerek gencin içten denetimli olmasına yol açtığını belirtmiştir. Çocuğun davranışlarını kısıtlayan ona hareket serbestliği tanımayan denetleyici koruyuculuğun fiziksel ve ceza yöntemleri uygulamasının ve başarı için baskı yapmasının ise kişiliği olumsuz etkileyerek gencin dıştan denetimli olmasına yol açtığı belirlenmiştir. Bu araştırmalar göstermektedir ki ilgisiz ve otoriter anne baba tutumlarının çocuğun kişiliğinde ve empati kurma becerisi üzerinde etkisi söz konusudur.

İlgisiz ve kayıtsız tutum, ana- babanın, çocuğu yalnız bırakma, görmezlikten gelme şeklinde dışlaması anlamına gelir. Duygusal istismara yol açan böyle bir ortamda anne-baba- çocuk üçgeni arasında iletişim kopukluğu gözlenir (Yavuzer,

1999). İlgisiz anne baba, çocuğun ihtiyaçlarına duyarsız, sevgi ve şefkatte yetersiz, çocukları yönlendirmede sorumsuz, iletişim kopukluğu içinde, çocuğun doğru veya yanlış söylediği veya yaptığı hiçbir şeye önem vermeyen bir tutuma sahiptir. Anne baba tarafından duygu ve düşünceleri dikkate alınmayan çocuk başkalarının karşı da aynı tavırları sergiler. Kendisi de başkalarının duygularını, düşüncelerini dikkate almadan ve kendi davranışlarının başkalarına etkisini düşünmeden umursamaz bir şekilde hareket eder.

Duyarsız ve tutarsız ilgi ile çocuğun duygusal gereksinimlerine karşı kendini geri çeken anne-babanın çocuğun empati becerisinin düşük olması ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Kestenbaum, Farber ve Sroufe, 1989; Akt. Ünal, 2007). Çocuğun davranışlarının karşı tarafı nasıl bir sıkıntıya soktuğuna dikkat çeken bir anne-baba tutumu; örneğin “yaramazlık yaptın” yerine “bak onu ne kadar üzdün” denmesi, çocuklara daha fazla empati kazandırır. Dolayısıyla, çocuklardaki empatiyi şekillendiren bir diğer etken, biri sıkıntıdayken anne-babanın ona nasıl yaklaştığını çocuğun görmesi, empatik beceriyi geliştirmektedir. Cotton (2001), anne-babanın çocuğa empatik ve değer vererek davranması, ayrıca çocuğunun yanında başkalarına empatik davranması çocukta empati becerisinin gelişimini desteklediğini belirtir (Akt. Ünal, 2007).

Aşırı baskılı, otoriter tutum ise çocuğun kendine olan güvenini ortadan kaldıran, onun kişiliğini hiçe sayan bir tutumdur. Ne yazık ki geleneksel aile yapımızda bu tür tutuma sık sık rastlanmaktadır. Bu tutumda otoriter ve baskıcı anne baba, disiplini sağlamak için genellikle cezaya başvurur. Anne baba çocuğun doğru davranışlarını bile sürekli eleştirir, yanlış yaptığı zaman cezalandırır. Anne ve babanın tutumları çocuğunda başkalarına olan tutumunu belirler. Baskı görenek yetişen bir çocuk aynı baskıyı çevresindekilere uygulayacaktır. Çünkü çevresindekilere bu şekilde davranan çocuk karsıdakini dikkate almadığını ve karsıdaki kişi ile empati kurmadığını göstermektedir. Yapılan araştırmalarda da bu sonuç ortaya çıkmıştır. Cotton’un yapmış olduğu bir araştırmada çocuğuna cevap vermeye hevesli, cezalandırmayan ve otoriter olmayan annelerin çocuklarının, duygusal ve bilişsel empati seviyeleri ile prososyal davranış düzeylerinin cezalandıran annelerin çocuklarından daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Akt. Ünal, 2007).

Çocuklar, güvenme, bağımsızlık, girişkenlik, empati ve özgüveni aynı anda duyabilme kapasitelerinde gelişmektedir. Sağlıklı bir benlik algısının gelişimi için gerekli olan kapasiteler, çocukların içinde buldukları serbest, destekleyici ve yönlendirici olarak ifade edilen sosyal ortamların özelliklerine göre gelişmektedir. Destekleyici ortamlarda yetişkinlerin kişisel kapasiteleri ve coşkularının onların çocuklarla olan etkileşimlerini canlandırdığı ve zenginleştirdiği ifade edilmektedir (Akt. Ünal, 2007).

Gelişim sürecinde çocuklarla ilk iletişime giren kişiler anne-babalardır. Gelişim dönemi özelliklerini göz önünde bulunduran olumlu anne-baba yaklaşımı çocuğun her türlü alanda sağlıklı gelişimini destekler. Dolayısıyla, çocuklarda empati becerisini geliştirmede anne-baba yaklaşımı belirleyici bir unsurdur. Bu bağlamda çocuklarda empati becerisinin gelişiminde ilk olarak üzerinde durulması gereken nokta çocukların duygusal gelişiminde anne-babanın yaklaşımının ne olduğudur. Çünkü çocukların duygusal gelişimi onların çeşitli duyguları nasıl kazandıkları, bu duyguları kendilerine ve diğer insanlara nasıl ifade ettiklerini belirlemektedir. Anne babanın tutumlarıyla, yaklaşımlarıyla çocuğun duygularının farkında olması, kendi duygu ve düşüncelerini doğru algılayabilmesini sağlaması ve desteklemesidir. Bu beceri başka insanların da duygularını anlayarak onlardan gelen duygusal mesajları değerlendirmede yardımcı olacaktır. Çocuğun yaşamını sürdürmede, iletişim kurmada ve davranışlarını yönlendirmede önemlidir (İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2007).

Rohner'e göre (2004), çocukları anne-babaları tarafından kabul veya red edilmeleri kadar etkileyen başka hiç bir yaşantı yoktur. Dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılmış olan araştırmalar, anne-baba tarafından kabul veya red edilmenin çocukların hem duygusal, davranışsal ve sosyal-bilişsel gelişimini, hem de yetişkinlikteki psikolojik uyumlarını etkilediğini göstermiştir. Çocukların anne-babaları tarafından kabul veya red edilmeleri; kendilerine, diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama karşı aldığı tavırların, benimsediği tutum ve davranışların temelini oluşturur.

2.6. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı (Parental Acceptance And Rejection Theory)

Bu bölümde Rohner tarafından 1966'da geliştirilerek, 1975'te yayınlanan Ebeveyn Kabul-Red (EKAR) Kuramı tanıtılmaktadır. Ebeveyn kabul red teorisi Amerika ve tüm dünyada ebeveyn kabul reddinin nedenlerini, sonuçlarını ve diğer değişkenlerle ilişkilerini açıklamayı amaç edinmiş yaşam boyu gelişim ve sosyalleşme teorisidir (Khaleque & Rohner, 2002).

Kasuto'ya göre (2005); ailenin çocuğa karşı kabul ve red tutumlarının sebeplerini, sonuçlarını ve ilişkili olduğu kavramları tahmin etme ve açıklamayı amaçlayan bir sosyalleşme teorisi olan "Ailenin Çocuğu Kabullenme ve Reddetme Teorisi", ebeveyn çocuk etkileşimine çok yönlü bir bakış açısı kazandırmıştır.

Bir kişilik kuramı ile bütünleştiren, ebeveyn kabul ve reddinin sonuçlarını yordayan ve bu kuramsal çerçeveyi ampirik verilerle destekleyen kuramlardan biridir (Arslan, 2010).

Ebeveyn Kabul Red Kuramı (EKAR), 1975 yılında Ronald Rohner tarafından Amerika'da ilk kez tanımlanmış, 1986'da ise geliştirilmiştir. Rohner, EKAR Kuramı'nın 20. yüzyılda batılı psikologların ebeveyn çocuk etkileşimine ilgi duymaları sonucu doğduğunu; özellikle Amerika'da psikologların, ebeveyn çocuk etkileşiminin yanı sıra "ebeveyn kabulüne" de ilgilerinin arttığını belirtmiştir. İlk olarak psikanalitik kuram içinde yer alan bu konu, daha sonraları sosyal öğrenme kuramcılarının da ilgisini çekmiştir. Böylece, ebeveyn davranışlarının ölçülmesiyle ilgili çalışmaların önü açılmıştır. Rohner 1960 yılında, ebeveyn kabulünün kültürlerarası karşılaştırılması konusunda yaptığı yüksek lisans tezinde bu konu ile ilgili ilk çalışmalarına başlamıştır. Daha sonra, 1975 yılında EKAR Kuramı'nı tüm detaylarıyla ortaya koymuştur. Ardından da 1986'da kuramı geliştirmiştir. Psikoloji ve antropoloji eğitimi alan Rohner, çocuğun sosyalleşmesine dair evrensel bir yaklaşım getirmiştir. Daha sonra, sosyal bilimciler tarafından kuramdaki araştırma sorularının yanıtlanması amacıyla, birçok çalışma yapılmıştır (Khaleque ve Rohner, 2001). Rohner ve arkadaşları kuramlarını dünya çapında sınamak üzere çeşitli ölçekler geliştirmişlerdir. EKAR Kuramı üzerine, farklı kültürlerde birçok araştırmacı tarafından çeşitli yöntemler kullanılarak çalışmalar yapılmıştır.

Gerek Amerika Birleşik Devletleri, gerekse diğer ülkelerde yapılan araştırmalar, ebeveyn tarafından kabul veya reddedilmenin çocukların, hem duygusal, davranışsal, sosyal ve bilişsel gelişimini; hem de yetişkinlikteki psikolojik uyumlarını etkilediğini göstermektedir. Ebeveyn tarafından kabullenilme veya reddedilmenin şekli, sıklığı, süresi ve şiddetinin, kişilerin dini inançlarından aile yapılarına kadar pek çok sosyal özellikle de ilişkili olduğu belirlenmiştir (Öngider, 2006).

EKAR, ebeveyn kabul ve reddinin çocukların davranışsal, bilişsel ve duygusal gelişimleri üzerindeki olası sonuçlarını inceleyen bir kuramdır. Kuram, insan davranışının evrensel ilkelerini ampirik olarak oluşturmaya çalışarak; tüm insanların onlar için önemli olan kişiler tarafından sıcaklık almaya ihtiyaçları olduğu temel varsayımıyla hareket etmektedir. Sıcaklık alma ihtiyacının, kültür, ırk, fiziksel özellikler, sosyal statü, dil, coğrafya gibi diğer kısıtlayıcı koşullardan bağımsız olarak tüm insanlıkta bulunduğu öne sürülmektedir (Rohner, 2000).

Ebeveyn kabul-red teorisine göre çocukların en temel ihtiyacı, ebeveynlerinin sağlayacağı bakım, konfor, destek ve sevgidir. Kabul edilmeye yönelik ilgili literatürde, kabul eden ebeveynler, genellikle çocuklarını seven, çocuklarının kişiliklerini takdir eden ve çocuklarının etkinliklerine ilgiyle katılan ebeveynler olarak tanımlanmıştır (Rohner ve Chaki-Sircar 1988). Ebeveyn kabulü, anne-babaların çocuklarına karşı gösterdikleri sıcaklık, şefkat, bakım, ilgi, destek ya da kısaca sevginin ön plana çıkması olarak tanımlanmaktadır (Khaleque & Rohner, 2002; Rohner, 2005; Rohner & Khaleque, 2005).

Hortaçsu'ya göre (1997); kabul edilen çocuk, kendine güvenen, kendi değerini her zaman ispatlayan ve kendini koruma ihtiyacı duymayan, duygularında kendini özgür hisseden çocuktur.

Reddetme ise, bu duygu ve davranışların olmadığı veya belirgin şekilde esirgendiği, bunun yanı sıra, çocuğu inciten çeşitli fiziksel veya psikolojik davranış veya duyguların sergilenmesi olarak tanımlanabilir. Sevgi ile örtüşmeyecek her durum, reddedici davranışlarda görülebilmektedir. Kuramda, çocukların en temel ihtiyaçlarının, anne-babalarından görecekları sevgi, yakınlık, sıcaklık ve şefkat olduğu belirtilir. Bu ihtiyacın karşılanma şekilleri farklı olsa da

ihtiyacın kendisi, tüm kültürlerde ortak bir özellik olarak görülmektedir (Gülay, 2011).

EKAR Kuramı, temel olarak “ebeveynliğin sıcaklık boyutu” olarak adlandırılan, ebeveyn-çocuk etkileşimine odaklanmıştır.

2.7. Ebeveynliğin Sıcaklık Boyutu (Warmth Dimension)

Anne-baba tarafından kabul veya reddedilme, birlikte anne-babalık etmenin sıcaklık boyutunu oluştururlar. Rohner’e göre (1986), ebeveynlerin çocuklarına karşı sergiledikleri kabul veya red edici davranışları iki uçlu bir uzantı üzerinde değerlendirmektedir. Ebeveyn-çocuk ilişkisinin bir bileşeni olan sıcaklık boyutunun bir ucunda, anne-babanın çocuklarına karşı gösterdikleri sıcaklık, şefkat, bakım, ilgi, destek ya da kısaca sevginin ön plana çıktığı "kabul etme" vardır. Boyutun diğer ucunda ise, bu duygu ve davranışların olmadığı veya belirgin şekilde esirgendiği, bunun yanı sıra, çocuğu inciten çeşitli fiziksel veya psikolojik davranış veya duyguların sergilendiği "reddetme" yer alır. Tüm insanlar çocukluklarında kendilerine bakan kişilerden az ya da çok sevgi gördükleri için, bu boyut üzerinde uygun bir noktaya yerleştirilebilir. Dolayısıyla, sıcaklık boyutu, ebeveynlerle çocuk arasındaki duygusal bağın kalitesi ile anne-babanın bu duygularını ifade etmekte kullandıkları fiziksel ve sözel davranışlarla ilgilidir.

Sıcaklık boyutu, çocuk ile kendisine bakanlar arasındaki sosyal etkileşime ait bir tutumun yanı sıra, bu sosyal etkileşimin çocuğun zihnindeki tasarımına işaret etmektedir. Çocuğun zihinsel tasarımı, yaşadığı, sevildiği ve kabul edildiğine veya sevilmediği ve reddedildiğine dair sübjektif algıdır. Kuramda, kabul ya da redde yol açan ebeveyn davranışlarının kültürel olarak farklılaşabileceği ancak özellikle sübjektif reddedilme algısının değişik toplumlarda kendilik değeriyle ilgili benzer sonuçları doğuracağı öne sürülen en önemli savdır (Rohner, 1986, 2000).

Çocuklar normal bir gelişim için ebeveynlerinden olumlu tepki alma ihtiyacı içindedirler. Bu ihtiyacın yeterince karşılanmaması kişinin işlevlerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır (Rohner, 1986, 1999). Çocuklar bakımlarından sorumlu olan kişilerle (anne-baba gibi) olumlu ilişkiler yaşamaya ihtiyaç duymaktadırlar. Olumlu etkileşimin boyutlarından biri çocuğu kabul etmektir. Ebeveynler çocuklarını kabul ettiklerini, fiziksel (sarılma, öpme, okşama, rahatlatma gibi) ya

da sözel (övme, iltifat etme, çocuğa veya çocuk hakkında güzel şeyler söyleme gibi) olarak ifade edilebilir. Bunların yanı sıra, ebeveynler çocuklarını kabul etmelerini, bakım verme, destekleme, sevgi gösterme gibi davranışsal ifadelerle ortaya koyarlar (Önder & Gülay, 2007). Sıcaklık boyutunun olumlu ucunda bu davranışlar yer almaktadır.

Rohner'e göre (1986), sıcaklık boyutunun diğer ucu yani olumsuz ucuna, reddetmeye bakıldığında ise ebeveynler çocuklarına karşı dört farklı şekilde "reddedici" olabilirler:

1. Soğuk ve Duygusuz: Çocuğa yönelik ilgiyi, sevgiyi, yakınlığı, desteği ifade eden tüm sözel ve sözel olmayan davranışlardır.

2. Düşmanlık-Saldırganlık: Çocuğa karşı sözel ve sözel olmayan saldırganlığı ifade etmektedir. Düşmanlık, nefret gibi duygular genellikle saldırganlığı ortaya çıkarır.

3. İlgisizlik-İhmal: Çocuğun her türlü ihtiyacının zamanında ve/veya tam olarak karşılanmamasıdır. İhmal de genellikle ebeveynin kayıtsızlığından kaynaklanabilir.

4. Ayırıştırılmamış Red: Reddetme davranışının açık bir biçimde yapılmamasına karşılık, çocuğun kendini reddedilmiş hissetmesidir.

Rohner (2000) 'e göre, kritik olan anne-babanın nasıl davrandığından çok, çocuğun bu davranışları nasıl algıladığı ve anlamlandırdığıdır.

Soğuk ve duygusuz davranma; ebeveynlerin çocuğa karşı sevgi ve sıcaklık içeren davranışlarındaki azalma ya da bu davranışların tamamen ortadan kalkmasıdır (Khaleque & Rohner, 2002).

Düşmanlık; çocuğa karşı hissedilen öfke, kızgınlık, nefret, kötü niyet gibi duyguları içerir. Anne-babalar çocuklarına karşı soğuk ve sevgisiz veya düşmanca, öfkeli, kızgın, tahammülsüz, huzursuz veya zıt hissedebilmektedir.

Kayıtsızlık ise, çocuklarına karşı kayıtsız kalıp, ilgisizlik ve umursamaz davranabilmektedir. Bazı çocuklar anne-baba sevgisi ile ilgili duygu ve davranışları hiç yaşamayıp, bunun yerine anne-babalarından sadece düşmanlık ve

saldırganlık, kayıtsızlık, ihmal veya ayırışmamış reddetmenin soğuk ve şefkatten yoksun ifadelerini görmüşlerdir. Genellikle, anne-babaların saldırganlık davranışları, düşmanlık, öfke, kızgınlık veya nefret duyguları ile hareket etmeleri şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Saldırganlık ve ihmal büyük ölçüde içsel duyguların davranışsal ifadeleridir. Saldırganlık kişinin bir başka insanı, kendisini veya (sembolik olarak) bir nesneyi fiziksel veya psikolojik olarak incitme kastı ile yaptığı davranışlardır (Salahur, 2010). Ebeveynlerin saldırganlığı, vurma, itmek, bir şey fırlatma, çimdikleme, yaralayıcı olan sembolik el-kol hareketleri yapma gibi fiziksel ve/veya alay etme, küfür etme, bağırma, çocuğa veya çocuk hakkında düşüncesiz, aşağılayıcı ve eleştirici şeyler söyleme gibi sözel şekilde olabilir.

Düşmanlık duygusu saldırganlığı getirirken, kayıtsızlık da ihmali getirmektedir. Kayıtsızlık, içsel bir güdüleyicidir. İhmal ise, kayıtsızlık duygusunun davranışa yansımış halidir (Rohner & Chaki-Sircar, 1988).

Çocuğun ihmal edilmesi, çocuktan sorumlu kişiler tarafından, çocuğun gelişimini her yönden zedeleyici bir biçimde fiziksel, cinsel ve zihinsel zarar görmesi olarak tanımlamaktadır. Çocuğun terk edilmesi, gerektiğinde beslenip giydirilmemesi ve sağlığıyla ilgilenilmemesi, fiziksel ihmale, çocuğun sevilmemesi ve ihtiyacı olan duygusal ilgi ve yakınlığın gösterilmemesi duygusal ihmale, cinsel sömürüye karşı yeterince korunmaması da cinsel ihmale yol açmaktadır (Yavuzer, 1999). EKAR Kuramı'nda, anne-baba çocuğun fiziksel, sağlık, eğitimsel ya da bir başka deyişle çocuğun gereksinimleri ile ilgilenmediğinde veya çocuğun ihtiyaçlarını, endişelerini, arzularını ve ilgilerini göz ardı ettiğinde, bu ister çocuk tarafından ifade edilsin, ister anne-baba tarafından bildirilsin, "ihmal" olarak tanımlanmaktadır (Rohner, 1986). Ancak, kayıtsızlık ile ihmal arasında, düşmanlıkla saldırganlık arasında olduğu kadar doğrudan bir ilişki yoktur. Çünkü çocuklar ebeveynleri tarafından kayıtsızlıkla hiç bir ilgisi olmayan birçok nedenden dolayı ihmal edebilmektedir. Anne-babaların çocuklarına karşı hissettikleri öfkeyle basa çıkabilmek için çocuklarını ihmal etmeleri buna bir örnek olarak gösterilebilir. İhmal, sadece çocukların maddi ve fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmamasını değil, anne-babanın çocuğun sosyal ve duygusal ihtiyaçlarıyla yeterince ilgilenmemesini de içerir. Örneğin, çocuklarını

ihmal eden anne-babalar çocuklarının kendilerini rahatta hissetme, yardım alma veya ilgi görme ihtiyaçlarıyla yeterince ilgilenmezler. Bu anne-babalar, fiziksel ve psikolojik olarak tepkisiz, hatta yok veya ulaşılamaz olabilir.

“Ayrışmamış red”, reddetme davranışları hiç ortada olmamasına rağmen, çocuğun kendisini sevilmeyen, istenmeyen veya red edilmiş gibi hissetmesidir (Rohner, 1986). “Ayrışmış” red ile “ayrışmamış” red arasındaki farkın açıklanması önemlidir. Ayrışmış red, davranış düzeyinde saldırganlık ve/veya ihmal olarak gözlenebilir veya öznel olarak, kişi tarafından düşmanlık ve/veya kayıtsızlık duyguları olarak yaşanabilir. Oysa diğer yanda, ayrışmamış red, sadece kişinin -ortada açıkça gözlenebilen red göstergeleri olmamasına rağmen- sevilmediğiyle ilgili öznel yaşantılarını kapsar (Çetin, 2005).

Ebeveyn kabul veya reddi iki farklı bakış açısından incelenmektedir. Bunlardan ilki; algılanan ya da bireysel olarak ifade edilen kabul-red düzeyi, diğeri ise davranışlarla gözlemlenen kabul-red düzeyidir (Önder & Gülay, 2007).

Rohner’e (2000) göre, ebeveyn davranışı ile çocukların uyumu arasında anlamlı ilişki bulmayan birçok çalışmada sadece ebeveyn davranışları üzerine odaklanılmış, çocukların bu davranışları nasıl algıladığı göz ardı edilmiştir. Rohner, ancak fenomenolojik bir bakış açısıyla ebeveyn davranışları ve çocuğun psikolojik uyumu arasında bir ilişki kurulabileceğini savunmaktadır. Ebeveyn davranışlarının çocuklar üzerindeki etkisi çocuğun algısal ve içsel süreçleriyle sekilenmektedir.

Kişi tarafından algılanıp yaşanıldığı şekilde (fenomenolojik bakış açısı), kişi tarafından rapor edildiği şekilde (davranışsal bakış açısı). Bu iki farklı bakış açısıyla, her zaman olmasa da, genellikle benzer sonuçlara varılmaktadır (Rohner & Khaleque, 2005). Yapılan araştırmalar, bu iki farklı yoldan varılan sonuçların birbirlerinden çok farklı olduğu durumlarda, fenomenolojik yaklaşımla elde edilmiş bilgilere daha fazla güvenilebileceğini ortaya koymaktadır. Bir çocuk (ayrışmamış reddedilme durumunda olduğu gibi), dıştaki gözlemcilerin reddedilme ile ilgili pek (veya hiçbir) işaret gözlemedikleri bir durumda kendisini sevilmeyen biri gibi algılayabilir. Aynı şekilde, bunun tersi olan durumda, dıştaki gözlemciler önemli miktarda anne-baba saldırganlığı veya ihmali bildirirken, çocuk kendisini anne-babası tarafından reddedilmiş gibi hissetmeyebilir. İstismar

ve ihmalle ilgili resmi dış raporlar ile söz konusu olan çocukların anne-babaları tarafından kabul veya reddedilmeleriyle ilgili algıları arasında sorunlu bir ilişki vardır (Öngider, 2006).

Jerome Kagan'a göre (1978) "anne-baba tarafından reddedilme, anne-baba tarafından sergilenen bir dizi davranışı değil, çocuğun bir inancıdır". Ebeveyn kabul ve reddi sembolik bir dildir. Gerçekte, anne-baba tarafından reddedilmenin çoğu semboliktir. Bundan dolayı, reddedilmenin tutarlı şekilde ortaya çıkan etkilerini anlayabilmek için, sembolik doğasının anlaşılması gerekir. Etnik ve kültürler-arası çalışmalarda araştırmacılar, inceledikleri kişilerin anne-babalarının sevgi ile ilişkili davranışlarının sembolik, kültürel temelli yorumlarına karşı hassas olmalıdır. Diğer bir deyişle, dünyanın her yerindeki anne-babalar, belirli bir dereceye kadar kabul etme (sıcaklık, şefkat, bakım ve ilgi) ve reddetme (soğukluk, şefkatsizlik, düşmanlık, saldırganlık, kayıtsızlık ihmal) sergilemektedir. Ancak, bunu çok farklı kültürel hatta şahsi anlamlarla yüklü farklı biçimlerde yapabilirler. Örneğin, Bengalli anneler çocuklarına sevgilerini göstermek için ya da çocuklarıyla gurur duyduklarını belirtmek için herhangi bir sözel ifadeye başvurmadan çocuklarına kabukları soyulmuş portakal vermektirler (Akt. Rohner, 2000).

Kültürler-arası ve etnik çalışmalarda "reddetme" terimi, belirli bir değer yargıları yüklenmeden, anne-babanın davranışları betimleyen bir terim olarak görülmelidir. Dünya üzerinde yaşayan toplumların yaklaşık %25'i çocuklarına karşı "reddetme" tanımına uyan bir şekilde davranmaktadır. Ancak, vakaların çok büyük bir bölümünde anne babalar çocuklarına karşı, kültürleri tarafından tanımlanmış iyi ve sorumluluk sahibi bir anne-babanın davranması gerektiği gibi davranmaktadır (Öngider, 2006).

Ebeveynin sıcaklık boyutuna ek olarak kontrol boyutu da vardır. "Ebeveyn kontrolü" çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemindeki gelişim üzerinde önemli etkileri olan ebeveynliğin diğer bir boyutudur. Ebeveyn Kabul-Red Kuram'ında ebeveyn kontrolü, aşırı izin verici ile aşırı kısıtlayıcı ebeveyn davranışlarını içeren iki uçlu bir uzantı üzerinde kavramsallaştırılmıştır (Pettingill ve Rohner, 1985).

Ebeveyn kontrolü değerlendirilirken kuralların ne sıklıkta gerçekten zorlandığı belirlenir. Çocuklarının davranışlarını nadiren kontrol eden ebeveynler, kuramda

izin verici (düşük düzeyde kontrollü) olarak; çocuklarının davranışlarını dakika dakika kontrol eden ebeveynler ise kısıtlayıcı (yüksek düzeyde kontrollü) olarak tanımlanır. Ebeveynler, çocuklarını genellikle cinsellik, dürüstlük, tuvalet eğitimi, evdeki görevler, belli ahlaki değerler, düzenlilik, gürültü, emirlere itaat ve saldırganlık gibi alanlarda kontrol etmektedir. Bu boyutun bir ucunda hiç kontrolün olmaması yer alır. Bu durumda ebeveynler tarafından, çocuğa hiç bir kural getirilmez ya da sadece çocuğun güvenliği ve fiziksel sağlığı için gereken kontrol sağlanır. Ayrıca, ebeveyn çocuğun yaptıklarına karşı yönlendirici değildir. Çocuğun kendi yolunu bulmasına ve karar almasına tamamen izin verir. Özerklik-kontrol boyutunun diğer ucunda ise aşırı kontrol yer alır. Aşırı kontrol ucunda, ebeveynin birçok durum ve ortamda çocuğuna çok fazla kural ve kısıtlama getirerek çocuğu bu kurallara uymaya zorlaması görülür. Aşırı kontrol eden bir ebeveyn, çocuğun davranışlarını her an takip ederek çocuğun belli becerileri edinmesini ve özerkliğini kazanmasını kısıtlar.

2.8. EKAR Kuramının Alt Alanları

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı, üç alt kurama ayrılmaktadır. Bunlar; “kişilik”, “baş etme” (coping) ve “sosyokültürel” alanlardır. Bu üç alt alanlar temel olarak beş soruya cevap vermektedir. Sorular alanlarla birlikte ele alınacaktır.

2.9. Kişilik Alt Kuramı:

Kişilik alt alanı 2 temel soru sormaktadır Bunlar;

- Dünya üzerinde farklı kültürlerde yaşayan çocuklar anne- babaları tarafından kabul veya red edilmeye aynı şekilde mi tepki vermektedirler? Anne babası tarafından kabullenilen veya reddedilen çocuklar bu duruma nasıl bir tepki vermektedir?
- Çocukluklarında ebeveynleri tarafından kabullenilmiş veya reddedilmiş kişiler, yetişkinlik yaşamlarında nasıl bir durum içindedirler? Diğer bir ifadeyle, çocukluk döneminde yaşanan red edilmenin etkileri kişinin yetişkinlik veya yaşlılık dönemine kadar sürer mi? (Rohner, 2005).

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı, anne-baba tarafından kabul veya red edilme konusunu, döllenmeden ölüme uzanan bir gelişim süreci içerisinde ele almaktadır.

Kuramın tüm yaşam sürecini ele alan bakış açısı, özellikle kişilik alanındaki görüşlerinde ortaya çıkmaktadır.

EKAR'ın kişilik kuramında, çocuklukta ebeveynleri tarafından kabul veya reddedilmenin çocuk veya yetişkinin kişilik yapısı ve genel psikolojik durumu (özellikle ruhsal sağlığı) üzerindeki etkileri yordanmaya ve açıklanmaya çalışılmaktadır (<http://www.azmivaran.com/ekar-kurami/>).

Olumlu tepkiye duyulan gereksinim, insanın farkında olarak veya olmayarak bakım, ilgi, destek, şefkat araması olarak düşünülmektedir. Bu duygusal gereksinim, yetişkinlik döneminde daha karmaşıklaşarak, ne düşündüğüne önem verdiğimiz kişiler tarafından beğenilme isteğini de (biz farkında olalım veya olmayalım) içine almaktadır.

Evrensel bir bakış açısı benimsemiş olan EKAR'da, çocuğun uzun süreli temel bakımını üstlenmiş herhangi bir kişi "ebeveyn" olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, ebeveyn olarak nitelendirilen kişi, çocuğun anne-babası olabileceği gibi, büyükanne/büyükbabası veya başka bir akrabası; hatta çocuğu evlat edinmiş veya kurumsal bir ortamda anne-baba yerini almış bir kişi de olabilmektedir (Öngider, 2006).

Çocuğun duygusal güvenliği ve gelişimi bu bağlamda anne-babasıyla olan ilişkisinin niteliğine bağlı olduğu için ebeveynler çocukların yaşamında çok özel bir yer tutmaktadır. Bu nedenle, EKAR'da çocuğun anne-babası tarafından kabullenilmesi veya reddedilmesi, çocuğun kişilik gelişimi üzerinde en etkili faktörlerden biri olarak görülmektedir. EKAR'da kişilik kavramı, kişinin çeşitli ortamlarda veya yaşam durumlarındaki, göreceli olarak stabil olan tepki verme eğilimleri (duygusal, bilişsel, algısal ve güdüsel) ve sonuçta ortaya çıkan davranışları (gözlenebilen davranışlar) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda, davranışın hem dışsal (çevresel) hem de içsel (örn. duygusal, biyolojik ve öğrenme) faktörler tarafından etkilenip, güdülenebileceğini; ayrıca, davranışın bir zaman ve mekândan diğerine genellikle tutarlılık göstereceğini kabul edilmektedir. Hiçbir kuramda, anne-baba tarafından kabul veya reddedilmenin tüm etkilerinin ele almasının beklenemeyeceği belirtilmektedir (Rohner, 2000). EKAR'da da, dünyanın çeşitli ülkelerinde anne-babaları tarafından reddedilmiş çocuk veya yetişkinleri tanımlayan en belirgin özellikler ele alınmıştır. Diğer bir

ifadeyle kuramda, anne-baba tarafından reddedilmenin kişilik üzerinde en belirleyici gözüken etkileri üzerinde durulmuştur. EKAR'ın Kişilik Kuramında, farklı kültür, ırk ve dillerde, çocuğun ebeveynleri tarafından reddedildiği durumda çocukta, aşağıda özetlenen yedi kişilik özelliğinin olumsuz uçlarından oluşan bir kişilik örüntüsünün ortaya çıkacağı ileri sürülmektedir (Khaleque, Rohner, 2002).

EKAR Kuramı doğrultusunda dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılan çalışmalarda da anne-babaları tarafından reddedilmiş çocuk veya yetişkinleri tanımlayan en belirgin özellikler ele alınmıştır. Kuramda öne çıkan yedi kişilik özelliği bulunmaktadır. Bu kişilik özellikleri olumlu uçtan olumsuz uca uzanan bir boyut şeklinde düşünülmelidir. Dolayısıyla tıpkı kuramın sıcaklık boyutunda olduğu gibi kişilik boyutlarında da her birey, her bir kişilik boyutunun belli bir noktasında yer almaktadır (Kim, Rohner, 2003). EKAR Kuramı, kişilerin reddedildiği durumlarda, aşağıda özetlenen yedi kişilik özelliğinin olumsuz uçlarında yer aldıklarını öne sürmektedir (Khaleque, Rohner, 2002). Aşağıda sıralanan yedi kişilik özelliği red durumlarında kişilerin yer alacağı olumsuz uçları ifade etmektedir.

- Bağımlılık veya savunucu bağımsızlık
- Duygusal duyarsızlık (tepkisizlik)
- Düşmanlık ve saldırganlık
- Olumsuz öz-saygı (self-esteem)
- Olumsuz öz-yeterlik (self-adequacy)
- Duygusal tutarsızlık (instability)
- Olumsuz dünya görüşü

Yukarıda sıralanan özelliklerin birbirleriyle ilişkili olduğu ve bir alanda yaşanan olumsuzluğun diğer alanları da etkileyebileceğidir. Dolayısıyla bu özelliklerin hiçbiri diğerlerinde bağımsız olarak düşünülmemektedir (Selahur, 2010).

Kuramda bağımlılık kavramı, duygusal destek, bakım, ilgiye duyulan içsel, psikolojik istek ve arzuya işaret etmektedir. Bu kavram iki ucu olan bir boyut üzerinden düşünülür; bu boyutun bir ucu bağımlılık iken diğer ucu savunucu bağımsızlıktır. Ebeveynleri tarafından red algılayan kişilerin boyutun hangi ucunda yer alacakları, kişiden kişiye göre değişir. Boyutun bağımlılık ucuna yakın

yer alan kişiler, kendileri için önemli olan diğerlerinden olumlu tepki almak konusunda aşırı hassas davranırken, bağımsızlık ucuna yakın yer alan kişiler olumlu tepki alma ihtiyacı ve arzusunda olmadıklarını savunurlar. Boyutun bağımsızlık ucu, sağlıklı bir bağımsızlık ya da başka bir deyişle otonomiye işaret etmez. Kişiler algıladıkları reddin yarattığı incinmeden dolayı öfke, güvensizlik ve olumsuz duygular eşliğinde “kimseye ihtiyaçlarının olmadığını” dile getirirler. Bu sayede kişiler, kendilerini reddedenleri reddetmiş olurlar (Rohner, Khaleque, 2007).

Duygusal tepkisizlik şu şekilde meydana gelmektedir; algılanan reddin bir sonucu olarak kişiler reddin yarattığı acı hissinden korunmak için kendilerini duygusal açıdan kapatırlar. Bu nedenle duygusal olarak tepkisiz insanlar haline gelirler. Bunun yanı sıra red algılamış olmak kişilerde öfke hissine yol açabilir. Bazı kişiler öfkelerini otaya koyarken bazı kişiler içlerinde tutarlar. Bu nedenle red algılamış kişilerde öfkenin yol açtığı düşmanlık ve saldırganlığın denetiminde sorunlar ortaya çıkar. Bununla beraber sevgiyi hissetmek ve ona erişmekle ilgili olarak da sorunlar yaşarlar. Yaşanan reddin sonucunda kendilerini sevmeyen, istenmeyen bireyler olarak algıladıkları için öz saygı ve öz yeterlilikleri de sarsıntıya uğrayabilmektedir.

Yukarıda özetlenenlere ek olarak, öfke, benliğe yönelik olumsuz duygular ve red algılamanın olumsuz sonuçları eşliğinde kişiler stresle etkili bir şekilde baş edemedikleri için, bu kişilerde duygusal tutarsızlık meydana gelmektedir. Kabul algılamış kişilere oranla baş edilebilir olan stresli bir durumda bile olayı işin içinden çıkılamaz görür ve bunun doğrultusunda yoğun üzüntü yaşarlar. Bütün bunların etkisiyle olumsuz dünya görüşü oluşturmaya başlarlar (Rohner, Khaleque, 2007).

2.9.1 Bağımlılık veya Savunucu Bağımsızlık (Dependence -Defensive Independence)

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nda "bağımlılık", bir ucunda “bağımsızlık” diğer ucundadır. Bağımsız kişiler, olumlu tepki alma gereksinimleri yeterince iyi karşılanmış olan; dolayısıyla, yaşamlarındaki diğer önemli kişilerden ilgi, bakım, destek alma isteğini sık veya yoğun bir şekilde yasamayan ya da bu yönde davranışlar içerisine girmeyen kişilerdir. Diğer yanda, çok bağımlı kişiler ise,

olumlu tepki almak için sık ve yoğun arzu duyarlar ve bunu elde etmek için birçok talepkar davranış içerisine girerler. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nda ele alınan diğer tüm kişilik özellikleri gibi, bağımlılık-bağımsızlık boyutunda da, her insan bu boyut üzerinde belirli bir noktaya yerleştirilebilir. Kurama göre, çocukların bağımlılık konusunda birbirlerinden farklılaşması, kendilerini ne derece kabullenilmiş veya reddedilmiş olarak algıladıklarına bağlıdır. Reddedilmiş birçok çocuk veya yetişkin, sürekli olarak onaylanmaya, doğrulanmaya ve duygusal desteğe gereksinim hissetmektedir (Rohner & Khaleque, 2007). Çocuğun duygusal güvenliği ve rahatlığı ebeveyni ile ilişkisine bağlıdır. Duygusal ihtiyaçlara verilen olumlu tepkiler (bakım, ilgi, destek, rahatlık, sevgi gibi) kişi için güçlü bir motivasyon kaynağıdır. Bu ihtiyaçlar ebeveynler ya da bağlanılan kişiler tarafından karşılanmadığında kaygı ve güvensizlik duyguları artacaktır. (Khaleque & Rohner, 2002).

Bağımlılık ve bağımsızlık boyutlarını aşağıda daha ayrıntılı inceleyeceğiz.

Kavramsal olarak "bağımlılık" bir insanın diğer insanların tepkisine, özellikle de olumlu tepkisine duyulan duygusal bir ihtiyaçtır bir başka ifadeyle başka bir insana rahatlatma, onay alma, cesaretlendirilme gibi ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla duygusal olarak dayanması, bel bağlamasıdır (Rohner, 2005).

Çocuklarda bağımlılığın diğer göstergeleri arasında, "yapışmak" (clinging), dikkat çekmeye yönelik davranışlar, anne babadan ayrıldığında kaygılı (anksiyöz), güvensiz, ağlamaklı olmak veya mızızlanmak, birinden (genellikle anne-babadan) bakım verici bir tepki beklemek veya talep etmek sayılabilir (Rohner, 2000).

Çocuklar elbette her zaman olumlu tepki almak için uğraşmaz. Bazen davranışları tamamen ilgi çekmeye yöneliktir ve çok olumsuz veya rahatsız edici olabilir. Ancak bu gibi durumlarda; duygusal rahatlama, şefkat onay, destek veya cesaretlendirilme peşinde oldukları sürece, tanım itibariyle bağımlıdırlar.

Rohner'e göre (2000), uzantının diğer ucunda ise "bağımsızlık" vardır. Bu tür duygusal bel bağlamaların olmadığı ya da kişinin bu tür taleplerde bulunma ihtiyaç veya isteğinden uzak olduğu anlamına gelmektedir.

Bağımsızlık ucundaki kişiler olumlu tepki alma ihtiyaçlarını uygun biçimde karşılayabilmek için diğer kişilere karşı yoğun alışılmış, yakın davranışlardan kaçınırlar (Khaleque & Rohner, 2002).

Anne-babası tarafından kabul edilmiş çocuk, normal koşullar içerisinde, orta derecede bağımlı olacaktır. Anne-babanın giderek daha fazla reddedici olduğu durumlarda-belirli bir noktaya kadar- çocuğun da olumlu tepki almak yönündeki girişimleri artacak, yani, giderek daha fazla bağımlı olacaktır. Reddedilme uzantısı üzerinde belirlenmemiş olan bir noktadan sonra çocuk olumlu tepki almak için giderek daha az girişimde bulunacaktır. Bundan sonrasında çocuk dışarıdan bakıldığında bağımsızmış gibi görünse de, bu bağımsızlık “sağlıklı bir bağımsızlıktan çok “savunucu bir bağımsızlık” olacaktır (Rohner, 2000).

Reddedilme ile yaşanan psikolojik yıkım zamanla kişiyi savunmacı bağımsız bir birey haline getirebilir. Savunucu bağımsızlık, kişinin olumlu tepki almak için göreceli olarak daha az çaba ve talep içerisinde olusundan dolayı sağlıklı bağımsızlığa benzer. Ancak, bu kişiler her zaman farkında olmasalar da, duygusal açıdan halen yakınlık, sıcaklık ve destek (olumlu tepki) aramaya devam ettikleri için, savunucu bağımsızlık sağlıklı bağımsızlığa benzemez. Hatta kronik reddedilmenin yol açtığı öfke, güvensizlik ve diğer olumsuz duyguların üzerlerinde yarattığı ağırlık nedeniyle, bu kişiler sıklıkla olumlu tepki alma gereksinimlerini açıkça inkar ederler. Bu, bir anlamda, "Hepinizin canı cehenneme! Size ihtiyacım yok! Benim hiç kimseye ihtiyacım yok!" demektir (Öngider, 2006).

Hem anne-baba sıcaklığının (sevgi ve şefkat), hem de açık reddetme ifadelerinin çocuğun bağımlılığını bir noktaya kadar yükseltiyor olması, anne-baba tarafından kabul veya reddedilme ile bağımlılık arasındaki ilişkiyi daha da karmaşık hale getirmektedir. Çocukların bağımlılık gereksinimleri, kabul edilme ortamında, sıcak ve duyarlı anne babalar tarafından pekiştirilecektir. Çocuklar böyle bir ortamda benimseyebilecekleri bir model bulacaklardır. Anne-babanın sıcaklığı ve şefkati, müdahale edici bir anne baba denetimi ile yan yana geldiğinde, bağımlılık eğrisinde özellikle göze batan bir yükselme oluşturmaktadır. Bağımlılık eğrisindeki bu yükselmeyi Rohner “olgunlaşmamış bağımlılık” olarak adlandırmıştır. Bu tür anne-babalık ufak, meraklı, aktif

çocukların yapma eğiliminde oldukları birçok şeyi yapabilme fırsatını onların elinden almaktadır. Bu olgunlaşmamış bağımlılığa yol açan anne-babalığı ise Rohner "boğucu sevgi" olarak adlandırmıştır. Bu durumdaki çocuk, bebekleştirilmekte, şefkatli denetimle boğulmaktadır (Rohner, 2000).

Davranış düzeyinde konuyu inceleyecek olursak; "bağımlı davranış", çocuk (veya yetişkinlerin) kendileri için önemli olan insanlardan olumlu tepki almak girişimleridir. Çocukluktan yetişkinliğe doğru uzanan süreç içerisinde, olumlu tepkiye duyulan ihtiyaç değişik biçimler alır. Buna paralel olarak, kişilerin olumlu tepkinin kendilerinden esirgenmesine (reddedilmeye) verdikleri tepkiler de artan olgunlukla beraber değişir (Eryavuz; 2006).

Ayrıca Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nda bağımlılık terimi, çocukların anne-babalarının ilgi, bakım ve destek gibi tepkilerini alabilmek için sergiledikleri davranışsal talep ve çabaları da içermektedir. Küçük çocuklarda, bu davranışsal talep ve çabalar, anne-baba uzaklaşırken onlara tutunmak, sızlanıp, ağlamak, onlar geri geldiğinde yeniden fiziksel yakınlık sağlamaya çalışmak gibi davranışlar şeklinde görülebilir. Daha büyük çocuklar ve yetişkinler ise, özellikle sıkıntılı oldukları zamanlarda olumlu tepkiye olan gereksinimlerini daha sembolik olarak ifade ederler. Örneğin, kendileri için önemli olan kişilerden (ki bu, gençlerin yaşamında genellikle anne-babası; yetişkinlerin yaşamında ise, anne-baba dışındaki "diğer önemli kişiler" dir) cesaretlendirme, onay ve destek arar, onlar tarafından rahatlatılmak, yatıştırılmak ve şefkat görmek isterler (Öngider, 2006).

2.9.2. Duygusal Duyarsızlık/Tepkisizlik (Emotional Unresponsiveness)

Duygusal duyarlılık, kişinin bir duygusunu özgürce ve açıkça ifade edebilme yeteneğidir. Kişinin karşısındaki kişilere verdiği duygusal tepkileri ne kadar kolay ve doğal verebildiğidir. Çocuk ya da yetişkin olsun kişinin başka kişilerle duygusal şüphe, katılık ve güvensizlikten uzak olup aksine yakın, sıcak, kalıcı ve savunucu olmayan ilişkiler (duygusal bağlar) kurabildiği, onun duygusal duyarlılığını gösterir. Duygusal açıdan duyarlı olan kişiler, karşısındaki kişilere duygusal olarak yakınlaşmakta veya kendilerine yakınlaşmak isteyenlere tepki vermekte zorluk yaşamamaktadır. Duygusal açıdan tepkisiz kişiler ise, diğer insanlardan duygusal olarak soyutlanır. Diğer insanlarla ilişkileri sınırlı ve sıklıkla da sadece savunmaya yönelik duygusal ilişkilerdir. Bu kişiler, sosyal ve arkadaş

canlısı olabilir. Arkadaş olmak, gerçekten yakın bir ilişkiye girebilme yeteneği ile karıştırılmamalıdır. Bazı kişiler, arkadaşça yaklaşabilmelerine rağmen, savunucu olmayan, yakın bir duygusal ilişki içerisine girmeyi beceremeyebilir. Bu ilişkiler duygusal açıdan biraz "uzak"tır. Duygusal açıdan tepkisiz olan insanlar, bazen soğuk, kopuk, uzak ve tepkisizdir. Doğal olmaktan uzak olabilirler. Normal bir sevgi alışverişine giremeyebilirler. Duygusal açıdan tamamen tepkisiz olan insanlarda "künt affekt" ya da apati görülebilir. Elbette, diğer kişilik özelliklerinde olduğu gibi, duygusal tepkisizlikte de, söz konusu olan duygusal tepkisizliğin derecesidir (<http://www.cspar.uconn.edu/Glossary.pdf>).

Rohner'e (2000) göre; EKAR kuramında duygusal tepkisizlik şu şekilde meydana gelmektedir; algılanan reddin bir sonucu olarak kişiler reddin yarattığı acı hissinden korunmak için kendilerini duygusal açıdan kapatırlar. Bu nedenle duygusal olarak tepkisiz insanlar haline gelirler. Bunun yanı sıra red algılamış olmak kişilerde öfke hissine yol açabilir. Bazı kişiler öfkelerini otaya koyarken bazıları ise içlerinde tutarlar. Ciddi şekilde reddedilmiş çocuklar, model alabilecekleri sevgi dolu anne babaları olmadığı için, sevgi vermeyi öğrenememişlerdir. Şefkate çok ihtiyaç duymalarına rağmen, bunu vermekte ve almakta zorluk çekerler. Kendilerini duygusal olarak daha fazla hırpalanmaktan korumak amacıyla reddedilmiş çocuklar duygusal olarak geri çekilme, giderek olumlu tepki almak için daha az girişimde bulunmak ve duygularını üzerini örtmek eğilimindedirler. En sonunda, kendileri için önemli olan insanlardan olumlu tepki almak için çabalamaktan vazgeçebilirler. Ama tüm bunları yaparken, genellikle farkında olmadıkları, bazen de şiddetli bir şekilde inkar ettikleri bir sevgi hasreti içerisinde olurlar.

2.9.3. Düşmanlık ve Saldırganlık (Hostility and Aggression)

Düşmanlık; içsel veya duygusal olarak bir nefret, öfke veya kızgınlık hissidir. Saldırganlık ise, öfke veya düşmanlığın davranış düzeyindeki ifadesidir. Bir kişiye, bir şeye veya kendi kendine bilerek fiziksel veya ruhsal olarak zarar veren herhangi bir davranış olarak tanımlanmaktadır. Ancak saldırganlık tanımında fiziksel, sözel ve sembolik saldırganlık ayırt edilmelidir. Fiziksel saldırganlık vurma, itme, ısırma, tırmalama gibi durumları içermektedir. Sözel saldırganlık ise,

kişiyi aşağılamak, küçümsemek, iğnelemek, alay etmek, günah keçisi yapmak, kaba acımasız ifadeler kullanmak, küfretmek gibi durumları içerir. Sembolik saldırganlık ise; kızmayı kaba el ya da yüz hareketlerini içermektedir. Pasif saldırganlık, saldırganlığın daha dolaylı yoldan ifade edilmesidir. Pasif saldırganlık, surat asma, yapılacak işleri sonraya erteleme, pasif engellemeler, inatçılık gibi şekillerde ortaya çıkabilir. Pasif saldırgan tutumlarda, kişinin sürekli olarak kendi veya başka insanların saldırganlıklarıyla endişeli bir şekilde “uğraşmasında”, saldırganlıkla ilgili hayaller, düşünceler, rüyalarda veya hayali saldırganlıklarıyla ilgili kaygılarında, ya da saldırganlık, şiddet içeren olaylara karşı duyduğu garip ilgide açık şekilde ifade edilmemiş öfke ve saldırganlığı görmek mümkündür. (<http://www.cspar.uconn.edu/Glossary.pdf>).

Saldırganlıkla girişkenlik ya da atılganlık (assertiveness) ayırt edilmelidir. Girişkenlik ya da atılganlıkta, kişinin karşısındaki kişiyle fiziksel, sözel veya sosyal açıdan eşit veya ondan daha yukarıda bir düzeye çıkma girişimi vardır. Kendisini ortaya koymak isteyen biri, karşısındakini fiziksel veya duygusal açıdan incitme niyeti olmaksızın, bir grup etkinliğini yönlendirme ya da hakları için ayak direme davranışlarında bulunabilir. Kişi ancak karşısındaki kişiyi kasten incitmek amacıyla davrandığında o zaman saldırganlık söz konusu olur (Öngider, 2006).

Ebeveyn Kabul-Red kuramının kişilik kuramında saldırganlık, bir başka kişiye, şeye veya kişinin kendisine kasıtlı olarak zarar vermesi veya böyle algılanması olarak tanımlanmaktadır.

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın kişilik kuramına göre, şayet anne-babanın çocuğu reddediş biçimi, düşmanlık ve saldırganlık şeklinde ortaya çıkıyorsa reddedilmiş çocuklar düşmanlık duyguları hissetmeye, saldırgan olmaya veya pasif agresif bir tutum içerisine girmeye özellikle eğilimli olmaktadır. Reddedilmiş çocuklar anne-babalarına öfkelenme veya kızgınlık duyma eğilimindedirler. Öfkelerini doğrudan ortaya koyabilirler veya içlerinde biriktirirler ki, bu da öfke denetiminde sorunlara yol açmaktadır. Bu şekilde saldırganlık eğilimleri daha da yoğunlaşabilmektedir. Ancak, bazen, anne-babalar çocuklarının öfkelerini açıkça ifade etmelerine izin vermezler. Bu çocuklar öfke denetiminde sorunlar yaşamaya eğilimli olurlar. Bastırılmış, aşırı kontrol edilmiş öfke, sıklıkla kişinin saldırganlıkla endişeli bir şekilde uğraşmasında, saldırganlık

içeren hayal ve rüyalarda, ya da kişinin başkalarının hayali veya gerçek saldırganlıklarıyla garip bir şekilde ilgilenmesi gibi başka kılıklara bürünmüş veya sembolik şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Ancak, en uygun koşullarda bile çocuklarda (veya yetişkinlerde) hiçbir saldırganlığın görülmemesi mümkün olmayacaktır. Dünyanın her köşesinde normal çocuklar (veya yetişkinler) zaman zaman sinirlilik, öfke gibi düşmanlık veya saldırganlık içeren bir tablo içerisine girebilirler. Hiçbir zaman öfkeli veya saldırgan gözükmeyen çocuklar, aşırı saldırgan olan çocuklardan farklı, ama aynı derecede psikolojik olarak sorunlu olabilirler (Eryavuz, 2006).

2.9.4. Olumsuz Öz-Saygı (Negative Self-Esteem)

Kişinin kendi değeri ve ederi hakkında yaptığı genel duygusal değerlendirmedir. Olumlu öz-saygı hissi, kişinin kendisini beğendiği, onayladığı, kabul ettiği, kendisiyle rahat olduğu, kendisini değerli, başkalarının saygısını hak eden biri olarak gördüğü, ender olarak kendisinden memnun kalmadığı anlamına gelmektedir. Olumsuz öz-saygı, kişinin kendisini beğenmediği veya onaylamadığı, kınadığı, kendisini hiçbir değeri olmayan, suçlanmayı hak etmiş biri olarak algıladığı ve kendisini diğer kişilerden aşağı gördüğü anlamını taşımaktadır (Rohner, 2005). EKAR kuramında insanlar bu iki nokta arasında yer alan öz-saygı uzantısı üzerinde belirli bir noktaya konulabilir.

2.9.5. Olumsuz Öz-Yeterlik (Negative Self-Adequacy)

Öz-yeterlik, kişinin kendi yeterliliği hakkında değerlendirmelerini ve günlük hayattaki problemlerle başa çıkabilme, ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğini içermektedir. Olumlu öz-yeterlik duyguları, kişinin kendisini sorunlarıyla yeterince başa çıkabilen, başarılı veya yapacağı işlerde başarılı olacağını düşünerek yola çıkan, kendinden emin, kendine güvenen ve sosyal açıdan yeterli biri olarak gördüğü anlamına gelmektedir. Diğer yanda, olumsuz öz-yeterlik, yetersizlik duyguları, beceriksizlik hissi, günlük yaşamın taleplerini karşılamada yetersiz kaldığını düşünme, kişinin istediği şeyler için yeterince mücadele edemediğini hissetmesi gibi duygu ve düşüncelerle ilgilidir (Rohner, 2005).

Kendilerini değersiz, iyi olmayan ve eleştirileri hak eden biri olarak gören çocuklar, bu duyguları kolayca kişisel yetersizlikler ve yeteneksizlikle ilgili

inançlara genellemektedir. Bu çocuklar yaşamlarındaki önemli olaylar üzerindeki kontrollerinin az olduğunu hissederler. Seviliş sevilmemenin insan yaşamındaki en önemli olaylardan biri olduğu düşünülecek olursa, reddedilmiş çocukların bu değerlendirmeleri bir anlamda doğrudur. Ancak, bu çocuklar olumsuz öz-yeterlik duygularını yanlış bir şekilde diğer alanlara da genelleme eğilimindedirler. Bu çocuklar kendilerini kendi kendisini gerçekleştiren bir kehanetin ortasında bulurlar. Kendilerini yetersiz ve beceremeyen biri olarak gördükçe, gerçekten de öyleymiş gibi davranmaya başlayabilirler. O zaman, diğer insanlar onları daha olumsuz bir şekilde değerlendirir ve bu olumsuz değerlendirme onların zaten zedelenmiş olan öz-saygı ve öz-yeterlik duygularına bir geribildirim olarak ulaşmaktadır. Bu yıkıcı döngünün, hiç şüphe yok ki, anne-babaları tarafından reddedilmiş çocukların okul başarısının, kabul edilmiş çocukların okul başarısına göre daha düşük olmasında rolü vardır. Bu döngüyü yetişkinlerin mesleki yaşamlarında da görmek mümkündür (Rohner,1986).

2.9 6. Duygusal Tutarsızlık (Emotional Instability)

Duygusal tutarlılık; kişinin duygusal durumundaki durağanlığıdır. Duygusal olarak alt üst olmadan küçük aksiliklere, başarısızlıklara, zorluklara veya diğer streslere dayanabilme kabiliyeti ile ilgilidir. Duygusal açıdan durağan olan kişiler, canı sıkılmadan, endişe, sinirlilik veya gerginlik yaşamadan günlük yaşamının getirdiği küçük gerginlik ve stresleri tolere edebilirler. Küçük duygusal stresler karşısında soğukkanlılıklarını koruyabilir ve kolayca sinirlenip, öfkelenmezler. Duygu durumları gün içerisinde bir neden olmadıkça aşağı yukarı aynı kalmaktadır. Çok stresli veya provoke edildiklerinde bir durumla yüz yüze kaldıklarında duygusal durumları değişse bile, tekrar duygusal durumlarına dönmekte zorluk çekmezler. Oysa duygusal açıdan tutarlı olmayan kişinin duygu durumu, iki kutup arasında oldukça sık ve öngörülemeyen gelgitlere açıktır (Rohner, 2005).

Rohner'e göre (2002); duygusal açıdan tutarlı olmayan kişiler, bir an neşeliyken, bir sonraki an karamsar veya depresif, bir an gerginken, bir an sakin; ya da bir an sıcakken bir sonraki an, düşmanca olabilmektedirler. Küçük engeller, zorluklar veya sorunlarla karşılaştıklarında, keyifleri kolayca kaçmaktadır.

Bekledikleri bir şey olmadığında öfkelenebilir veya kendilerini kötü hissedebilirler. Stres karşısında soğukkanlılıklarını kolayca kaybedebilirler.

2.9.7. Olumsuz Dünya Görüşü (Negative Worldview)

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın kişilik kuramında, "dünya-görüşü" kavramı, kişinin yaşamı, kainatı veya varoluşun özünü temelde olumlu veya olumsuz olarak değerlendirmesi ile ilgilidir. Kişinin yaşam kainat ve var oluşla ilgili bu genel değerlendirmesi genellikle söze dökülmemiş bir değerlendirmedir. Dünya-görüşü olumlu olan biri, yaşamı temelde iyi, güvenli, dostça, mutlu, tehdit edici olmayan ya da başka biçimlerde olumlu görür. Diğer yanda, olumsuz bir dünya-görüşüne sahip olan bir kişi için yaşam özünde kötü, güvensiz, tehdit edici, düşmanca, belirsiz ve/veya tehlikelerle dolu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle dünya-görüşü, insanların varoluşun kalitesi hakkındaki yargılarıdır. Dünya-görüşü, kişinin sosyal, ekonomik veya politik olaylarla ilgili bilgileri ile karıştırılmamalıdır (Rohner, 2005).

Bir insan politik sistemin kokuşmuş olduğunu veya insanlığın küresel yıkımın eşiğinde olduğunu veya bir insanın patronuna güvenemeyeceğini bilebilir. Bu bilgiler verilere dayalı bilgiler olabilir ama dünya-görüşü ile aynı değildir. Dünya görüşü, ayrı bir düzlemde yer alır ve kişinin varoluşunun kalitesini "iyi" ya da "kötü" olarak hissetmesi ya da algılamasıyla ilgilidir (Öngider, 2006).

Rohner'e göre (2000), karşıt olumlu gelişimsel deneyimlerin (biriyle iyi bir arkadaşlık kurabilme) olmadığı bir durumda, reddedilmiş çocukların ileride bağımlı ya da savunucu bir şekilde bağımsız; duygusal açıdan bir parça tepkisiz; düşmanca, saldırgan veya pasif-agresif veya düşmanlık ve saldırganlık duygularını denetlemede sorunlar yaşayan; olumlu öz-saygı ve öz-yeterlikte kayıpları olmuş; olumsuz bir dünya görüşüne sahip ve çocukken kabul edilmiş yetişkinlere göre duygusal açıdan daha tutarsız yetişkinlere dönüştüğünü yordamaktadır. Dahası, kuramı da bu yetişkinlerin diğer insanlardan olumlu tepki görmeye güçlü bir gereksinim hissettiklerini ancak kendilerine gösterilen şefkat,

kabul etme ve karşı tarafa da gösterme becerilerinin sıklıkla zedelenmiş olacağını öne sürmektedir.

Ebeveyn Kabul-Red Kuramının büyük bir bölümü kişinin kendisi, diğerleri ve geçmiş ile bugünkü anlamlı deneyimlerle inşa edilmiş deneyimsel dünya hakkındaki "genellemelerinden" oluşur. Kişilerin belirli bir alanla (örn. kişinin kendisi, başkaları veya kişiler arası ilişkiler hakkındaki inanç ve beklentileri) ilgili zihinsel tasarımları vardır. Zihinsel tasarımlar, kişinin yeni deneyimleri ve ilişkileri nasıl algılayacağını, nasıl anlamlandırıp, bunlara nasıl tepkiler vereceğini biçimlendirir. Zihinsel tasarımlar, ayrıca, hangi deneyimlerin belleğe nasıl depolanacağını ve nasıl hatırlanacağını da etkiler. Kişinin kendisi, yaşamındaki "diğer önemli kişiler" ve etrafındaki dünya ile ilgili zihinsel tasarımları bir kez oluştuktan sonra, bu tasarımlar onları belirli durum veya insanları aramaya ya da onlardan uzak durmaya yönlendirir. Diğer bir deyişle, kişinin kendisi ve içinde yaşadığı dünya hakkında ne düşündüğü onun nasıl bir hayat yaşayacağını biçimlendirir (Öngider, 2006).

Bir insanın gerçekliği ya da yaşam ve dünya ile ilgili imgesini- psikolojik açıdan nasıl inşa edeceği büyük ölçüde çocuklukta yaşadıkları, özellikle de anne-babasıyla olan ilişkisinde yaşadığı kabul veya reddedilme deneyimleri tarafından biçimlenecektir. Anne-babalarının ellerinde psikolojik açıdan çok zedelenmiş olan "reddedilmiş çocuklar" kaygılı, güvensiz, bağımlı veya savunucu bir şekilde bağımsız, öfkeli ve duygusal açıdan tepkisiz olmaya ve öz-saygı ve öz-yeterlik duygularını değersizleştirmeye eğilimli olacaktırlar. Bu noktaya geldikten sonra, bu acı aile yaşantılarını ve içsel duyguları yaşamın ve evrenin özüne yüklemek bu çocuklar için sadece küçük bir adımdır: "Hayat bu işte. Acı verici ve güvenilmez". Anne-babaları tarafından reddedilmiş birçok çocuğun gözünde dünya, özünde arkadaşça olmayan, düşmanca, güvenilmez, hoş olmayan bir yerdir. Reddedilmiş çocuklar genellikle hayattan bundan daha fazla bir şey pek beklemezler. Diğer bir deyişle, bu çocuklar olumsuz bir dünya görüşü geliştirirler ve bu olumsuz görüş bir kez oluştuktan sonra onları yaşamları boyunca sürüklemektedir.

Özellikle reddedilmiş çocuk ve yetişkinler için, bu durum daha da geçerlidir. Örneğin, anne-babası tarafından reddedilmiş birçok insan ortada böyle bir şey yokken düşmanlık algılamaya veya ters yönde pek çok veri olmasına rağmen

kendi kişisel değerlerini düşük görmeye eğilimlidir. Reddedilmiş çocuklar kendi çarpıtılmış tasarımlarına uyan deneyim ve ilişkiler arar, içine girdikleri durum, ilişki veya yaşantılarını, yine kendi çarpıtılmış tasarımlarına uyan bir biçimde algılar ve yorumlar. Kendi zihinsel tasarımlarına uymayan durumlardan uzak durur ya da bu durumları yeniden yorumlarlar. Ayrıca, reddedilmiş çocuk ve yetişkinlerin zihinlerindeki imgelerde kişiler arası ilişkiler yordanamaz (tahmin edilemez), güvenilmez hatta zedeleyicidir. Bu zihinsel tasarımlar yeni ilişkilere taşınır. Bu yüzden reddedilmiş çocuk ve yetişkinlerin duygusal olarak "başkalarına" güvenmeleri çok zordur. İlişki içerisinde duygusal güvensizliği çağrıştıracak en ufak işaretlere karşı bile aşırı duyarlı ve hassastırlar. İşte tüm bu seçici dikkat veya algıdan, yanlış nedensel açıklamalardan ve çarpıtılmış bilişsel süreçlerden dolayı reddedilmiş çocuklar, anne-babaları tarafından kabul edilip sevilmiş çocuklardan niteliksel olarak farklı gelişimsel yollara girerler. Anne-baba tarafından reddedilmiş olmak, böylelikle onların sağlıklı bir sosyal ve duygusal gelişim süreci yaşama şansını ellerinden alır.

Reddedilmenin kötü yan ürünlerinden başka biri de çocukluklarında reddedilmiş bu yetişkinlerin anne-baba olarak reddetme ve ona eşlik eden kişilik özelliklerini çocuklarına aktarmasıyla oluşan döngüdür. Bu kişilerin evlilik ilişkileri de olasılıkla daha az tatmin edici ilişkilidir.

Ayrıca anne-baba tarafından reddedilmenin yol açabileceği tüm bu duygusal, davranışsal ve sosyal-bilişsel zararlardan dolayı, reddedilmenin dünyanın her yerinde ruhsal sağlıkla ilişkili olduğu görülmüştür.

Dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular, çocukluk döneminde anne-babası tarafından reddedilen çocukların ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde, anne-babası tarafından kabul edilen çocuklara göre daha çok davranış problemleri gösterebildikleri, depresyona girme olasılıklarının daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Anne-baba tarafından reddedilmenin, kişilikte yol açtığı örüntünün yanı sıra, depresyon ve depresif duygulanım, davranım veya davranış sorunları ve alkol veya madde kötü kullanımıyla ilişkili olabileceğini ortaya koymuştur. Ayrıca, anne-baba tarafından reddedilmenin, "borderline kişilik bozukluğu" ve diğer psikiyatrik sorunlar, suç işleme, yüksek tansiyon astım gibi psikofizyolojik reaksiyonlar, okul başarısı ve zihinsel performans sorunları,

yaşıtlar, arkadaş ve eşle ilişkilerde sorunlar gibi daha birçok gelişimsel sorunla ilişkili bulunmuştur (Rohner, Khaleque, 2005).

Bu sorunların çoğunu altta yatan, anne-baba tarafından reddedilmiş olmanın yol açtığı çözümlenmemiş zedelenmenin belirtileri olarak görmek mümkündür. Anne-baba tarafından reddedilme çok önemli bir değişken olmasına karşın, elbette, konuyla ilgili göz önüne alınması gereken pek çok gelişimsel değişkenden sadece biridir. Ayrıca, reddedilmiş çocuk ve yetişkinlerde zedelenmenin farklı biçimlerde ortaya çıkışı, anlaşılması gereken bir başka konudur.

Görüldüğü gibi, bu bölümde anne-baba tarafından kabul edilmenin olumlu etkileri üzerinde değil, reddedilmenin olumsuz sonuçları üzerinde durulmuştur. Bunun nedeni, anne-baba tarafından reddedilmenin çoğu zaman bu sonuçların ortaya çıkması için yeterli oluşudur.

Reddedilmeyle ilişkili bulunmuş birçok olumsuz özelliğin karşısında, çocuğun anne-babası tarafından kabul edilmesinin (sevilmesi) birçok olumlu gelişimsel özellikle doğrudan veya dolaylı bir şekilde ilişkili olduğu bulunmuştur. Örneğin, anne-baba tarafından kabul edilme, çocukluk döneminde cömertlik, yardım severlik ve empati gibi sosyal davranışların gelişimi, ergenlikte yaşlılarla olumlu ilişkiler kurabilme ve yetişkinlikte fiziksel ve duygusal açıdan sıkıntının az olduğu, mutlu ve doyurucu bir yaşam yaşama gibi özelliklerle ilişkilidir.

Bulgular, psikolojik rahatsızlıklar içerisinde 3 tanesinin ebeveyn kabul veya reddi ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Rohner & Britner, 2002). Bunlar; Unipolar depresyon, davranış problemleri; dışavurum bozukluğu, suç işleme vs. ve madde kötüye kullanımınıdır.

Anne-babaları tarafından kabul edilmiş çocuklarda her zaman yukarıda anlatıldığı gibi pozitif kişilik örüntüsü görülemeyebilir. Çocuklar reddedilmenin dışında pek çok nedenden dolayı saldırgan olabilirler ya da onların öz saygıları zedelenmiş olabilir. Ancak, anne-babaları tarafından kabul edilmiş çocuklarda reddedilmiş çocuklar için tanımlanmış kişilik özelliklerinin tümünün bir arada görülmesi pek olası değildir. Şayet burada ele alınan kişilik özelliklerinin tümü ortaya çıkmışsa, bu çocukların kendilerini kabul edilmiş gibi hissetmedikleri düşünülebilir.

Anne-babaları tarafından çok fazla sevilmiş, en sağlıklı çocukların bile pek azı tüm bu kişilik boyutlarının hepsinde de en optimal noktada yer alacaktır. Kabul edilmiş çocuklarda bu kişilik özelliklerinin olumsuz yönleri farklı derecelerde ortaya çıksa da, genel olarak orta derecede görülmektedir (Rohner, 2000).

Anne-babası tarafından kabul edilen her çocuk elbette bu kadar olumlu bir gelişim göstermeyebilir. Hatta bazılarında, anne-baba tarafından kabul veya red edilmeye hiç bir ilişkisi olmayan nedenlerden dolayı, anne-babaları tarafından reddedilmiş çocukların sorunlarına benzer sorunlar gelişebilir. Aynı şekilde anne-babası tarafından reddedilmiş bazı çocuklar, reddedilme yasamalarına rağmen, hem duygusal hem de davranışsal açıdan oldukça sağlıklı bir durumda olabilirler. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nda bu çocuklar "baş edenler" (copers) olarak adlandırılmaktadır (Rohner, 2005).

2.10. EKAR'ın Başa Çıkma Kuramı (Coping Theory)

Reddedilme yaşantısıyla, diğer reddedilenlere göre duygusal açıdan daha etkili biçimde başa çıkan yetişkin ve çocuklarla ilgilenen bir alt teoridir. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı baş etme alanında su soruya cevap aramaktadır:

- Neden bazı çocuklar ve yetişkinler çocukluk döneminde yaşadıkları red ile duygusal açıdan diğerlerine göre daha etkin bir şekilde başa çıkabilmektedirler? (Rohner & Khaleque, 2005).

EKAR baş etme alt kuramı, çocukluklarında red edici davranışlarla büyümüş bazı insanların nasıl red edilmenin getirdiği olumsuz ruhsal sonuçlardan kaçabildikleri üzerinde durmaktadır. Hem kuramsal hem de görgül (ampirik) çalışmalar açısından, baş etme süreci EKAR Kuramı'nın en az gelişmiş kısmıdır. Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın da, anne-baba tarafından reddedilme ile ruhsal sağlık arasında beklenen ilişki incelenmektedir. Bireysel farklılıkları da hesaba alan ilişkiye göre, çocukların ruhsal sağlıklarının, yaşadıkları reddedilmenin sıklığı, yoğunluğu ve süresiyle doğru orantılı olarak zedeleneyeceği düşünülebilir. Amerika Birleşik Devletleri ile diğer ülkelerde yapılan araştırmalarda, değerlendirilmesi yapılan çocuk ve yetişkinlerin %80'ninin, Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın kişilikle ilgili görüşleri doğrultusunda tepki verdikleri belirlenmiştir. Kuramın beklentileri doğrultusunda tepki vermeyen kişilerin bir bölümü,

“sorunlu” kişiler olarak adlandırılmıştır. “Sorunlu” kişiler bir reddedilme yaşamamış olmalarına rağmen ruhsal sağlıkları yine de zedelenmiş kişilerdir. İnsanlar, anne-baba tarafından reddedilmeyle hiçbir ilişkisi olmayan pek çok nedenden dolayı psikolojik olarak rahatsızlanabileceği için, Ebeveyn Kabul-Red Kuramı araştırmacıları bu kişileri yeterince çalışmamışlardır (Eryavuz, 2006).

Bazı kişilerin olumsuz durumlarla nasıl ve neden daha iyi baş ettikleri henüz iyi anlaşılmış bir konu değildir. Rohner’e göre, baş etme mekanizmasını anlayabilmek için, hem kişiyi hem de kişinin içerisinde bulunduğu durumu göz önüne alan, çok yönlü bir bakış açısı benimsemek gerekir. Bu bakış açısının üç ögesi olacaktır: Kişinin kendisi, diğer insanlar ve bağlam. EKAR Kuramı’na göre, kişinin davranışı (örneğin, red ile baş etmesi), “kişi”, “diğerleri” ve “bağlam” arasındaki etkileşimin bir fonksiyonu olacaktır (Rohner, 2002).

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı’nda benimsenen çok yönlü davranış modeli, kişinin davranışının (örneğin, algılanan reddedilme ile baş etme davranışı) kişi, diğerleri ve bağlam arasındaki etkileşimin bir işlevi olduğunu ileri sürmektedir. Kişinin kendisi ile ilgili özellikler çocuğun zihinsel tasarımları ile daha önce değinilen diğer iç ve dış (kişilik) özellikleri kapsamaktadır. “Diğerleri” ile ilgili özellikler, reddedici anne babanın kişisel özelliklerinin yanı sıra, reddedilmenin şekli, sıklığı, süresi ve ağırlığı gibi faktörleri içermektedir. “Bağlam” özellikleri ile kastedilen ise, çocuğun yaşamındaki “diğer önemli kişiler” ile çocuğun içerisinde bulunduğu çevrenin sosyal durumsal özellikleridir. Hipotetik olarak diğer bütün koşulların eşit olduğu bir durumda, reddedilmiş çocukların reddedilme ile baş etme olasılığı, sıcak, destekleyici, bir alternatif “bakım veren” kişi veya bir “diğer önemli kişi”nin varlığı ile yükselecektir (Öngider, 2006).

Belirli sosyal-bilişsel yetenekler, bazı çocuk veya yetişkinlerin red ile diğerlerine göre daha iyi başa çıkmasında önemli rol oynar. Rohner’e göre (2002), bu yeteneklerden ilki açık bir şekilde ayrılmış benliktir. Çocukların yaşları büyüdükçe, diğer insanların neler düşündüğünü, neler hissettiğini, ne gördüğünü, niyetlerinin ne olduğunu giderek daha iyi anlar ve bunları kendi düşündüklerinden, hissettiklerinden, istediklerinden giderek daha iyi ayırırlar. EKAR Kuramı’na göre, kişi ne kadar iyi ayrılmış bir benliğe sahipse, red edici

ebeveyninden gelen olumsuz mesajları kendi düşüncesi değil, karşıdaki kişinin düşüncesi olarak değerlendirecek ve dolayısıyla o kadar az etkilenecektir.

Red edilme ile daha iyi başa çıkmakta kritik olan bir ikinci özellik yaşam olayları üzerinde belirli bir kontrole sahip olma duygusudur. Bu özellik de yaşla birlikte gelişen bir özelliktir. Bazı kişiler hayatları üzerinde daha etkin bir şekilde kontrol sağlayarak, hayatlarına daha fazla yön verebilirken, bazıları sürüklenmekte ve yaşamları üzerinde etkin bir kontrol sağlayamamaktadır. Onların hayatlarında ne olacağı daha çok “kadere”, “şansa”, ya da “başkalarının onlara ne yaptığına” bağlıdır. Yaşamları üzerinde az da olsa etkili olabileceğini düşünen çocuklar bir şekilde (belki kendi davranışlarını değiştirerek ya da karşıdaki kişiye göre ayarlayarak) red edici davranan anne-babasının davranışlarını kısmen de olsa değiştirebilecektir. Anne-babasının davranış ve tutumlarını hiçbir şekilde değiştiremeyeceğini düşünen bir çocuk umutsuzluk ve çaresizlik içinde reddin olumsuz etkilerine karşı savunmasız ve açık olacaktır. Oysa anne-babasının davranışlarını bazen, belli bir ölçüde de olsa değiştirebileceğini, etkileyebileceğini düşünen bir çocuk, anne-babasının red edici davranışları ile daha iyi baş ederek, red edilmenin olumsuz etkilerinden daha az etkilenecektir.

Baş etme davranışında Rohner’e göre (2002) önemli olan bir başka faktör ise, kişinin yaşam olaylarını ne kadar kendisi ile ilişkilendirdiği, ne kadar üstüne aldığıdır. Bazı insanlar her şeyi kendi üzerlerine alıp, olan her şeyi kendisi ile ilişkilendirirken, bazı insanlar neyi üzerlerine alıp, neyi almayacağını daha iyi ayırt edebilir. Her şeyi üstüne alan bir çocuk, anne-babasının saldırgan veya ihmal edici davranışlarını hemen kendisi ile ilişkilendirirken; anne-babasının neden böyle davrandığını bilen ve kendi üzerine almayan bir çocuk, bu olumsuz davranışlarla daha iyi baş edecek ve daha az yıpranacaktır.

Bu üç özellik de, algılanmış olan red karşı bir kalkan görevi yaparak, kişiyi red edilmenin olumsuz etkilerinden korurlar. Ancak, bu özelliklerin de red edilme tarafından etkilenebileceği unutulmamalıdır.

Baş etme ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta da duyuşsal (affective) ve araçsal (instrumental) baş ediciler arasındaki farktır. Duyuşsal baş ediciler aileleri tarafından ciddi olarak red edilmiş olmalarına

rağmen ruhsal sağlıkları oldukça derli toplu olan kişilerdir. Diğer yanda, araçsal baş ediciler, çocukluklarında red edilmiş olmalarına rağmen okulda, çalışma hayatında ya da bir iş yapmaya yönelik etkiliklerde iyi olan ancak hem duygusal yaşamları hem de ruhsal sağlıkları zedelenmiş kişilerdir. Araçsal baş ediciler, ciddi şekilde red edilmiş olmalarına rağmen yüksek düzeyde iş ve mesleki performansa ve yeterliliğe sahiptirler. Louis Armstrong, John Stuart Mill, Richard Nixon, Edgar Allen Poe, Eleanor Roosevelt, ve Mark Twain gibi tarihteki birçok önemli kişi araçsal baş edicilerdir. Diğer taraftan “duygusal baş ediciler” reddedilmenin en yıkıcı etkilerinden bile bir şekilde sıyrılan kişilerdir. Bu kişiler reddedilmeden hiçbir zarar görmemiş, yani reddedilmeye karşı “ballı” kişiler değillerdir elbette. Ancak, karşımıza yine de, duygusal açıdan oldukça sağlıklı, işlerini oldukça iyi götüren kişiler olarak çıkarlar.

Birçok insanın (çok ağır şekilde reddedilmiş ve psikolojik olarak çok incinmiş kişiler hariç), çocukluktan yetişkinliğe uzanan zaman içerisinde, ailelerinin dışındaki yaşantılarında, maruz kalmış oldukları red edilmenin olumsuz duygusal, bilişsel ve davranışsal etkilerini hafifletecek yeterince olumlu yaşantıları olur. Dolayısıyla, kişiler zaman içerisinde başarılı bir psikoterapi, iyi bir çalışma hayatı ya da iyi bir duygusal ilişki veya diğer bazı olumlu yaşantılarla, çocukluk döneminde red edici anne-babalarıyla yaşarken sahip oldukları duygusal uyumdan daha iyi bir uyuma sahip olabilirler. Ancak, yine de, çocukluklarından beri hep sevildiklerini ve kabul edildiklerini algılamış olan kişilerin sahip olduğu kadar kendini sevmeye ve iyi hissetmeye duygusuna sahip değildirlere. Diğer bir deyişle, red edilmenin olumsuz etkileri, yetişkinlik yaşamında da devam ederek, duygusal baş edicileri bile çeşitli sosyal, fiziksel ve duygusal sorunlarla yüz yüze bırakır. Bu durum, özellikle çocuklukta yaşanan reddin kişinin yetişkinlik döneminde güvenli, yakın ilişkiler kurmasını aksattığı kişilerde daha da belirgindir (Rohner, Khaleque, 2005).

2.11. EKAR Kuramının Sosyokültürel Sistemler Modeli

EKAR Kuramı, hem birey hem de sosyokültürel sistem düzeyinde açıklamalar ve yordamalarda bulunmaktadır. Bireysel düzeydeki açıklama ve öngörüler,

EKAR'nın kişilik kuramında tanımlanmıştır. Sosyokültürel sistemler düzeyini açıklamak için ise şu iki soruya yanıt aramaktadır;

- Neden bazı anne-babalar çocuklarına karşı sıcak ve sevgi dolu bir şekilde yaklaşırken, bazı anne-babalar çocuklarına karşı soğuk, ilgisiz hatta saldırgan olabiliyorlar? Acaba, Ekar Kuramının öngördüğü gibi, belirli bazı psikolojik, ailesel veya toplumsal faktörler, belirli ebeveyn kabul-red davranış örüntüleri ile tutarlı bir şekilde ilişkili mi?
- Bir toplumun genel yapısı ve içinde yer alan bireylerin davranış ve inançları, o toplumdaki anne-babaların çocuklarına karşı daha çok kabul ya da red edici olmalarından nasıl etkilenmektedir? Örneğin, bir insanın dini inançları, sanatsal tercihleri ya da diğer kendini ifade biçimleri ve davranışları çocuklukta anne-babası ile ilişkide ne kadar kabul ya da red yaşadığı ile evrensel bir şekilde ilişkili midir? (Rohner, 2004).

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nın sosyokültürel alanı, anne-baba tarafından reddedilmenin evrensel nedenleri üzerinde durmakta; reddetmeyle ilgili sosyokültürel değişkenleri belirlemeye ve açıklamaya çalışmaktadır.

Teorinin ele aldığı sosyokültürel sistemdeki öğeler; doğal çevre, koruma sistemleri, ebeveyn davranışı, çocuğun kişiliği ve davranışları, kurumlaşmış ifade edici sistemler ve davranışlardır. Sistemdeki önemli nokta, öğeler arasında karşılıklı ilişki bulunmasıdır.

Ebeveyn davranışları; kabul veya red gibi herhangi bir davranışı temsil ederken koruma sistemi ise aile yapısı, ev organizasyonunu, ekonomik organizasyon ve savunma sistemini ifade eder. Sisteme göre ebeveyn davranışları çocukların davranışlarını doğrudan etkilemektedir.

Kurumlaşmış ifade edici sistemler; gelenek, görenek, davranışlar, kişilerin estetik anlayışları, dini inançları, tercihleri, yöresel inanışlar gibi sembolik, çoğunlukla yaşamsal anlamı olmayan inançları ve davranışları içerir.

Teori sosyokültürel sistem çerçevesinde ebeveyn kabul ve reddinin dünya genelindeki sebeplerini öngörmeye ve açıklamaya çalışmaktadır. Yapılan

çalışmalara göre; kültürel farklılıkların ebeveyn kabul reddi ile ilişkisi olduğunu belirtmektedir. Çocukların reddedildiği topluluklarda doğaüstü dünyanın genellikle olumsuz sıfatlarla (düşman, tahmin edilemez, yıkıcı, güvenilmez gibi) nitelendirildiği belirlenmiştir. Buna karşılık Diğer yanda, çocukların kabul edilerek, sevgiyle yetiştirildikleri toplumlarda doğaüstü dünyanın genellikle iyi, olumlu sıfatlarla (sıcak, destekleyici, cömert, korumacı gibi) nitelendirildiği topluluklarda da çocuklara kabullenici yaklaşımın gösterildiği belirlenmiştir (Khaleque, Rohner, 2005).

Bu iki farklı tip toplum arasındaki kültürel farklılıklar, hiç şüphe yok ki, kabul edilmiş kişilerle reddedilmiş kişilerin zihinsel tasarımlarındaki bireysel farklılıkların bir toplamı olarak ortaya çıkmaktadır.

Birçok toplumdaki anne-baba çocuklarına karşı sıcaklık ve sevgiyle yaklaşırken, neden dünya üzerinde toplumların yaklaşık % 25'i çocuklarına karşı ılımlıdan ağıra uzanan bir reddetme sergilemektedirler? Toplumlar arasındaki bu farklılaşma ile aynı toplum içerisinde çocuklara anne-babalık etmek konusunda ortaya çıkan bireysel farklılıklar nereden kaynaklanmaktadır? Bu sorunların kolay yanıtları yoktur. Ancak, bazı değişkenlerin anne-babaların reddediciliğinde ortaya çıkan toplumlararası veya toplum içi farklılaşmalarla tutarlı bir Şekilde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Temel duygusal ilişkilerin ve sosyal desteğin sekteye uğraması durumunda ortaya çıkan Őartlar, anne-babanın çocuğu reddetmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, maddi açıdan sıkıntıda olan, sosyal ve duygusal destekten yoksun, tek ebeveynler (genellikle anne), dünyanın her yerinde çocuklarından sevgi ve Őefkatlerini geri çekmek konusunda daha yüksek bir risk taşımaktadır. Ancak, tek başına fakirliğin daha fazla reddetme ile ilişkili olduğunu söylemek mümkün değildir. Fakirlik diğer sosyal ve duygusal Őartlarda bir araya gelerek çocuklar için daha fazla risk oluşturmaktadır. Hem geçmişte hem de günümüzde, insanlığın büyük bir bölümü göreceli olarak fakirlik yaşamaktadır. Ancak, buna rağmen, dünya üzerinde yaşayan ebeveynlerin çoğu çocuklarını sevgi ve özenle yetiştirmektedir (Öngider, 2006).

2.12. Ebeveyn Kabul-Red Kuramının Bazı Temel Özellikleri

2.12.1. Evrensel Bakışaçısı ve Çok-Yönlü Araştırma Staratejileri

EKAR Kuramının önemli bir özelliği de Rohner tarafından sıklıkla vurgulanan evrenselliğidir. Bugün psikoloji bir bilim olarak bilimsel ölçütleri yerine getirmeye çalışırken çoğu zaman da psikolojik kuramların yeterince sağlam bir temelden, araştırma verilerinden ve insanlığa dair evrensel ilkelerden yoksun olduğu iddiasıyla eleştirilmektedir. Cournoyer'de kuramların bir yandan sadece batı toplumlarıyla ilgili olmakla bir yandan da metodolojik açıdan yetersiz olmakla eleştirildiğini belirtmektedir. Rohner ise, kuramın geliştirildiği ilk yıllardan itibaren kavramsal ve metodolojik bakış açısını “evrensel yaklaşım” olarak tanıtmış, kuramı çok farklı kültürlerle yaptığı çalışmalarla desteklemiştir. Özellikle metodolojik açıdan güçlü bir kuram olması için çok farklı örneklerle ve farklı ölçme biçimleri ile (gözlem, görüşme, anket gibi) çalışmıştır. Ayrıca, geçerlik için ölçek maddelerinin tercümesinde geri-çeviri yöntemleri ve faktör analizi kullanılmış, güvenilirlik için her yeni kültürde Cronbach's Alpha ya da test-tekrar test katsayıları hesaplanmıştır. Davranışsal gözlem gibi ikincil verileri de birçok gözlemci puanlamış ve kodlayıcılar arası uyum ölçülmüştür (Cournoyer, 2000).

Ebeveyn Kabul-Red Kuramı bu sorulara evrensel bir bakış açısı ile yaklaşmakta ve davranışın dünya üzerinde yaşayan tüm insanlar için geçerli olacak genel prensiplerini bilimsel olarak belirlemeyi amaçlamaktadır. EKAR Kuramı bu doğrultuda dünya üzerinde farklı coğrafyalarda yaşayan, farklı kültürlere sahip, farklı toplum ve topluluklardan bilimsel araştırma yöntemleri ile toplanmış verilerin örtüştüğü noktaları belirlemeyi hedeflemiştir.

EKAR Kuramı, davranışın evrensel ilkelerini belirlerken, farklı araştırma stratejileri ve farklı ölçme ve değerlendirme yöntemlerinden yararlanmaktadır. Verilerin toplanmasında görüşme, gözlem ve öz-bildirim ölçekleri gibi tekniklerden yararlanılan kantitatif araştırmalardan, belirli bir toplulukta uzun süreli yaşayarak veri toplamayı içeren katılımcı gözlem tekniğinin kullanıldığı etnografik çalışmalara kadar pek çok farklı araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Farklı araştırma yöntemleri ve tekniklerinin benimsenmesinde en

önemli neden, her yöntem ya da tekniğin kendine özgü zayıf ve güçlü yanlarının olmasıdır (<http://www.azmivaran.com/ekar-kurami/>).

2.12.2. Entegrasyon

EKAR Kuramının bir başka önemli özelliği, kuramın oluşturulması sürecinde konuyla ilgili eski kaynak ve bulguların dikkate alınarak, bunların titiz bir şekilde gözden geçirilip, değerlendirilmiş olmasıdır. Eski edebi ve tarihi bilgilerin yanı sıra, 19. yüzyılın sonlarından günümüze kadar uzanan, konuyla ilgili 2000'in üzerinde ampirik araştırma bulguları ve ileri sürülmüş olan görüşler tek tek gözden geçirilerek incelenmiştir. Böylelikle, kuram, birbirlerinden kopuk ve dağınık olan araştırma bulgularını sadece anlamlı bir kuramsal çerçeve içerisinde bütünleştirmekle kalmamış; ayrıca, bu bulgu ve görüşlerin anlaşılabilmesine olanak tanıyacak yeni bir kuramsal bir çerçeve de oluşturmuştur.

2.12.3. Fenomenolojik Yaklaşım

Ebeveynin çocuğu kabul veya reddi iki ayrı açıdan incelenebilir. Bunlardan birincisi, çocuğun yaşadığı (öznel dünyasında algıladığı) kabul veya reddi incelemek; ikincisi ise, ebeveyn kabul veya reddini dışarıdan objektif olarak çalışmaktır. Rohner'in de (2000) vurguladığı gibi, kritik olan, anne-babanın nasıl davrandığından çok, çocuğun bu davranışları nasıl algıladığı ve anlamlandırdığıdır. Bundan dolayı, Ebeveyn Kabul-Red Kuramı'nda daha çok fenomenolojik bir yaklaşım benimsenmektedir. Buna göre, insan davranışı yaşanan olaylardan çok yaşanan olayların nasıl algıladığı, yorumlandığı ve anlamlandırdığı tarafından etkilenmektedir. Anne-baba davranışı ile çocuğun psikolojik uyumu arasında anlamlı bir ilişki bulmayan birçok çalışmada sadece anne-baba davranışı üzerinde odaklanılarak, çocuğun bu davranışları nasıl algıladığı, neler hissettiğinin göz ardı edilmiş olduğunu söylemektedir. Fenomenolojik yaklaşım, istismara veya ihmale uğramış bazı çocukların neden kendilerini red edilmiş gibi hissetmediklerinin ya da ailede bir istismar veya ihmal görülmemesine karşın bazı çocukların neden kendilerini yine de red edilmiş gibi hissettiklerinin açıklanabilmesine de olanak tanımaktadır (Rohner, 2000).

Fenomenolojik yaklaşım, ayrıca, konunun kültürlerarası çalışılmasına da olanak tanımaktadır. Farklı kültürlerdeki anne-babalar çocuklarını kabul veya red

ederken çok farklı davranışlar sergileyebilirler. Hatta, belirli bir davranış bir kültürde kabul edici bir davranış olarak algılanırken, bir başka kültürde red edici bir davranış olarak algılanabilir. Bu yüzden, anne-babanın sergilediği davranıştan çok, çocuğun içinde ne yaşadığı üzerinde odaklaşmak, konunun farklı kültürlerde çalışılabilmesine ve kültürlerarası karşılaştırmaların yapılabilmesine de olanak tanımaktadır (Varan, 2005).

2.13. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde “empati, ebeveyn kabul-red” konularında yurt içinde ve yurtdışında yapılmış olan araştırmalara yer verilmiştir.

2.13.1. Empati ile İlgili Araştırmalar

Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Kalliopuska (1983), tarafından yapılan araştırmada empati ve ahlaki yargı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya dokuz- on iki yaş grubunda yer alan 342 çocuk katılmıştır. Araştırma sonucunda, empati ile ahlaki yargı arasında olumlu yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, kızların empati puanlarının erkeklerinkinden önemli oranda yüksek olduğu ve empatinin yaşın ilerlemesi ile geliştiği saptanmıştır (Akt. Körükçü, 2004).

Lipsitt (1993), annenin empati becerisi ve iletişim biçimi ile çocuğun empati becerisi arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaya 76 anne ve bu annelerin sekiz-dokuz yaş grubundaki çocuklarını dahil etmiştir. Çalışma sonucunda, annenin 19 empatik becerisinin çocuğun empatik becerisinin tahmininde etkin olmadığı, annenin iletişim biçiminin çocuğun empatik becerisinin tahmininde rol oynadığı ortaya konulmuştur. Ayrıca çalışmada annenin çocuğu destekleyici tarzdaki iletişim biçimi, kızların empatik becerisini olumlu yönde artırırken, emredici tarzdaki iletişim biçiminin erkek çocukların empatik becerisini olumsuz yönde etkilediği saptanmıştır.

Eisenberg ve arkadaşlarının (1992), yapılan çalışmada, annelerin başkalarına karşı duygusal tepki verme ve çocuk yetiştirme davranışları arasındaki ilişki ve de ailelerin duygusal yapısı ile 5-6 ve 8-9 yaş arasındaki 117 çocuğun başkalarına karşı empatik duygusal cevapları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada annelerin ve çocukların sempati oluşturan bir filme karşı kalp hızı, yüz ifadeleri ve kendi rapor ettikleri tepkileri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma sonunda; annenin perspektif alması ile çocuğunu prososyal davranışlara yönlendirmesi ve evdeki negatif baskın duygu ile kız çocuklarının sempati ilişkili bulunmuştur. Annenin kişisel sıkıntıları (özellikle küçük kızlar için) ve evdeki negatif duyguların da (her iki cinsiyet içinde) çocukların kişisel sıkıntı işaretleri ile ilişkili olduğu görülmüştür. Annelerin kendi çocuklarının deneyimleri ile film karakterlerinin deneyimleri arasında bir bağ kurması çocukların filme verdikleri tepkilerle ilişkili çıkmıştır. Annelerin empatik yapıları ile çocukların empatik duygusal cevapları arasında ilişki olduğu görülmüştür.

Hoffman'ın indüksiyon (tümevarım) disiplin kuramını desteklemek için yapılan bir çalışmada 78 çocuk ve onların anneleri ile öğretmenlerinden elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarının bu kuramı büyük ölçüde desteklediği indüksiyon disiplin yöntemini kullanan ailelerin çocuklarının daha empatik oldukları daha empatik olanların da daha prososyal davranış gösterdikleri belirlenmiştir (Krevans ve Gibbs, 1996).

Davis (1983), yaptığı araştırmada empati puanı yüksek olan öğrencilerin bir kas erimesi derneğine kendi sınılarından empati puanı düşük olan öğrencilere göre daha fazla para yardımında bulduklarını tespit edilmiştir (Akt. Hoffman, 2003).

Krevans ve Gibbs (1996) tarafından yürütülen araştırmada, ebeveynin disiplin stilleri, çocukların empati düzeyi ve olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu araştırmada özellikle, ebeveynin tümevarımcı disiplin stilini kullanmaları ile çocuklarının olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkide çocukların empati düzeyinin aracı rolünü test etmeye odaklanılmıştır. Bu araştırmaya, 34 erkek ve 44 kız olmak üzere toplam 78 çocuk katılmıştır. Çocukların yaşları 11 ile 14 arasındadır. Ebeveyne ait disiplin stillerinin değerlendirilmesi, ebeveynler ve çocuklar tarafından yapılmıştır.

Değerlendirmenin alt boyutları, çocuğun dikkatini, karşısındaki kişinin durumuna çekmeyi ifade eden diğeri odaklı tümevarım; çocukların davranışlarını, onların üzerinde güç kullanarak değiştirmeyi ifade eden güç iddiası ve ebeveynin onay ve ilgisinin kısıtlanmasını ifade eden sevgi göstermemedir. Anneler aynı zamanda, ebeveyne ait bakımı değerlendirmişlerdir. Buna ek olarak çocukların empatik olgunlukları ve olumlu sosyal davranışları değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulgularına bakıldığında, toplam ebeveyne ait disiplin skorları ile çocukların toplam empati skorları arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu görülmüştür. Araştırmacılar tümevarım yöntemini kullanan ebeveynlerin, daha empatik çocuklara sahip olabileceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca çocukların cinsiyetlerinin, empati ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Kızlar, erkeklere göre daha yüksek empati rapor etmişlerdir. Çocuklarının empati düzeylerinin, ebeveyne ait disiplin stilleri ile çocukların olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkideki aracı rolünü değerlendirmek amacıyla yapılan analizler sonucunda, ebeveyne ait disiplin stiline, çocukların empatisini ve olumlu sosyal davranışını yordadığı, çocukların empatisinin de olumlu sosyal davranışlarını yordadığı ortaya çıkmıştır. Araştırmacıların aracılık hipotezi ile tutarlı bir şekilde, çocukların empatisinin etkisi kontrol edildiğinde, ebeveynsel disiplin ile çocukların olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkinin düştüğü saptanmıştır.

Zhou ve arkadaşları (2002), anne-baba sıcaklığı ve olumlu etkileşimin çocukların empatik karşılık verme ve sosyal yeterlik üzerine etkilerini incelemek üzere 180 ilkökul çocuğu ile yürütülen bir çalışmada araştırma verileri, çocuklar 2. ve 5. sınıfa devam ederken ve bundan 2 yıl sonra elde edilmiştir. Bulgulardan, anne ve babaların özellikle annelerin olumlu etkileşimlerinin, anne-baba sıcaklığı ile çocukların empatisi arasındaki ilişkiyi savunan hipotezi desteklediği görülmüştür.

Webster (2002), Midwestern Üniversitesi'nde ebeveyn- çocuk bağıllığı ve empati ilişkisi hakkında araştırma yapılmıştır. Araştırmaya 394 kişi katılmıştır ve katılımcıların aritmetik yaş ortalaması 20'dir. Aştırmada Anne Babaya Bağıllık Envanteri ve Yorumlama Stili Anketi kullanılmıştır. Araştırmaya sonuçlarına göre, anneye bağıllığın, bilişsel empati ve duyuşsal empati ile pozitif ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca anneye bağıllığın kişisel kaygıyı doğrudan etkilemediği

görülmüştür. Buna karşın, babaya bağlılığın kişisel kaygıyı doğrudan ve olumsuz yönde etkilediği ortaya çıkmıştır.

Strayer ve Roberts (2004), çocukların empati düzeylerinin duygusal faktörlerle ve çocukların sosyal davranışları ile ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca çocuğa ait duygusal faktörlerin, ebeveyne ait faktörlerle (empati, duygusal dışavurum, çocuğun duygusal dışavurumunun desteklenmesi, sıcaklık ve kontrol) ilişkisi saptanmıştır. Bu araştırmaya beş - on üç yaş arasındaki 50 çocuk ve ebeveyni dahil edilmiştir. Çalışmada ebeveynler kendi duygusal özelliklerini ve çocuk yetiştirme biçimlerini anlatırken, çocuklardan da anne babalarının çocuk yetiştirme biçimlerini tanımlamaları istenmiştir. Araştırma sonucunda çocuğun yaşının ve ailenin çocuk yetiştirme biçiminin çocuğa ait duygusal faktörlerin %32 sini açıkladığını ve bu durumun da çocuğun empati düzeyini güçlü bir şekilde yordadığı saptanmıştır.

Padilla-Walker ve Christensen (2010) tarafından yürütülen bir araştırmada, olumlu annelik-babalık, empati ve öz-düzenlemenin, yabancılara, arkadaşlara ve aileye karşı olan olumlu sosyal davranışlarla olan ilişkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu araştırmada, boylamsal bir projenin birinci ve ikinci zamanından alınan veriler kullanılmıştır. Birinci zamanda, 500 aile bu araştırmaya katılmıştır. Katılan çocukların yaşları 10 ile 14 arasında olup, yaş ortalamaları 11.29 olarak belirlenmiştir. İkinci zamanda, 478 aile araştırmaya katılmaya devam etmiştir. Olumlu ebeveynlik, ebeveyn ve çocuk arasındaki yakınlık ve ebeveyn katılımı değerlendirilerek belirlenmiştir. Ebeveyn ve çocuk arasındaki yakınlık, birinci zamanda sadece ebeveyn tarafından rapor edilmiştir. Anne ve babalar için ayrı ayrı yakınlık puanları elde edilmiştir. Ebeveyn katılımı, ise yine birinci zamanda hem ebeveyn hem eş tarafından rapor edilmiştir. Anne ve babalar, kendileri için ve ayrıca eşleri için bu ölçeği doldürmüşlerdir. Anneler, ergen çocuklarının empatik ilgisini birinci zamanda değerlendirmişlerdir. Ayrıca, anneler ve ergenler, ergen çocukların öz-düzenlemelerini değerlendirmişlerdir. Ergenlerin olumlu sosyal davranışları, ikinci zamanda bir ölçeğin incelik ve cömertlik alt ölçekleri ile değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulgularına bakıldığında, kızların, erkeklere göre daha yüksek düzeyde empati rapor ettikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca, olumlu anneliğin, ergenlerde empati düzeyi ile ilişkili olduğu saptanmıştır.

Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Literatürü incelediğimiz zaman görüyoruz ki; Türkiye’de empati ile ilgili yapılan araştırmalar; genellikle hemşirelerin empatik beceri ve eğilimleri, empati ve kaygı, anne-baba-ocuk üçgeninde empati etkileşimi, psikolojik danışmanların empatik tepkileri, becerileri ve eğilimleri, psikodrama ve empati gibi konularda yoğunlaşmıştır. Çocuklarla yapılan empati araştırmalarına bakacak olursak;

Sayın (2010), tarafından yapılan araştırmada, ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin empati becerileri ile anne baba tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma İstanbul ili Anadolu Yakası Kadıköy, Maltepe ve Sultanbeyli ilçelerindeki 9 ilköğretim okulunda öğrenim gören 4. ve 5. sınıf öğrencilerinden toplam 360 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmada; ocuklar İçin Empati Ölçeği (Bryant, 1982) ve Anne-Baba Tutum Ölçeği (Lamborn, 1991) kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre; öğrencilerin empati beceri düzeyleri ile anne-baba tutum ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin algıları arasındaki ilişkiye bakılmıştır ve empati beceri düzeyleri ile anne babanın kabul/ilgi düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Anne-babasından kabul/ilgi görme düzeyi yüksek olan öğrencilerin empati beceri düzeyleri de yüksek olduğu belirtilmektedir. Anne babasından kabul/ilgi görme düzeyi ile anne-baba tarafından sağlanan psikolojik özerklik düzeyi arasında pozitif; anne-babanın otoriter olma düzeyi arasında ise negatif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur.

etin ve Aytar’ın (2008) yaptığı çalışmada; ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeylerinin anne baba tutumları ve özsaygı ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırma Ankara merkezde bulunan üç ilköğretim okulunun dördüncü sınıfına devam eden 417 öğrenciyle yürütülmüştür. Araştırmada; empatik beceri düzeyi ile anne baba tutumu arasındaki ilişkiler incelendiğinde, anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu bulunmuştur. Empati ve özsaygı becerileri arasındaki ilişkiler incelendiğinde ise anlamlı ve pozitif ilişki olduğu bulunmuştur. Özsaygı düzeyi yüksek olan çocukların empatik becerilerinin de yüksek olduğu bulunmuştur. Olumlu benlik kavramına sahip,

kendileriyle ilgili olumlu düşünen çocuklar kendi ihtiyaçları karşılandığı için başkalarının ihtiyaçlarına, duygularına odaklanabildiği şeklinde yorumlanmıştır.

Yüksel'in (2009), çalışmasında ise, ilköğretim öğrencilerinin empati, aile işlevleri ve benlik kavramları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bursa Setbaşı İlköğretim okuluna devam eden 208 öğrenci ile araştırma yürütülmüştür. Araştırmada öğrencilerin empati düzeylerini ölçmek üzere Çocuklar İçin Empati Ölçeği (Bryant, 1982), aile işlevlerini ölçmek üzere Aile Değerlendirme Ölçeği (Epstein ve ark., 1983), benlik-kavramlarını ölçmek üzere Piers-Harris Çocuklar için Benlik Kavramı Ölçeği (Piers-Harris, 1964) kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre; aile işlevleri ve empatik beceri arasındaki sonuçlarda empatik beceri ile aile değerlendirme ölçeğinin, gereken ilgiyi gösterme iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar alt ölçekleriyle anlamlı ilişkili bulunurken yalnızca problem çözme alt ölçeğiyle anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; ilköğretim öğrencilerinin empatik becerileriyle aile işlevleri ve benlik saygıları arasındaki ilişki olduğu görülmüştür. Yüksel'in (2004) bir başka araştırmasında empati eğitim programının, 10 denek deney ve 10 denek kontrol grubu olmak üzere toplam 20 ilköğretim okulu öğrencilerinin empatik becerileri düzeyini arttırmadaki etkisini incelediği çalışmasında, deney grubunda yer alan öğrencilerin kontrol grubundakilere kıyasla empatik beceri düzeylerinin anlamlı düzeyde arttığı saptanmıştır.

Güngör Aytar ve Çetin, (2007), yaptıkları çalışmada ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeyleri ile algıladıkları anne-baba tutumlarının ilişkisi incelenmiştir. Ankara'da 2006-2007 öğretim yılında resmi ilköğretim okulları arasından örneklem olarak alınan okullar, rastlantısal yolla belirlenmiştir. Araştırma 197 kız, 220 erkek olmak üzere toplam 417 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırmada, kız öğrencilerin empatik beceri düzeylerinin, erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Empatik beceri düzeyi ile anne-baba tutumları arasında anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmuştur.

Şahin ve Akbaba (2010), tarafından yapılan çalışmada; empati eğitimi programının, ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencileri arasında görülen zorbacı davranışlar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Geliştirilen empati eğitim programı,

Trabzon'da bulunan İlköğretim okullarının 4 ve 5. sınıflarında öğrenim gören öğrencilere bir deney ve bir kontrol grubu olmak üzere haftada bir defa olmak üzere toplam 10 oturumda uygulanmıştır. Zorba davranışlarda bulunan 18 denek üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada; Zorba ve Kurban Belirleme Ölçeği-Çocuk Formu ve Çocuklar İçin Empati Ölçeği kullanılmıştır. İlköğretim 4. ve 5. sınıf zorba davranışlarda bulunan öğrenciler uygulanan empati eğitim programının, öğrencilerin empatik becerilerini artırmada etkili olduğu görülmüştür. Bu programın uygulanmadığı kontrol grubunda bulunan öğrencilerin empatik beceri düzeylerinde herhangi bir manidar değişim gözlenmemiştir.

Rehber ve Atıcı (2007), tarafından yapılan araştırmada, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışları incelenmiştir. Araştırmaya Nevşehir ilindeki beş ilköğretim okuluna devam eden ikinci kademedeki 755 öğrenci katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Empatik Eğilim Ölçeği (Dökmen, 1988) ve Çatışma Çözme Davranışını Belirleme Ölçeği (Koruklu, 1998) kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre; empatik eğilim düzeyi yüksek olan öğrencilerin, empatik eğilim düzeyi düşük olan öğrencilere oranla problem çözme düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Kız ve erkek öğrencilerin empatik eğilim ölçeği puanları arasında da anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Yılmaz (2003), tarafından yapılan araştırmada; empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi incelenmiştir. Araştırma Bursa ilindeki bir özel okula devam eden ilköğretim dördüncü sınıf öğrencileriyle yürütülmüştür. Deney grubuna sekiz hafta süre ile empati eğitim programı uygulanmıştır. Kontrol grubu ile sekiz hafta süre boyunca genel konular üzerine konuşulmuştur. Araştırmanın sonucunda, ilköğretim öğrencilerine verilen empati eğitiminin, onların empatik becerilerini olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmıştır.

Ülkemizde empatik beceriler ve empatik eğilim hakkında yetişkinlerle yapılmış olan araştırmalar fazla olmasına karşın ilköğretim birinci kademedeki öğrencilerin empatik beceri ve eğilim hakkında yapılan araştırmaların yetersiz olduğu görülmüştür.

2.13.2. Ebeveyn Kabul-red Kuramıyla İlgili Araştırmalar

Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRÖ), 24 dile çevrilmiştir. Rohner ve Cournoyer'in 1994'teki çalışmasında EKRÖ'nün faktör yapısı dünya üzerindeki sekiz sosyokültürel grupta aynı iki temel faktör yapısını (kabul ve red faktörleri) göstermiştir (Akt. Rohner, 1999). Rohner ve Rohner'in (1981) EKAR Kuramının kültürlerarası uygulanabilirliğiyle ilgili çalışmasında 186 değişik toplumdan oluşan bir örneklem ile kuramın ebeveynliğin sıcaklık (kabul-red) boyutu ve kontrol boyutu incelenmiştir. Çalışmada, anne ve babaların davranışlarında cinsiyetin bu iki boyut açısından belirleyici bir etkisi olmadığı saptanarak sonuçlar "genel" ebeveyn davranışı olarak sunulmuştur. Bu çalışmada, algılanan ebeveyn kabul-red değişkenleri arasında yüksek korelasyonlar bildirilmiştir. Örneğin, algılanan ebeveyn sıcaklığı, ebeveyn ihmali ve düşmanlığıyla negatif yönde, ihmali ise düşmanlıkla pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Bu çalışmanın bulgularına göre, dünyadaki çocukların çoğu ebeveynlerini sıcak algılamakta, daha az oranda düşmansı ve ihmalkâr ve orta düzeyde kontrol edici algılamaktadırlar. Sonuç olarak batı dünyasının bilinen bir "gerçeği" olarak ortaya konan "sağlıklı psikososyal gelişimin sevgi ve orta dereceli kontrolle sağlanabileceği" tezi kültürlerarası bir örneklemde de ampirik olarak saptanmıştır (Rohner ve Rohner, 1981).

Ebeveynlerle iletişimin niteliğinin bireyin psikolojik açıdan tüm yaşantısını etkileyebilecek öneme sahip oluşuna ait pek çok araştırma bulgusu mevcuttur. Rohner ve Khaleque (2005), 88 Amerikalı kadın üzerinde yaptıkları çalışmada, çocukluk döneminde ebeveyn tarafından sergilenen kabul-red tavrının algılanması ile kişilerin psikolojik değerlendirmeleri arasında ilişki bulmuşlardır. Buna göre kadınlar, çocuklukta ebeveynlerinden gördükleri davranışlara bağlı olarak yetişkinlikte de yakın çevrelerindeki kişilere karşı beklenti geliştirmekte ve ilişkilerini bu beklentilere göre şekillendirmektedirler.

Yapılan pek çok kültürel ve kültürler arası çalışmalarda ebeveyn kabul reddinin çocuklarda daha ileriki yıllarda depresyona, davranış problemlerine, madde bağımlılığına, kişilik problemlerine, iletişim sorunlarına yol açabildiğini ortaya koymaktadır (Rohner & Veneziano, 2001; Veneziano, 2003. Akt. Rohner

2005). Çalışmaların önemli bir bölümünde ise annenin kabul-red tavrının, babaninkine göre çocuklar üzerinde daha etkili olabileceği görülmüştür (Rohner & Veneziano 2001; Veneziano, 2003. Akt. Rohner, 2005).

Verlaan & Schwartzman (2002), tarafından yürütülen araştırmada ebeveyn uyumu ile çocukların dışa dönük problem davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya 189 anne, 153 baba ve yaş ortalamaları 12 olan 97'si kız 97'si erkek olmak üzere 194 çocuk katılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre; çocuklardaki dışa yönelik problem davranışları ile ebeveyn uyum sorunları arasında yüksek düzeyde ilişki bulunmuştur. Annenin ve babanın sosyal davranışlarının çocukların uyum güçlüklerini önemli ölçüde etkilediği tespit edilmiştir.

Akse, Engels & Raaijmakers (2004), tarafından yürütülen çalışmada algılanan ebeveyn kabulü ve reddi ile çocuklardaki depresyon ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmaya 13 yaş grubundan 550, 17 yaş grubundan 592 kişi katılmıştır. Araştırma sonucuna göre; her iki cinsiyette de algılanan ebeveyn reddi, depresyon ve saldırganlıkla ilişkili bulunmuştur. Ebeveynlerin kendilerini reddettiğini düşünenlerin depresyon ve saldırganlık düzeylerinin ebeveynleri tarafından kabul edildiğini düşünenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kişilik türlerine göre algılanan ebeveyn reddi ile saldırganlık arasındaki ilişkinin aşırı kontrollü erkeklerde ve kızlarda, psikolojik açıdan dayanıklı erkek ve kızlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Shanahan, McHale, Crouter ve Osgood (2007) orta çocukluk döneminden geç ergenlik dönemine kadar 7-19 yaş arasındaki çocukların anne ve baba sıcaklığını boylamsal olarak inceledikleri çalışmalarında, kardeşler arasındaki farklılığa da değinmişlerdir. Anneden algılanan sıcaklığın ortalama 9 yaştan 16 yaşa kadar azaldığını söylemişlerdir. Kızlar erkek çocuklarından daha çok anneden sıcaklık algılamaktadır. Babadan algılanan sıcaklığın ortalama 8 yaştan 16 yaşa kadar azaldığını söylenmiştir. Erkekler kız çocuklarından daha çok babadan sıcaklık algılamaktadırlar.

Dubois, Eitel & Fewer (1994), tarafından ilköğretim dördüncü sınıftan altıncı sınıfa kadar 159 öğrencinin katıldığı ve iki yıl süren araştırma yapılmıştır. Araştırmada aile ortamı ve ebeveyn- çocuk arasındaki ilişki incelenmiştir. Aile

değişkenlerinin, çocuğun okul başarısıyla yakından ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ebeveynlerle kurulan güçlü ve destekleyici ilişkinin, çocukların akademik başarılarını olumlu yönde etkilediği; anne babanın çocuk açısından eşit derecede önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

Lila, Gracia (2007), tarafından yürütülen çalışmada anneden ve babadan algılanan kabul ve 7-13 yaş arasındaki çocukların uyumu incelenmiştir. Sonuçta, çocukların algıladıkları anne ve baba kabulünün, çocuğun bildirdiği uyum problemleri ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerin bildirimleri değerlendirildiğinde ise, sadece anneden algılanan kabulün, çocuğun uyum problemleriyle doğrudan; babadan algılanan kabulün ise dolaylı olarak ilişkili olduğu bildirilmiştir. Çocuğun babadan algıladığı kabulün çocuğun davranış problemlerine etkisinin, anneden algıladığı kabulün araya girmesi ile olduğu söylenmiştir.

Jones, Forehand, Rakow, Colletti, McKee ve Zalot (2008), annenin sıcaklığı ve süpervizyonu ile çocukların saldırgan davranışları (dışsallaştırma problemi) ve depresif semptomları (içselleştirme problemleri) arasındaki ilişkiye baktıkları araştırmalarında, annenin sıcaklığının çocukların depresif semptomlarından daha çok saldırgan davranışlarındaki azalma için daha güçlü bir yordayıcı olduğu bulunmuştur. Buna ek olarak, çocukların saldırgan davranışlarındaki azalmada, anne sıcaklığının, annenin süpervizyonuna kıyasla daha güçlü bir yordayıcı olduğunu belirtilmiştir.

Whitson (2003), 8-11 yaş arasındaki çocukların ebeveynlerinin yaşadığı evlilik çatışması ile başa çıkma stratejileri ile çocuklarda görülen problemler arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında ebeveyn çatışmasına maruz kalan çocukların anksiyete, depresyon, içselleştirme ve dışsallaştırma problemlerinin yanı sıra fiziksel sağlık problemleri de yaşayabileceklerine dikkati çekilmiştir. Ebeveyn çatışmasına maruz kaldıklarında aktif ve destekleyici başa çıkma stratejilerini kullanabilen çocukların fiziksel sağlıklarının daha iyi olduğu söylenmiştir.

Anjel ve arkadaşları (1993), 129 anne ile yapılan çalışmada ebeveyn kabul-reddi ile aile ortamı, kaygı ve çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Yüksek reddetme puanı alan annelerin aile ortamı boyutlarından

birlik-beraberlik ve demokraside daha düşük puanlar aldıkları, sürekli kaygılarının daha yüksek olduğu, çocuk yetiştirme tutumu boyutlarından sıkı disiplin ve ev kadınlığı rolünü reddetmede ise daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür (Akt. Coşkun, 2008).

Kim (2003), ergenlerle yapılan çalışmada; algılanan ebeveyn kabul ve duygusal empati arasındaki ilişki incelenmiştir. Kore’de ergen gruptan oluşan 725 kişilik katılımcının oluşturduğu örnekleme, duygusal empati seviyesi hipotezi ölçüldü ve gençlerin çocukluklarında, kendilerini anne babaları tarafından kabul edilmiş olarak algıladığı üzerine pozitif ilişki rapor edilmiştir. Ayrıca araştırılan sorulardan biri de; duygusal empatinin baba ve anne karşılaştırmasında kabul edilebilirlik farklılıkları ile kızlarla erkeklerin karşılaştırmalarında aralarındaki kabul edilebilirlik farklılıkları arasındaki ilişkidir. Algılanan ebeveyn kabul sonuçlarına göre; kız çocukların duygusal empati değerlerinin annenin kabulü ile ilişkili olduğu, erkek çocukların ise baba kabulü ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anneleri tarafından reddedildiklerini algılayan kız çocukların, anneleri tarafından kabul edildiklerini algılayan kız çocuklarına göre anneleri ile daha düşük düzeyde duygusal empati kurdukları görülmüştür.

Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Erkman (2003); 10-18 yaşları arasında 1821 çocuk ve genç ile yapılan çalışmada algılanan ebeveyn kabul reddi ile psikolojik uyum arasındaki ilişkiyi değerlendirilmiştir. Hem anneden hem de babadan algılanan red ile olumsuz psikolojik uyum arasında ilişki bulunmuştur. Görüldüğü gibi çocuklar reddedildiklerini algıladıklarında başa çıkmakta zorlanabilmektedirler.

Cenkseven ve arkadaşları (2000), tarafından yürütülen çalışmada, 9-12 yaşları arasındaki kekeme olan çocuklar ile olmayanlar arasında anne çocuk ilişkisini reddedici algılama düzeyleri açısından fark olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda, kekeme grubun anne-çocuk ilişkisini daha fazla reddedici algıladıkları belirlenmiştir (Akt. Coşkun, 2008).

7- 13 yaşında 119 hasta grubu ve 127 normal grup ile yaptıkları çalışmada Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu ve Yıkıcı Davranış Bozukluğu olan çocukların aile işlevleri ve anne tutumlarını kontrol grubundakiler ile

karşılaştırılmıştır. Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği'nin tüm alt alanlarında hasta grubu anlamlı olarak daha yüksek puanlar almışlardır. Dikkat Eksikliği Bozukluğu ve Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu olan çocukların ebeveyn tutumlarının daha da olumsuz olduğu bildirilmiştir (Akalin, 2005).

Hoşcan (2010), tarafından yapılan çalışmada 9-12 yaş çocuklarının evlilik çatışması algısı ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkide anne baba tutumlarının aracı bir etkiye sahip olup olmadığını incelenmiştir. Bu amaçla 134 kız ve 130 erkek olmak üzere toplam 264 çocuğun ebeveynlerine Kişisel Bilgi Formu, Çocuklar için Yaşam Kalitesi Ölçeği, Ebeveyn Kabul Red Ölçeği Kısa Form ve çocuklara Çocukların Evlilik Çatışmasını Algısı Ölçeği, Çocuklar için Yaşam Kalitesi Ölçeği, Ebeveyn Kabul Red Ölçeği Kısa Form verilmiştir. Analizler sonucunda, annelerin çocukların fiziksel sağlıkla, başkalarıyla ilgili sorunlarını ve toplam yaşam kaliteleri çocuklardan anlamlı seviyede daha az ve çocuklarının duygusal ve okul sorunlarını çocuklardan anlamlı seviyede daha fazla bildirdikleri görülmüştür. Babalar ise çocukların fiziksel sağlıkla ilgili sorunlarını çocuklardan anlamlı seviyede daha az, okul ile sorunlarını ise anlamlı seviyede daha fazla bildirmektedirler. Babalar çocukların algıladıklarından daha çok sıcaklık ve düşmanlık bildirmişlerdir. Çocuklar annelerinden babalarından algıladıklarından anlamlı seviyede daha çok sıcaklık ve düşmanlık algılamaktadırlar.

Candan (2007) tarafından yapılan çalışmada; 8-11 yaşındaki parçalanmış ve tam aile çocuklarının anne-babalarının kabul ve reddetme davranış algılayışı incelenmiştir. Anne-babası evli (tam aile) 50 çocuk ile anne-babası boşanmış (parçalanmış aile) 50 çocuk ve bu çocukların ebeveynleri (anne-baba) 200 kişi olmak üzere toplam 300 kişiden oluşmuştur. Araştırmada ebeveyn kabul-reddi, Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRO) ve çocukların stres alanı; Khan Stres Alanı Ölçeği uygulanarak değerlendirilmiştir. Araştırmada, çocukların algılayışı açısından, anne-baba kabul reddi ile anne-baba arasındaki çatışmanın, anne-babanın evli ya da boşanmış olmasından daha önemli olduğu bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen verilere göre, çatışmalı evliliklerdeki çocuklar, anne-babası anlaşarak boşanmış çocuklara göre, hem daha fazla ebeveyn reddi algılamakta, hem de psikolojik açıdan daha fazla yıpranmaktadır. Anne-baba arasındaki çatışma, hem annelerin hem de babaların çocuklarına karşı daha reddedici davranmalarına yol açmaktadır. Bu çalışma, çocukların ruhsal gelişimi

için en ideal ortamın anne-baba arasında çatışmanın olmadığı evlilikler olduğunu; bunun dışındaki tüm durumlarda (çatışmalı evlilik, çatışmasız veya çatışmalı boşanma) çocukların psikolojik açıdan örselendiğini ortaya koymuştur.

Yaşar (2009), ilköğretime devam eden öğrencilerle, anne-çocuk ilişkisini kabul ve reddedici algılama düzeyinin annenin evlilik doyumu ve evlilik uyumu düzeyiyle ilişkisi incelenmiştir. Bu araştırmada ilköğretime devam eden 4., 5. ve 6. sınıf öğrencilerinin anne çocuk ilişkisini kabul ve reddedici algılama düzeylerinin annelerinin evlilik uyum ve doyum düzeyiyle bir ilişkisi olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Ayrıca, öğrencilerinin anne-çocuk ilişkisini kabul ve reddedici algılama düzeyleri ile annenin evlilik doyum ve uyum düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma Adana ili merkezinde ilköğretim okullarına devam eden 4., 5., 6. sınıf öğrencileri ve anneleri olmak üzere. 220'si kız, 193'ü erkek çocuk ve annelerini kapsamaktadır. Çalışmada, öğrencilerin anne çocuk ilişkisini algılama düzeylerini belirlemek amacıyla Aile Kabul ve Reddetme Ölçeği, annelerin evlilik doyum düzeylerini belirlemek için Evlilik Doyum Ölçeği ve evlilik uyumunu belirlemek amacıyla da Evlilikte Uyum Ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca annelerin yaşı, çocuk sayısı, evlenme biçimi ile ilgili soruların ve sosyo-ekonomik düzeylerini belirlemek amacıyla Sosyo-Ekonomik Düzey Ölçeği'nin bulunduğu kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Araştırma sonuçları annelerin evlilik uyum ve doyum düzeylerine göre çocukların anne-çocuk ilişkisini kabul ve reddedici algılama düzeylerinin anlamlı olarak farklılaştığını göstermiştir. Annelerin evlilik uyumu ve evlilik doyumu düzeylerine göre Aile Kabul ve Reddetme Ölçeği'nin alt ölçekleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Çocukların anne-çocuk ilişkisini reddedici algılamalarında sınıf düzeyine ve ailedeki çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık olduğu; ancak cinsiyetin, sosyo-ekonomik düzeyin ve annenin evlenme biçiminin çocukların anne-çocuk ilişkisinde reddedici algılama düzeylerinde anlamlı farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Annelerin evlilik doyumu, evlilik uyumu, annelerin kabul, reddedici algılanması ve Aile Kabul ve Reddetme Ölçeği'nin alt ölçekleri arasındaki korelasyona bakıldığında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Annelerin evlilik doyum ve uyum düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında ise, anlamlı olarak farklılaştıkları bulunmuştur.

Yener (2005), tarafından yürütülen araştırmada, çocukların algıladıkları ebeveyn kabul veya reddinin okul başarısı ile ilişkisi incelenmiştir. Bu araştırmada, çocukların algıladıkları ebeveyn kabul-reddi ile psikolojik uyumun birbirleriyle ve bu iki değişkenin okul başarısı ile ilişkileri, yaşları 11 ile 15 arasında değişen 184 kız ve 169 erkek öğrenci üzerinde incelenmiştir. Kız ve erkek çocukların, annelerinden ve babalarından algıladıkları kabul düzeylerinin ve psikolojik uyum düzeylerinin bir hayli yüksek olduğu ve bu iki değişken arasında, Rohner Kuramı ve onu sınavan araştırma sonuçları paralelinde, anlamlı bir ilişki bulunduğu saptanmıştır. Okul başarısı ile, hem algılanan anne-baba kabulü arasında hem de çocukların psikolojik uyumları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuş; bu ilişkilerde cinsiyet ve yaş farklarının bulunmadığı görülmüştür.

Öktem ve Batum (2011), öğrenme bozukluğu olan çocukların, olmayan yaşlılarından ebeveyn reddine ilişkin algıları ve davranış sorunları açısından farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Yapılan araştırmanın bir diğer amacı, öğrenme bozukluğu ile eş tanılı olarak görülen Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun gruplar arası görülen farklılara bir etkisi olup olmadığını değerlendirmektir. Öğrenme Bozukluğu tanısı almış 7-11 yaşları arasındaki 53 çocuk (n=27 sadece ÖB tanılı, n=26 ÖB+DEHB tanılı) yaş, cinsiyet, anne-baba eğitimi ve mesleği açısından eşleştirmiş 57 çocukla karşılaştırılmıştır. Araştırmada incelenen değişkenleri ölçmek amacıyla katılımcılara Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği, Öğrenme Bozukluğu Belirti Tarama Listesi ve Ebeveyn Kabul/Red ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre Öb grubundaki çocukların karşılaştırma grubundaki çocuklara göre ebeveynleri tarafından daha çok reddedildiklerini ve daha fazla içselleştirme ve dışsallaştırma davranış sorunları gösterdiklerini ortaya koymuştur. Çocuk algılarına bakıldığında, iki grup arasında anne reddi algılarının benzer olduğu, diğer taraftan öğrenme bozukluğu grubundaki çocukların karşılaştırma grubuna göre daha fazla baba reddi algıladıkları bulunmuştur. Eş tanılı Dehb'nin etkisini incelemek amacıyla sadece öğrenme bozukluğu tanılı, Öb+Dehb tanılı ve karşılaştırma grubundaki çocuklar birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma grubundaki çocuklarda hem Öb hem de Öb+Dehb gruplarına göre daha az ebeveyn reddi görülmüştür. Öb ve Öb+Dehb gruplarında ebeveyn reddi açısından anlamlı bir fark yoktur.

Önder ve Gülay (2007), annelerin kabul-red düzeyleri ile çocuklarının empati becerileri arasındaki ilişkilerin incelendiği bir araştırma yürütmüşlerdir. Araştırmanın örneklemini, 205 kız ve 182 erkek olmak üzere toplam 387 öğrenci oluşturmuştur. Öğrenciler ilköğretime devam eden öğrenciler arasından seçilmiştir. Annelerin çocuğunu kabullenme ya da reddetme davranışlarını değerlendirmek amacıyla Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRÖ), çocukların empatik eğilimlerini belirlemek amacı ile Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği kullanılmıştır. Kişisel bilgi formu ve empati ölçeği çocuk tarafından; Ebeveyn kabul-red ölçeği ise anneler tarafından doldurulmuştur. Araştırmanın bulgularında, annelerin kabul-red puanları ile çocukların empati puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada var olan bir durumun betimlenmesi ve buna bağlı olarak değişkenlerin birbirleriyle ne düzeyde ilişkili olduğunun saptanması amaçlanmıştır. Araştırmada, ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin algıladıkları ebeveyn kabul-reddi ile empatik eğilimleri arasındaki ilişki incelenmektedir. Genel yapısıyla araştırma, değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkisinden çok bu değişkenler arasındaki ilişkileri incelemeyi hedeflediği için betimsel bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Bu araştırma, dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin empatik eğilimlerinin ebeveyn kabul-reddine bağlı olarak nasıl farklılaştığını görmek için ilişkisel araştırma türündeki nedensel karşılaştırma niteliğinde bir araştırmadır.

Büyüköztürk'e göre (2012), ilişkileri ve bağlantıları inceleyen araştırma, çoğunlukla ilişkisel (associational) araştırma olarak adlandırılır. İlişkisel türün bir örneği olan nedensel karşılaştırma araştırması ise, insan grupları arasındaki farklılıkların nedenlerini ve sonuçlarını koşullar ve katılımcılar üzerinde her hangi bir müdahale olmaksızın belirlemeyi amaçlayan çalışmalara nedensel karşılaştırma (causal-comparative) araştırması denir.

3.2. Örneklem

Araştırma grubunu 2011-2012 eğitim-öğretim yılında, İstanbul İli Avrupa Yakası Küçükçekmece İlçesindeki; Mustafa Kemal Paşa İlköğretim Okulu ve Sultan Murat İlköğretim Okuluna devam eden, her okuldan dördüncü ve beşinci sınıfların her birinden 250 kız, 243 erkek olmak üzere toplam 493 öğrenci oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

İlköğretim birinci kademe öğrencilerinin algıladıkları ebeveyn kabul-reddi ile empatik eğilimleri arasındaki ilişkiyi araştırmak üzere, öğrencilere üç farklı veri toplama aracından oluşan bir veri seti uygulanmıştır.

Öğrencilerin demografik özelliklerini araştırmak üzere araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu, empati eğilimlerini araştırmak için 13 maddelik

Empatik Eğilim Ölçeği (Kaya, Siyez, 2010) ve Ebeveyn kabul-red algılarını araştırmak üzere 24 madde Anne – 24 madde Baba olmak üzere 48 maddelik Çocuk/ Ergen Kabul-red Ölçeği Kısa Form (Rohner, 2005) kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu; öğrencilerin sınıfı, cinsiyeti, yaşı, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk oldukları, başarı düzeyi ve karne notu, anne-babalarının hayatta olup olmadığı, anne babalarının eğitim durumları, yaşları, meslekleri, medeni durumları ve algılanan gelir düzeyleriyle ilgili bilgiler toplanmıştır (EK:1)

3.3.2. KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği

KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği Alim Kaya ve Diğdem Siyez (2010) tarafından geliştirilen Türk kültürüne özgü çocuk ve ergenlerin empatik eğilimlerini ölçmek amacı ile hazırlanmış likert-tipi dört dereceli, 13 maddeden oluşan bir ölçme aracıdır.

KA-Sİ Çocuk Formu'nun duygusal empati ve bilişsel empati olmak üzere iki alt boyut bulunmaktadır. Duygusal empati alt boyutundaki maddelerin faktör yükleri .60 ile .67, ait oldukları alt boyut toplam puanları ile korelasyonları .61 ile .74, ölçeğin tümünden alınan puanlar ile korelasyonları ise .55 ile .70 arasında değişmektedir. Bilişsel empati alt boyutundaki maddelerin faktör yükleri .54 ile .73, ait oldukları alt boyut toplam puanları ile korelasyonları .59 ile .72, ölçeğin tümünden alınan puanlar ile korelasyonları ise .46 ile .61 arasında değişmektedir. Yapılan madde analizinde varyansların homojen olmadığı tespit edilmiş ve madde analizi varyanslarının eşit olmadığı varsayımına göre yapılmıştır. Ölçekte yer alan tüm maddelere alt % 27'lik gruptaki bireylerin tepkileri ile üst % 27'lik gruptaki bireylerin tepkileri arasında anlamlı düzeyde fark gözlenmiştir (Kaya & Siyez, 2010).

Çocuk formunun iç tutarlılığını gösteren cronbach alfa katsayısı, ölçeğin tümü için .84, duygusal empati için .79 ve bilişsel empati alt boyutu için ise .72 bulunmuştur. Ölçeğin bir hafta arayla 100 öğrenciye uygulanması sonucu elde edilen test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ölçeğin tümü için .74, duygusal empati alt boyutu için .71 ve bilişsel empati alt boyutu için .69 olarak bulunmuştur. Test-tekrar test güvenilirlik çalışmasının yapıldığı grubun verileri üzerinden yapılan

hesaplamalarda ölçeğin tümü için cronbach alfa katsayısı .92, duygusal empati için .89 ve bilişsel empati için .84 bulunmuştur. Duygusal empati alt boyutunun puanları ile tüm test puanları arasında .96, bilişsel empati alt boyutunun puanları ile tüm ölçek puanları arasında .93, duygusal ve bilişsel empati alt boyutları arasında ise .78 korelasyon bulunmuştur (Kaya & Siyez, 2010).

Çocuk formunun yanıtlama biçimi ‘‘(1) Bana hiç uygun değil, (2) Bana biraz uygun, (3) Bana oldukça uygun ve (4) Bana tamamen uygun’’ şeklinde dört dereceli bir yapıda düzenlenmiştir.

Ölçekte olumsuz madde olmadığı için cevaplayıcı yanıtlarının puan değerleri yanıtlama biçimine paralel olarak toplanmaktadır. Ölçekten duygusal empatiyi ölçen 7 maddenin toplanmasıyla elde edilen duygusal empati alt boyutu puanı, bilişsel empatiyi ölçen 6 maddeye verilen yanıtların puanlarının toplamı ile elde edilen bilişsel empati alt boyutu puanı ve toplam empatik eğilim puanı olmak üzere üç ayrı puan elde edilmektedir. Duygusal empati alt boyutundan elde edilecek minimum puan $7 \times 1 = 7$, maksimum puan $7 \times 4 = 28$, bilişsel empati alt boyutundan elde edilecek minimum puan $6 \times 1 = 6$, maksimum puan $6 \times 4 = 24$, minimum toplam empatik eğilim puanı $13 \times 1 = 13$, maksimum toplam empatik eğilim puanı ise $13 \times 4 = 52$ dir. Ölçekten alınan puanlar arttıkça empatik eğilim artmakta, düşükçe empatik eğilim azalmaktadır (Kaya & Siyez, 2010). (EK:2)

Bu araştırmanın örnekleminde KA-Sİ Empatik Eğilim Ölçeğinin Çocuk Formu kullanılmıştır. Çocuk formunun güvenilirlik katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Ölçeğin bilişsel empati alt boyutunun güvenilirlik katsayısı .71, duygusal empati alt boyutunun güvenilirlik katsayısı ise .79’ dur.

3.3.3. Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği Çocuk Kısa Formu

Ebeveyn Kabul-red Ölçeği (EKRÖ) Rohner ve arkadaşları tarafından algılanan ebeveyn kabul ve reddini ölçmek amacıyla 1971 yılında geliştirilmiştir. Yetişkin, ebeveyn ve çocuk olmak üzere 3 farklı formu vardır

Çocuk/Ergen formu, 9-17 yaşlar arası çocukların hali hazırda anne babalarıyla ilişkilerinde ‘‘algıladığı’’ kabul-reddi, Yetişkin formu ise yetişkinlerin çocuklukta yaşamış oldukları ebeveyn kabul-reddi ile ilgili ‘‘anılarını’’ değerlendirmektedir. Yetişkin EKRÖ, anne ve baba için ayrı ayrı doldurulmakta, baba ile ilişkide algılanmış olan kabul-reddin değerlendirildiği EKRÖ, ‘‘Baba

EKRÖ”, anne ile ilişkide algılanmış olan kabul-reddin değerlendirildiği EKRÖ, “Anne EKRÖ” olarak adlandırılmaktadır.

Bu çalışmada Çocuk Anne EKRÖ Kısa Form ve Çocuk Baba EKRÖ Kısa Form kullanılmıştır (EK.3, Ek. 4).

Ebeveyn Kabul Red Ölçeği 60 itemden oluşmaktadır. Ebeveyn Kabul Red Ölçeği Kısa Form ise 60 item arasından seçilen 24 itemden oluşmaktadır. Her ikisi de sıcaklık/duygulanım, düşmanlık/Saldırganlık, umursamazlık/ihmal ve farklılaşmamış red olmak üzere dört alt ölçekten oluşmaktadır. Sıcaklık/duygulanım alt ölçeği 8 item, düşmanlık/saldırganlık alt ölçeği ve umursamazlık/ihmal alt ölçeği 6 item ve farklılaşmamış red alt ölçeği 4 item içermektedir. Bütün itemler “hemen hemen her zaman doğrudan” “hemen hemen hiçbir zaman doğru değil” doğru giden dörtlü Likert tipi ölçek ile puanlanmaktadır. “Hemen her zaman doğru” 4 puan, “hemen hemen hiçbir zaman doğru değil” ise 1 puandır. Ebeveyn Kabul Red Ölçeği Kısa Formunda sadece 13 numaralı item ters çevrilerek puanlanmaktadır.

Tersine çevrilen ham sıcaklık/duygulanım puanını bulmak için 1, 3, 9, 12, 17, 19, 22, 24. soruların puanları toplanıp 40 sayısından çıkarılır. Düşmanlık/Saldırganlık puanları 4, 6, 10, 14, 18, 20. soruların puanları toplanır. Umursamazlık/ihmal puanları için 2, 7, 11, 13, 15, 23. soruların puanları toplanır. Farklılaşmamış Red puanları için 5, 8, 16, 21. soruların puanları toplanır. Toplam skoru bulmak için dönüştürülmüş ham sıcaklık/duygulanım alt ölçek skoru ile düşmanlık/saldırganlık, umursamazlık/ihmal ve farklılaşmamış red alt ölçeklerinin skorları toplanır. Yüksek skor daha çok reddedilmenin göstergesidir.

Ölçek algılanan reddi ölçmek üzere yapılandırılmıştır. Alınan puan ne kadar yüksekse reddedilmişliği deneyimleme eğilimi de o kadar fazladır. Ölçekten alınan en düşük puan 24’tür, bu algılanan maksimum sevgi ve kabulü gösterir. En yüksek puan ise 96dır, en yüksek reddedilme algısını gösterir. 60 ve 60’ın üzerinde olan skorlar niteliksel olarak kabulden çok reddi gösterir.

Rohner (2005) tarafından yapılan güvenilirlik çalışmasında cronbach alpha katsayıları .72 ile .90 arasındadır (sıcaklık/duygulanım .90; düşmanlık/Saldırganlık .87; umursamazlık/ihmal .77; farklılaşmamış red .72).

Ebeveyn Kabul Red Ölçeği’nin Türkçe Kısa Formunun güvenilirlik çalışması Yılmaz (2007) tarafından yapılmıştır. Ebeveyn Kabul Red Ölçeği Kısa Form güvenilirlik çalışması İstanbul’da sekiz, dokuz, on ve onbirinci sınıf öğrencileri ile

yapılmıştır. Bu öğrencilerin yaş aralıkları 13-18 olup ortalamaları 15.2'dir. 61 öğrenci Ebeveyn Kabul Red Ölçeği Kısa Formu'nu hem annesi hem de babası için doldurmuştur. Sonuçlara göre, Sıcaklık/duygulanım, Düşmanlık/Saldırganlık, Umursamazlık/ihmal ve Farklılaşmamış Red alt ölçekleri anne versiyonunun Cronbach Alpha değerleri sırasıyla .88, .69, .66 ve .53 olarak bulunmuştur. Anne versiyonunun madde toplam puan korelasyonu .20 (item 11) ile .72 (item 22) aralığındadır. Ortalama değeri .57 ve cronbach alpha katsayısı .89 bulunmuştur. sıcaklık/duygulanım, düşmanlık/saldırganlık umursamazlık/ihmal ve farklılaşmamış red alt ölçekleri baba versiyonunun cronbach alpha değerleri sırasıyla .88, .66, .70 ve .65 olarak bulunmuştur. Baba versiyonunun madde toplam puan korelasyonu .24 (item 4) ile .71 (item 24) aralığındadır. Ortalama değeri .59 ve cronbach alpha katsayısı .90 olarak bulunmuştur. Anne ve baba versiyonu arasında anlamlı korelasyon bulunmuştur ($r=.53, p<.01$).

Bu araştırmanın örnekleminde Ebeveyn Kabul Red Ölçeği Kısa Formu'nun çocuk formu kullanılmıştır. Çocuk formunun anne versiyonunun güvenilirlik katsayısı .87'dir. Alt ölçekler olan sıcaklık/duygulanım, düşmanlık/saldırganlık, umursamazlık/ihmal ve farklılaşmamış red alt ölçekleri anne versiyonunun güvenilirlik katsayıları sırasıyla .74, .67, .67 ve .59 olarak bulunmuştur. Çocuk formunun baba versiyonunun güvenilirlik katsayısı .87 bulunmuştur. Alt ölçekler olan sıcaklık/duygulanım, düşmanlık/saldırganlık, umursamazlık/ihmal ve farklılaşmamış red alt ölçekleri anne versiyonunun güvenilirlik katsayıları sırasıyla .78, .58, .68 ve .60'dır.

Bu ölçeğin araştırmamızda kullanılabilmesi için gerekli izin Rohner Center'dan mail yoluyla alınmıştır (Bkz. EK. 5)

BÖLÜM 4

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin algıladıkları ebeveyn kabul-red ile empatik eğilim arasındaki ilişkiyi araştırmak üzere ele alınan amaçlar doğrultusunda yapılan istatistikî analizlere yer verilmiştir.

4.1. SOSYODEMOGRAFİK BULGULAR

Tablo 1
Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

DEMOGRAFİK			
ÖZELLİKLER		Sıklık (n)	Yüzde (%)
CİNSİYET	Kadın	250	50.7
	Erkek	243	49.3
OKUL	Sultan Murat İ.Ö.O.	246	49.9
	Mustafa Kemal İ.Ö.O.	246	49.9
SINIF	4. Sınıf	241	48.9
	5. Sınıf	252	51.1
KARNE DERECESİ	Zayıf	1	0.2
	Geçer	6	1.2
	Orta	103	20.9
	İyi	114	23.1
	Pekiyi	269	54.6
KARDEŞ SAYISI	1	66	13.4
	2	254	51.5
	3	118	23.9
	4 ve üstü	55	11.2
ANNE ÖĞRENİM	İlkokul	243	49.3
	Ortaokul	96	19.5
	Lise	120	24.3
	Üniversite ve üstü	34	6.9
BABA ÖĞRENİM	İlkokul	163	33.1
	Ortaokul	107	21.7
	Lise	157	31.8
	Üniversite ve üstü	65	13.2
AYLIK GELİR	Düşük	9	1.8
	Ortanın altı	14	2.8
	Orta	88	17.8
	İyi	229	46.5
	Çok iyi	152	30.8

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin % 50.7’ sini kız öğrenciler. % 49.3’ünü erkek öğrenciler oluşturmaktadır.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri okulların dağılım yüzdeleri ise; Sultan Murat İlköğretim Okulu % 49.9. Mustafa Kemal İlköğretim Okulu % 49.9’ dur. Öğrencilerin sınıfa göre dağılımları ise; 5. sınıf % 51.1, 4. sınıf % 48.9’ dir. Öğrencilerin okul başarılarına göre dağılımında en fazla karne derecesi pekiyi olan öğrencilerin olduğu (% 54.6). bunu sırasıyla iyi olan öğrenciler (%23.1). orta olan öğrenciler (% 20.9). geçer olan öğrenciler (% 1.2). zayıf olan öğrencilerin (% 0.2) izlediği görülmektedir.

Öğrencilerin kardeş sayısına göre dağılımında, en fazla 2 kardeş (51.5), bunu sırasıyla 3 kardeş (% 23.9), 1 kardeş (% 13.4), 4 ve üstü kardeşin (% 11.2) izlediği görülmektedir.

Öğrencilerin annelerinin öğrenim durumlarına göre dağılımında en fazla İlkokul mezunu annenin olduğu (% 49.3). bunu sırasıyla lise mezunu anne (% 24.3). ortaokul mezunu anne (% 19.5). üniversite ve lisansüstü mezunu annenin (% 6.9) izlediği görülmektedir.

Öğrencilerin babalarının öğrenim durumlarına göre dağılımında en fazla İlkokul mezunu babanın olduğu (% 33.1), bunu sırasıyla lise mezunu baba (% 31.8), ortaokul mezunu baba (% 21.7), üniversite ve lisansüstü mezunu babanın (% 13.2) izlediği görülmektedir.

Öğrencilerin algıladıkları gelir düzeyine göre dağılımında. algılanan gelirin en fazla iyi gelir düzeyi olduğu (% 46.5), bunu sırasıyla çok iyi gelir düzeyi (% 30.8), orta gelir düzeyi (% 17.8), ortanın altı gelir düzeyi (% 2.8), düşük gelir düzeyinin (% 1.8) izlediği görülmektedir.

4.2. ÖĞRENCİLERİN EMPATİK EĞİLİM PUANLARINA İLİŞKİN BETİMSSEL BULGULAR

Öğrenciler için Empatik Eğilim Ölçeği; Likert-tipi dört dereceli, 13 maddeden oluşan bir ölçme aracıdır. Belirli bir cevap anahtarına göre hesaplanan ölçekten empatik eğilim puanı en düşük 13 ve en yüksek 52 puan alınabilmektedir. Yüksek puan yüksek empatik eğilimi ifade etmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçekten aldıkları puanlar Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2
Öğrencilerin Empatik Eğilim Düzeylerine İlişkin Betimsel Bulgular

Ölçek	N	Min.	Max.	Mod	Medyan	Ortalama	SS
Empatik Eğilim	493	19	52	52	44.00	42.92	7.046

Öğrencilerin empatik eğilim puanları 19 ile 52 arasında değişmekte olup. ortalama puan 42. 92, mod 52, medyan 44.00, standart sapma değeri ise 7.046 olarak bulunmuştur.

Tablo 3
Öğrencilerin Empatik Eğilim Düzeylerinin Cinsiyete Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	SS	Test İstatistiği (Z)	P
Empatik Eğilim	Kız	250	281.33	6.3	-5.43	.000**
	Erkek	243	211.68	7.40		

** $p < 0.01$

Araştırmaya katılan öğrencilerin, empatik eğilim düzey puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğine ilişkin yapılan bağımsız örneklemeler için Mann Whitney U Testi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde; kızlar ve erkekler arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. $p < 0.01$. Tabloya göre grupların sıra ortalamaları incelendiğinde; kız öğrencilerin empati puan ortalaması (281.33) erkek öğrencilerin empati puan ortalamasından (211.68) daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 4
Öğrencilerin Empatik Eğilim Düzeylerinin Sınıf Değişkenine Göre
Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Ölçek	Sınıf	N	Sıra Ortalaması	SS	Test İstatistiği (Z)	P
Empatik Eğilim	4. Sınıf	241	277.32	7.02	-4.62	.000**
	5. Sınıf	252	218	6.91		

** $p < 0.01$

Öğrencilerin empatik eğilim düzey puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğine ilişkin yapılan bağımsız örneklem için Mann Whitney U Testi sonuçları incelendiğinde; sınıflar arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında; 4. Sınıf öğrencilerinin puan ortalaması (277.32), 5. Sınıf öğrencilerinin puan ortalamasından (218.00) empatik eğilimin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 4).

Tablo 5
Öğrencilerin Empatik Eğilim Düzeylerinin Başarı Değişkenine Göre
Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Ölçek	Karne Derecesi	n	Sıra Ortalaması	Sd	Test İstatistiği (Ki Kare)	P	
Empatik Eğilim	Zayıf ve Geçer	7	99	3	28.864	.000**	
	Orta	103	212.29				
	İyi	114	219.71				
	Pekiyi		269				275.71

** $p < 0.01$

Öğrencilerin empatik eğilim düzey puanlarının başarı değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçları incelendiğinde. başarı durumuna göre empatik eğilim puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında; en yüksek puan ortalamasına pekiyi not alan

öğrencilerin sahip olduğu (275. 71), bunu sırasıyla iyi alan (219.71), orta alan (212.29), zayıf ve geçer not alan (99.00) öğrencilerin izlediği görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 6
Öğrencilerin Empatik Eğilim Düzeylerinin Anne Öğrenim Durumu
Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Ölçek	Anne Öğrenim Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sd	Test İstatistiği (Ki Kare)	P
Empatik Eğilim	İlkokul	243	234.29	3	8.653	.034*
	Ortaokul	96	234.34			
	Lise	120	274.33			
	Üniversite ve üstü	34	277.12			

* $p < 0.05$

Annelerin öğrenim durumlarına göre empatik eğilim puanlarının anne öğrenim durumuna göre farklılaşma gösterip göstermediğine ilişkin yapılan bağımsız örneklem için yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçları incelendiğinde, annenin öğrenim durumlarına göre empatik eğilim puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında; en yüksek puan ortalaması üniversite ve üstü mezunlarının sahip olduğu(277,12), bunu sırasıyla lise (274,33), ortaokul (234,34) ve ilkokul(234,29) mezunlarının izlediği görülmektedir (Tablo 6).

Tablo 7
Öğrencilerin Empatik Eğilim Düzeylerinin Baba Öğrenim Durumu
Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Ölçek	Baba Öğrenim Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sd	Test İstatistiği (Ki Kare)	p
Empatik Eğilim	İlkokul	163	245.35	3	2.078	.556
	Ortaokul	107	230.88			
	Lise	157	254.99			
	Üniversite ve üstü	65	254.58			

Öğrencilerin empatik eğilim düzey puanlarının baba öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğine ilişkin. bağımsız örneklem için yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde; baba öğrenim durumu ile empatik eğilim arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir ($p= 0.556 > 0.05$).

4.3. ÖĞRENCİLERİN EKRÖ ANNE PUANLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Öğrenciler için Ebeveyn Red- Kabul Ölçeği; Likert-tipi dört dereceli, anne ve baba formu olmak üzere 24’er maddeden oluşan bir ölçme aracıdır. Belirli bir puanlama sistemine göre hesaplanan ölçekten, alınan en düşük puan 24’tür, bu algılanan maksimum sevgi ve kabulü göstermektedir en yüksek puan ise 96’dır, en yüksek reddedilme algısını gösterir. 60 ve 60’ın üzerinde olan skorlar niteliksel olarak kabulden çok reddi gösterir. Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçekten aldıkları puanların betimsel dağılımları Tablo 9’da özetlenmiştir.

Tablo 8
Öğrencilerin EKRÖ Anne Puanlarına İlişkin Betimsel Bulgular

Ölçek	N	Min.	Max.	Mod	Medyan	Ortalama	SS
EKRÖ							
Anne	486	24	81	27	32.00	34.21	8.79

Öğrencilerin EKRÖ anne ölçeği puanları 24 ile 81 arasında değişmekte olup, ortalama puan 34.21, mod 27, medyan 32.00 standart sapma değeri 8.79 olarak bulunmuştur.

Tablo 9
Öğrencilerin Anne Kabul-Red Algılarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	SS	Test İstatistiği (Z)	P
EKRÖ Anne	Kız	248	231.25	9.08	-1.967	.049*
	Erkek	238	256.26	8.47		

* $p < 0.05$

Araştırmaya katılan öğrencilerin, EKRÖ anne kabul-red düzeyi puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Mann Whitney U- testi sonuçları Tablo 9’da verilmiştir. Buna göre kızlar ve erkekler arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($p<.05$).Sıra ortalamaları dikkate alındığında, erkek öğrencilerin anne kabul düzeyi puan ortalaması (256.26) kız öğrencilerin anne kabul düzeyi puan ortalamasına (231.25) göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 10
Öğrencilerin Anne Kabul-Red Algılarının Sınıf Değişkenine Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Ölçek	Sınıf	N	Sıra Ortalaması	SS	Test İstatistiği (Z)	P
EKRÖ Anne	4. Sınıf	236	230.68	8.78	-1.960	.05*
	5. Sınıf	250	255.61	8.79		

* $p<0.05$

Öğrencilerin ekar anne kabul düzeyi puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğine ilişkin yapılan bağımsız örneklem için Mann Whitney U Testi sonuçları Tablo 10’da verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde; sınıflar arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür ($p<.05$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında; 5. Sınıf öğrencilerinin puan ortalaması (255.61), 4. Sınıf öğrencilerinin puan ortalamasından (230.68) anne kabul-red düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 11
Öğrencilerin Anne Kabul-Red Algılarının Başarı Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Ölçek	Karne Derecesi	n	Sıra Ortalaması	Sd	Test İstatistiği (Ki Kare)	P
EKRÖ Anne	Zayıf ve Geçer	6	369.08	3	20.109	.000**
	Orta	99	288.92			
	İyi	113	241.88			
	Pekiyi	268	224.60			

** $p<0.01$

Öğrencilerin EKRÖ anne kabul düzeyi puanlarının başarı değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğine ilişkin bağımsız örneklem için yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 11’de verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde, başarı durumuna göre anne kabul düzeyi puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında; en yüksek puan ortalamasına zayıf not alan öğrencinin sahip olduğu (478.00), bunu sırasıyla geçer not alan (347.30), orta alan (288.92), iyi alan (241.88) ve pekiyi alan (224.60) öğrencilerin izlediği görülmektedir.

Tablo 12
Öğrencilerin Anne Kabul-Red Algılarının Anne Öğrenim Durumu
Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Ölçek	Anne Öğrenim Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sd	Test İstatistiği (Ki Kare)	P
EKRÖ Anne	İlkokul	238	252.64	3	6.125	.106
	Ortaokul	95	257.38			
	Lise	119	218.57			
	Üniversite ve üstü	34	228.00			

Öğrencilerin EKRÖ anne kabul düzeyi puanlarının anne öğrenim durumuna göre farklılaşma gösterip göstermediğine ilişkin yapılan bağımsız örneklem için yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 12’ de verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde, anne öğrenim durumu ile öğrencilerin anne kabul düzeyi puanları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir ($p > 0.05$).

4.4. ÖĞRENCİLERİN EKRÖ BABA PUANLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Tablo 13
Öğrencilerin Baba Kabul-Red Algılarına İlişkin Betimsel Bulgular

Ölçek	N	Min.	Max.	Mod	Medyan	Ortalama	SS
EKRÖ							
Baba	485	24	81	27	32.00	34.31	8.76

Öğrencilerin EKRÖ baba ölçeği puanları 24 ile 81 arasında değişmekte olup, ortalama puan 34.31, mod 27, medyan 32.00, standart sapma değeri 8.76 olarak bulunmuştur (Tablo 13).

Tablo 14
Öğrencilerin Baba Kabul-Red Algılarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	SS	Test İstatistiği (Z)	P
EKRÖ Baba	Kız	247	232.13	9.06	-1.743	.081
	Erkek	238	254.28	8.44		

Araştırmaya katılan öğrencilerin, EKRÖ baba kabul-red düzeyi puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Mann Whitney U- testi sonuçları Tablo 14’de verilmiştir. Buna göre kızlar ve erkekler arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. ($p>.05$).

Tablo 15
Öğrencilerin Baba Kabul-Red Algılarının Sınıf Değişkenine Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Ölçek	Sınıf	N	Sıra Ortalaması	SS	Test İstatistiği (Z)	P
EKRÖ Baba	4. Sınıf	236	230.56	8.76	-1.907	.056
	5. Sınıf	249	254.79	8.76		

* $p<.05$

Araştırmaya katılan öğrencilerin, EKRÖ baba kabul-red düzeyi puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Mann Whitney U- testi sonuçları Tablo 15’de verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre sınıflar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. ($p>.05$).

Tablo 16
Öğrencilerin Baba Kabul-Red Algılarının Başarı Değişkenine Göre
Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Ölçek	Karne Derecesi	n	Sıra Ortalaması	Sd	Test İstatistiği (Ki Kare)	P
EKRÖ Baba	Zayıf ve Geçer	6	337.33	3	15.926	.001**
	Orta	98	285.47			
	İyi	113	242.46			
	Pekiyi	268	225.58			

** $p<0.01$

Öğrencilerin EKRÖ baba kabul-red düzeyi puanlarının başarı değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğine ilişkin bağımsız örneklem için yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 16’da verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde, başarı durumuna göre baba red düzeyi puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında; en yüksek puan ortalamasına zayıf not alan öğrencinin sahip olduğu (475.50), bunu sırasıyla geçer not alan (309.70), orta alan (285.47), iyi alan (242.46) ve pekiyi alan (225.58) öğrencilerin izlediği görülmektedir.

Tablo 17
Öğrencilerin Baba Kabul-Red Algılarının Baba Öğrenim Durumu
Değişkenine Göre Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Ölçek	Baba Öğrenim Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sd	Test İstatistiği (Ki Kare)	P
EKRÖ Baba	İlkokul	161	269.47	3	9.050	.029*
	Ortaokul	103	231.20			
	Lise	155	227.46			
	Üniversite ve üstü	65	229.47			

* $p<0.05$

Öğrencilerin EKRÖ baba kabul düzeyi puanlarının baba öğrenim durumuna göre farklılaşma gösterip göstermediğine ilişkin yapılan bağımsız örneklem için Kruskal Wallis Testi sonuçları Tablo 17’de verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde, baba öğrenim durumlarına göre öğrencilerin baba kabul düzeyi puanları arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Sıra ortalamaları dikkate alındığında; en yüksek puan ortalamasına ilkökul mezunlarının sahip olduğu(269.47), bunu sırasıyla ortaokul (231.20), üniversite ve üstü (229.47) ve lise (227.46) mezunlarının izlediği görülmektedir.

4.5. ÖĞRENCİLERİN EMPATİK EĞİLİM PUANLARI İLE EKRÖ VE ALT BOYUT PUANLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİNE İLİŞKİN BULGULAR

Öğrencilerin empatik eğilim ölçeği puanları ile EKRÖ ve alt ölçekleri arasındaki ilişkiler Spearman Korelasyon Katsayısı ile incelenmiştir.

Tablo 18
Öğrencilerin Anne Kabul-Red Algıları ile
Empatik Eğilim Alt Boyutları Arasındaki İlişki

ÖLÇEK		Empati	Empatik Eğilim	
		Toplam	Duygusal	Bilişsel
EKRÖ	r	-.356	-.307	-.360
Anne	p	.000	.000**	.000**
	N	486	486	486

** $p < 0.01$

Öğrencilerin empatik eğilim düzeyi puanı ile anne kabul-red ölçeği puanları arasındaki korelasyon Tablo 18’de verilmiştir. Spearman Korelasyon Katsayısı incelendiğinde; ilişkinin negatif, orta düzeyde ve anlamlı olduğu görülmektedir ($r = -0.356$, $p < 0.01$).

Öğrencilerin anne kabul-red düzeyleri ile empatik eğilimin alt boyutları arasındaki ilişkinin incelendiği bulgular Tablo 18’de verilmiştir. İlişki incelendiğinde; anne kabul-red düzeyi ile bilişsel empati düzeyi arasında negatif yönde orta düzeyde ($r = -0.360$) ilişki, duygusal empati düzeyi arasında da negatif yönde orta düzeyde ($r = -0.307$) anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur.

Tablo 19
Öğrencilerin Baba Kabul-Red Algıları ile
Empatik Eğilim Alt Boyutları Arasındaki İlişki

ÖLÇEK		Empati	Empatik Eğilim	
		Toplam	Duygusal	Bilişsel
EKRÖ	R	-.348	-.298	-.350
Baba	P	.000**	.000**	.000**
	N	485	485	485

** $p < 0.01$

Öğrencilerin empatik eğilim düzeyi puanı ile baba kabul-red ölçeği puanları arasındaki ilişki Tablo 19’da verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde; ilişkinin negatif, orta düzeyde ve anlamlı olduğu görülmektedir ($r = -0.348$, $p < 0.001$).

Öğrencilerin baba kabul-red düzeyleri ile empatik eğilimin alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde; baba kabul-red düzeyi ile bilişsel empati düzeyi arasında negatif yönde orta düzeyde ilişki ($r = -0.350$), duygusal empati düzeyi arasında negatif yönde düşük düzeyde ($r = -0.298$) anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur.

Tablo 20
Öğrencilerin Anne Kabul-Red Alt Boyutları ile
Empatik Eğilim Arasındaki İlişki

Ölçek		EKRÖ Anne Ölçeği			
		Sıcaklık B.	Düşmanlık B.	İhmal B.	Red Boyutu
Empatik	r	.292	-.201	-.275	-.213
Eğilim	p	.000**	.000**	.000**	.000**
	N	486	486	487	487

** $p < 0.01$

Tablo 20’ye göre empatik eğilim düzeyi ile anne kabul red ölçeğinin tüm alt boyutları arasında ilişki vardır ($p = .000$). Empatik eğilim- anne sıcaklık arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki varken, anne ihmal ($r = -0.275$), anne düşmanlık ($r = -0.201$), anne red ($r = -0.213$) olmak üzere üç alt boyutta da negatif yönde düşük düzeyde ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 21
Öğrencilerin Baba Kabul-Red Alt Boyutları ile
Empatik Eğilim Arasındaki İlişki

Ölçek	EKRO Baba Ölçeği				
	Sıcaklık B.	Düşmanlık B.	İhmal B.	Red Boyutu	
Empatik	R	.270	-.200	-.265	-.211
Eğilim	P	.000**	.000**	.000**	.000**
	N	485	485	486	486

** $p < 0.01$

Öğrencilerin empatik eğilim düzeyi puanı ile baba kabul-red ölçeğinin alt boyutları arasındaki ilişki Tablo 21’de verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde; empatik eğilim düzeyi ile baba sıcaklık düzeyi arasında pozitif yönde düşük düzeyde ilişki ($r = -0.270$), baba düşmanlık alt boyutu ($r = -0.200$), baba ihmal alt boyutu ($r = -0.265$), baba red alt boyutu ($r = -0.211$) olmak üzere üç alt boyutta da negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

BÖLÜM 5

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde, öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri, ebeveyn kabul-red algı düzeyleri üzerinde cinsiyetin, devam ettikleri sınıfın, başarı algılarının, anne ve baba öğrenim durumlarının ve empatik eğilim düzeylerinin, ebeveyn kabul red algısı arasındaki ilişkiye yönelik olarak araştırmanın bulguları tartışılmıştır.

5.1. Öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri cinsiyet, sınıf, karne derecesi, anne ve baba öğrenim durumuna göre anlamlı farklılaşmakta mıdır?

Araştırmaya katılan öğrencilerin, empatik eğilim düzeyleri ile cinsiyetleri arasındaki sonuçlar incelendiğinde; kız öğrenciler ve erkek öğrenciler arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($p < 0.01$). Kız öğrencilerin empatik eğilim düzeyi ortalamaları (281.33), erkek öğrencilerin ortalamalarından (211.68) daha yüksektir (Bkz. Tablo 3). Bu durum araştırma grubundaki kızların empatik eğilimlerinin erkeklerin empatik eğilimlerinden daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Literatürde bu bulguları destekleyen başka araştırmalar da mevcuttur. Cinsiyet ve empati arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalarda kızlar ve erkekler arasında anlamlı farklılık olduğu ve farkın kızların lehine olduğu

bulunmuştur. (Hoffman, 1977; Roberts ve Strayer, 2004; Kalliopuska, 1983; Webster, 2002; Aydın, 1996; Yüksel, 2009).

Rehber ve Atıcı (2009), ilköğretim öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarını inceledikleri araştırma sonucuna göre kız ve erkek öğrencilerin empatik eğilim ölçeği puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır.

Çetin (2008), ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeylerinin anne baba tutumları ve özsaygı ile ilişkisini incelediği araştırmada kızların empatik beceri ortalamalarının erkeklerden yüksek olduğunu bulunmuştur.

Padilla-Walker ve Christensen (2010), olumlu annelik-babalık, empati ve öz-düzenlemenin, yabancılara, arkadaşlara ve aileye karşı olan olumlu sosyal davranışlarla olan ilişkisi incelenmiştir. Araştırmada; kız öğrencilerin empati düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Davis'e göre (1996), kızların erkeklerden daha yüksek empatiye sahip olduğu görülse bile bu durum istatistiksel anlamda çok fazla üstünlük sağlayacak şekilde değildir.

Kız çocukları ve erkek çocukların cinsiyetlerine göre yetiştirilme tarzları toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Ebeveynler içinde yaşadıkları kültüre, toplum değerlerine ve normlara uygun olarak çocuklarını yetiştirmektedirler.

Dünyaya geldiği andan itibaren çocuğa yönelik yetiştirme tutumlarını belirleyen en önemli etmenlerden biri çocuğun cinsiyetidir. Kız çocukları, erkeklere göre daha uyumlu ve anlayışlı olma konusunda çevre tarafından yönlendirilmektedir. Bu durum kız çocukların empati kurmasını kolaylaştırıcı nedenler arasında sayılabilir. Erkek çocuklarının empatik eğilimlerinin düşük olması ise yine yetiştirilme tarzı nedeniyle erkeklerin duygularını rahat ifade edememesiyle açıklanabilir (Rehber, 2007). Kız çocuklara duygularını açıklamaları konusunda ebeveynleri tarafından cesaret verilirken erkek çocuklara ise duygularını göstermenin 'erkekliğe yakışmaz' olduğu öğretilmektedir (Gander

ve Gardiner, 1995; Köksal, 2000). Toplumumuzda belirgin olarak görülen yargılara örnek olarak 'erkekler ağlamaz' ifadesi de eklenebilir.

Rehber'e göre (2007), babalar erkek çocuklarına ilişkilerde haklarını savunması için gerektiğinde şiddete başvurması gerektiğini, karşısındakine saldırmamasının kötü bir davranış olmayacağını telkin etmektedirler. Bununla birlikte erkek çocuklarının oyunlarında dahi şiddet içeren bölümlere rastlanabilmektedir. Kızların olaylar karşısında duygulara daha çok önem vermeleri saldırgan davranışlarının önüne geçebilmektedir.

Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu fark dördüncü sınıf öğrencilerinin lehinedir (Bkz. Tablo 3). Bu durum, dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin arasındaki bir yıllık sürenin, empatik eğilim düzeyleri arasında gelişimsel basamak açısından farklı dönemlerde oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Piaget'in bilişsel evre kuramına göre; somut işlemler dönemi yaklaşık 7 ile 11 yaş arasına denk gelirken soyut işlemler dönemi yaklaşık olarak 11 ile 15 yaşlarına denk gelmektedir. Somut işlemler çocuğu için yalnızca hazırda bulunan ya da zihinsel olarak temsil edilen somut nesnelere uygulanabilirler. Ne olabileceğinden çok ne olduğunu ele alırlar. Ailedeki, akran grubundaki ilişkilerin farkına varma oluşmaktadır. Çeşitli sosyal kimlikleri ayırtmaya oturtmaya başlarlar. Soyut işlem dönemindeki çocuklar ise durumla ilgili bütün olası belirleyicileri düşünürler, sistematik biçimde tek tek değişimleri, sonuçları doğru şekilde gözlemleyip izlerler ve uygun cevaplara ulaşmaktadırlar (Miller, 2008).

Öğrencilerin içinde buldukları gelişim dönemi dikkate alındığında soyut işlemler döneminde olduğu varsayılan beşinci sınıf öğrencilerinin empatik eğilim puanlarının düşük çıkması sistematik biçimde düşüncülerinden, kendilerinin ve başkalarının düşünceleri hakkında da düşünebilmelerinden kaynaklanabilir. Bu durum bu dönem çocuklarının düşünce sisteminin mantıksal, soyut ve esnek olmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir.

Sayın (2010), tarafından yürütülen çalışmada dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin empati becerileri ile anne baba tutumları arasındaki ilişki

incelenmiştir. Araştırmada öğrencilerin empati beceri düzeylerinin sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Empatik eğilim puanlarının anne öğrenim durumuna göre farklılaşma gösterip göstermediğine saptamak için bağımsız örneklem için yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçları incelendiğinde, annenin öğrenim durumlarına göre empatik eğilim puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle; öğrencilerin empatik eğilim puanları annelerinin öğrenim durumuna bağlı olarak değişmektedir. Bu değişim annesi üniversite ve üstü mezunu olan öğrencilerin lehinedir. Araştırma sonuçlarına göre, empatik eğilim düzeyi en düşük olan grup annesi ilköğretim mezunu olan gruptur; empatik eğilim düzeyleri en yüksek olan grup ise annesi üniversite ve üstü mezunu olan grup olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 7).

Öğrencilerin empatik eğilim düzey puanlarının baba öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğini saptamak için Kruskal Wallis Testi sonuçları incelendiğinde; baba öğrenim durumu ile empatik eğilim arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir (Bkz. Tablo 8). Bir başka ifadeyle öğrencilerin empatik eğilim puanları babalarının öğrenim durumlarına bağlı olarak değişmemektedir.

Literatürde bu bilgileri destekleyen başka bulgular da mevcuttur. Çetin (2008), ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeylerinin anne baba tutumları ve özsaygı ile ilişkisinin incelendiği araştırmada annenin öğrenim durumları ile empati puanları arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin baba öğrenim durumlarına göre empati puanları arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir.

Sarıyüce- Körükçü (2004), çocukların özsaygı düzeyleri ile empatik becerilerinin incelendiği araştırmada annelerin empatik beceri puanlarının, öğrenim durumuna göre fark anlamlı bulunmuştur.

Yapılan bazı araştırmalarda ise annenin öğrenim durumu ile çocuklarının empatik beceri düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunamazken, babanın öğrenim durumları ile çocuklarının empatik beceri düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Buna göre babası okur yazar olmayan öğrencilerin empatik

beceri puanları, babası ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerin empatik beceri puanlarından daha düşüktür (Metz, 2005).

Yapılan araştırmalarda anne ve babanın eğitim düzeyleri arttıkça öğrencilerin empati beceri düzeylerinin arttığı bulunmuştur (Sayın, 2010; Eroğlu, 1995; Eisenberg, 1992; Cotton, 2001; Kalliopuska, 1983; Feshbach, 1990).

ABD, Meksika ve Türkiye’de yapılan çalışmalar çok yönlü yaklaşımın anne-baba eğitimi ve çocukların toplumsal beceri ve okul başarılarıyla ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu bulgulara göre eğitimi yüksek anne-babalar, çocuklarla ilgili çok yönlü görüşleri daha fazla desteklemişlerdir ve bu türden görüşleri destekleyen anne-babaların çocukları daha başarılı olmuşlardır (Hortaçsu, 2003).

Annenin eğitim düzeyi de çocuğun kişilik gelişimi üzerinde etkiye sahiptir. Anne, baba eğitim durumu ebeveynlerin çocuklara karşı yetiştirme tarzlarının, tutumlarının belirlenmesinde de etkili olmaktadır.

Çocuğun içinde yetiştiği aile ortamı pek çok kişilik özelliğinin belirleyicisi olduğu gibi empatinin gelişiminde de oldukça önemlidir. Yapılan araştırmalar da göstermektedir ki sağlıklı aile ortamında yetişen çocukların, yani anne-babanın eğitilmiş, destekleyici olduğu, uygun disiplin yöntemini kullandığı, duygularını ifade ettiği ailelerde çocukların empatik becerileri daha gelişmiştir (Barnett, Howard, King ve Dino, 1980; Bar-Tal, Nadler ve Blechman, 1980; Bryant ve Crockenberg, 1980; Eberly, Montemayor ve Flannery, 1993; Eisenberg, Fabes, Schaller, Carlo ve Miller, 1991; Fabes, Eisenberg ve Miller, 1990; Frankel, Lindahl ve Harmon, 1992; Janssens ve Gerris, 1992; Krevans ve Gibbs, 1996; Rigby, 1993; Radke-Yarrow ve Zahn-Waxler, 1984; Robinson, Zahn-Waxler ve Emde, 1994; Trommsdorff, 1991; Yüksel, 2009).

5.2. Öğrencilerin EKRÖ anne ve baba kabul-red düzeyleri cinsiyet, sınıf, karne derecesi, anne ve baba öğrenim durumuna göre anlamlı farklılaşmakta mıdır?

EKRÖ ölçeği algılanan reddi ölçmek üzere yapılandırılmıştır. Alınan puan ne kadar yüksekse reddedilmişliği deneyimleme eğilimi de o kadar fazladır. Bu doğrultuda analizlerin yorumlanması yapılacaktır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, EKRÖ anne red düzeyleri ile cinsiyetleri arasındaki farklılaşma sonuçları incelendiğinde; kız öğrenciler ve erkek öğrenciler arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($p < .05$). Erkek öğrencilerin anne red düzeyi puan ortalaması kız öğrencilerin ortalamalarından daha yüksektir (Bkz. Tablo 9). Bu durum erkeklerin anne red algılarının daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, EKRÖ baba kabul-red düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğine ilişkin yapılan analiz sonuçları incelendiğinde kız öğrenciler ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (Bkz. Tablo 14). Bir başka ifadeyle öğrencilerin EKRÖ baba red puanları cinsiyet durumuna bağlı olarak değişmemektedir.

İlgili literatürde annelerin kabul ve red davranışlarının çocuğun cinsiyetine göre incelenmesinden elde edilen farklı bulgular yer almaktadır.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde anne ve baba red düzeyleri ile cinsiyet arasında herhangi bir ilişki saptanamadığı gözlenmiştir (Oshino ve ark., 2007; Schlette ve ark.,1998; Yaşar, 2009; Toran, Erkan, 2004; Turgut, 2005; Hoşcan, 2010).

Shanahan, McHale, Crouter ve Osgood (2007), 7-19 yaş arasındaki çocukların anne ve baba sıcaklığının boylamsal olarak incelendiği çalışmada ise, erkek çocukların kız çocuklardan daha fazla babalarından sıcaklık algıladıkları saptanmıştır.

Khaleque ve Rohner (2002) anne babaların çocuklarına karşı ifade ettikleri sıcaklık, sevgi davranışları ya da kin, saldırganlık ilgisizlik, ihmal ve ayrıştırılmamış redetme davranışlarının oranının kültüre, sosyal sınıfa, cinsiyete ve diğer demografik değişkenlere göre farklılıklar gösterdiğini belirtmişlerdir.

Öktem ve Batum (2011), tarafından yürütülen araştırmada öğrenme bozukluğu olan çocukların, öğrenme bozukluğuna sahip olmayan yaşlılarından ebeveyn reddine ilişkin algıları ve davranış sorunları açısından farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Öğrenme bozukluğu olan ve karşılaştırma gruplarında hem anne hem de baba algısında erkek çocukların daha çok red algıladıkları

bulunmuştur. Bir başka deyişle, her iki grupta da erkekler kızlara göre daha çok anne ve baba reddi algıladıkları saptanmıştır.

Ebeveyn reddi algısı; ebeveynin ve çocuğun cinsiyetine göre değişebilmektedir (Rohner, 1998; Vaneziano, 2003; Aksel, Engels, Raaijmakers, 2004).

Cinsiyet rolleri gelişimi sürecinde kız çocuklar annelerini erkek çocuklar ise babalarını model almaktadırlar (Deater-Deckard ve Dodge 1997). Bu sebeple, kızlar için anne algısı önem taşırken, erkek çocuklar için baba algısı ön plana çıkabilir.

Feshbach, Goldstein ve Michaels, tarafından yapılan araştırmada anneler ile kızlar, babalar ile erkekler arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Anneleri tarafından kabul algı düzeyi yüksek olan kızların empati düzeyleri arasında ilişki saptanırken annelerin kabul davranışları ile erkeklerin empati düzeyleri arasında ilişki bulunamamıştır. Benzer şekilde; Smilary, Barnett, sadece kızların anne kabul düzeyi ile empati arasında ilişki bulunmuştur (Akt. Kim, 2003).

Kim (2003), ergenlerle yaptığı çalışmada; algılanan ebeveyn kabul ve duygusal empati arasındaki ilişki incelenmiştir. Kız çocukların duygusal empati değerlerinin annenin kabulü ile ilişkili olduğu, erkek çocukların ise baba kabulü ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmalar, ebeveynlerin erkek ve kız çocuklara farklı davrandığını göstermektedir. Cinsiyet rolleri gelişimiyle tutarlı olarak katı disiplin yöntemleri erkek çocuklara kız çocuklardan daha fazla uygulanmaktadır (Shek 1998). Çocukların algılarını araştıran çalışmalar da benzer bulgular ortaya çıkmıştır. Örneğin, hem erkek hem kız çocuklar erkeklerin daha fazla fiziksel cezaya maruz kaldıklarını, kızların ise erkeklere göre ebeveynlerinden daha sıcak davranışlar gördüğü belirtilmiştir (Sorbring ve ark. 2003). Özetle, ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarına farklı davrandıkları söylenebilir. Bu sebeple, ebeveynlerinden daha sert davranışlar gören erkek çocukların ebeveynleriyle etkileşimleri daha yumuşak ve sıcak olan kız çocuklara göre daha fazla anne ve baba reddi algıladıkları düşünülebilir. Annelerin red algısına göre gruplar arası farkın kız çocuklarda ortaya çıkması ise anne algısından bağımsız olarak erkek çocuklara yönelik katı

yaklaşımların erkek çocuklar tarafından ebeveyn reddi olarak algılandığı şeklinde yorumlanabilir.

Baba red düzeyi ile cinsiyet arasında anlamlı fark çıkmaması, çocuk yetiştirmede annenin daha etkin rol oynaması, çocuklarla daha fazla vakit geçirmesi ve babanın otorite figürü nedeniyle kız ve erkek çocuklara eşit mesafede algılanması şeklinde yorumlanabilir.

Sunar (2002), çocuklar büyürken babaları ile ilişkilerini otorite ve saygı ile eşleştirip, özellikle ergenlik sürecinde babanın ailenin otorite kaynağı olduğunu bildirmiştir, bundan dolayı, çocukların babaları ile mesafeyi korumaya eğilimli olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla, babalarından ihmal, ayrışmamış red algılasalar bile çocukların baba red algısında etkili olmayabilir.

Öğrencilerin EKRÖ anne kabul düzeyi puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma göstermektedir (Bkz. Tablo 10). Elde edilen ortalamalara göre; beşinci sınıf öğrencileri dördüncü sınıf öğrencilerinden daha fazla red algılamaktadırlar.

Araştırmaya katılan öğrencilerin, EKRÖ baba kabul-red düzeyi puanlarının sınıflar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (Bkz. Tablo 15).

Çocuğun sınıf seviyesi yükseldikçe çocuğun algıladığı reddetme düzeyi de artmaktadır. Çocuğun yaşı büyüdükçe davranışları anlamlandırma becerisinin arttığı, buna ve pubertinin başlamsına paralel olarak da ebeveynleriyle çatışmalar yaşamaya başlamalarıyla red algılarının artabileceği söylenebilir.

Hymel (1986), çocukluk ve adölesan döneminde akran davranışlarının etkisini incelediği çalışmasında, çocukların yaşları büyüdükçe aile ve arkadaşları tarafından sevilip sevilmediklerini daha doğru algıladıkları ifade edilmektedir. Green, Gustafson ve West (1980) çocukta meydana gelen gelişimsel değişimlerin annenin davranışları üzerinde etkisi olduğu belirtilmektedir. Çocuğun sosyal ve motor becerilerinde meydana gelen gelişmeler çocukla annenin etkileşimini nitelik ve nicelik yönünden arttırmaktadır (Akt. Sertalin, 2003). Cüceloğlu (1993), anne veya babaların küçük çocuklarına hoşgörülü ve kabul eden bir tutum sergilerken, büyük olan çocuklarına daha fazla denetleyici bir tutum sergiledikleri ifade edilmektedir.

Becerik-Özdiker (2002), araştırmasında çocukların annelerinin kabul ve red davranışlarını algılamalarının çocuğun yaşına göre farklılaştığı bulunmuştur. Bu farklılık sıcaklık ve sevgi alt boyutunda görülmektedir. Araştırma sonucu, çocuğun yaşı büyüdükçe sosyal ve duygusal olgunluğunun ve farkındalığının artmasından kaynaklanabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Öğrencilerin EKRÖ anne kabul-red düzeyi puanlarının başarı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır (Bkz. Tablo 11). Ortalamalar dikkate alındığında zayıf ve geçer not alan öğrenciler, pekiyi alan öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla red algılamaktadırlar.

Öğrencilerin EKRÖ baba kabul-red düzeyi puanlarının başarı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir (Bkz. Tablo 16) Sonuçlar incelendiğinde, zayıf ve geçer not alan öğrenciler pekiyi alan öğrencilerden daha fazla red algıladıkları görülmektedir.

Erdem (1990) tarafından, algılanan ebeveyn kabul reddi ile benlik kavramı, anksiyete, nedensel yükleme stili, ebeveyn tutumları, akademik başarı arasındaki ilişkileri incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre reddedildiğini algılayan çocuklarda anksiyetenin arttığı görülmüştür. Artan anksiyete akademik başarıyı düşürmektedir.

Pelegrina, Garcia-Linares ve Casanova (2003), ebeveynleri tarafından kabul edildiklerini algılayan çocukların, daha iyi akademik performans gösterdikleri, kendilerini akademik olarak daha yeterli algıladıkları ve daha yüksek motivasyon gösterdikleri görülmektedir.

Bascoe, Davies, Sturge-Apple ve Cummings (2009), ilkokul birinci sınıfa giden çocuklar ile yaptıkları çalışmanın sonucunda, çocukların ebeveyn ilişkilerinde güvensizlik algılamasının, akran ilişkilerini olumsuz etkilediği görülmüştür. Bu durum, çocuğun akademik işlevselliğinin ve okul uyumunun da dolaylı yoldan etkilemektedir .

Öğrencilerin EKRÖ anne kabul-red düzeyi puanlarının anne öğrenim durumuna göre anlamlı farklılaşma bulunamamıştır (Bkz. Tablo 12).

Öğrencilerin EKRÖ baba-red kabul düzeyi puanlarının baba öğrenim durumuna göre farklılaştığı görülmektedir (Bkz. Tablo 17). Ortalamalar dikkate alındığında babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin, babası üniversite ve üstü mezunu olan öğrencilerden daha fazla red algıladıkları görülmektedir.

Annelerin eğitim düzeyi düştükçe çocuklarını red davranışlarının arttığı, eğitim düzeyi yükseldikçe red davranışlarının azaldığı söylenebilir. Bir çok araştırma (Rohner ve Chaki-Sircar 1988; Haktanır ve diğer., 1998; Sümer ve Güngör 1999; Üstün 1994; Anjel 1993; Kağıtçıbaşı 1979; Bilir ve Dabanlı 1991) ebeveynlerin eğitim düzeyleri artıkça, çocuklarına karşı olan davranışlarının kabul edici yönde arttığı, eğitim düzeyi düştükçe çocuklara karşı olan kabul edici olumlu davranışlarda azalma, reddedici olumsuz davranışlarda artma olduğu bulunmuştur. Bu bulgular bizim çalışmamızdan elde edilen baba öğrenim düzeyi bulgularlarını desteklemektedir.

Mızrakçı'ya göre (1994), eğitim düzeyi kişilerin kurdukları aile yapısını da etkilemektedir. Eğitim düzeyinin yüksek olduğu ailelerde eşlerin çocuk bakımını ve eğitimini paylaştıkları ve bunun eşler arasındaki ilişki kadar anne çocuk ilişkisini de olumlu yönde etkilediği vurgulanmıştır. Ayrıca annelerin kendi yetiştiriliş tarzları da tutumları üzerinde etkili olmaktadır.

5.3. Öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri ile ebeveyn kabul-red düzeyleri arasında ilişki var mıdır?

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne ve baba kabul-red düzeyleri ile empatik eğilimleri orta düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur (Bkz. Tablo 18, 19). Bu bulguya dayanarak ebeveynleri tarafından kabul edilen öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Anne ve baba EKRÖ ölçeğinin alt boyutları olan sıcaklık, düşmanlık, ilgisizlik ve ihmal, ayrıştırılmamış red ile empatik eğilim arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Anneden ve babadan algılanan sıcaklık ve sevgi alt boyutu ile empatik eğilim arasındaki ilişki beklendiği gibi negatif yönlü ve diğer alt ölçeklerin ilişkisinden daha yüksek olduğu görülmektedir (Bkz Tablo 20, 21). Bir başka ifadeyle annenin reddediciliği, ihmali, saldırgan davranışları yükselip ve

anneninin sıcak davranışları azaldıkça (puanın yüksek olması düşük kabul ve sevgiyi gösterdiğinden), öğrencilerin empatik eğilimleri artmaktadır.

Anne ve baba kabul-red düzeyleri ile empatik eğilimin alt boyutları olan bilişsel empati ve duygusal empati arasındaki ilişki anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Anne ve baba kabul-red düzeyleri ile bilişsel empati düzeyi duygusal empati düzeyinden daha yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. (Bkz. Tablo 18, 19).

Rohner'e göre (1999), ekar ve empati arasındaki ilişki belirgin bir şekilde görünür olsa da (en azından ABD'de) bu ilişkiyi ortaya çıkaran mekanizma henüz tam olarak tanımlanamamıştır. Aradaki ilişkiyi açıklamada EKAR teorisinin yardımcı olacağı düşünülmektedir. Dünya çapında ve Amerika'da ebeveyn kabulü ve reddinin ana nedenleri, sonuçları ve empati gibi diğer bağlantıları tahmin etmeye ve açıklamaya çalışan bir sosyalizasyon kuramıdır.

Literatürde yapılan araştırma ile ilgili farklı bilgiler mevcuttur. Yapılan araştırmada ebeveyn kabul-red düzeyi ile empatik eğilimin bilişsel alt boyutu arasındaki ilişki daha yüksek bulunmuştur. Kim (2003), tarafından yürütülen araştırmada ise; algılanan ebeveyn kabul ve duygusal empati arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Kız çocukların duygusal empati değerlerinin annenin kabulü ile ilişkili olduğu, erkek çocukların ise baba kabulü ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çok sayıda araştırmada, anne çocuk ilişkisinin, çocuğun akran ilişkilerine, sosyal becerilerine önemli katkıları olduğu ifade edilmektedir. Araştırma bulgularına göre anne-çocuk arasındaki olumlu etkileşim çocuğun sosyometri puanlarını arttırmakta, bu çocuklar akranları tarafından sevilmeğe, empati düzeyleri artmakta ve akranları arasında popüler olmaktadırlar (Brody & Shaffer 1982; Paley ve Diğerleri, 2000; Akt. Gülay, Önder, 2007).

Bununla birlikte pek çok araştırma da çocuğunun ihtiyaçlarına cevap verebilen, kabul edici, şiddet uygulamayan, ihmal etmeyen, reddetmeyen, koruyucu olan annelerin çocuklarındaki empati düzeyinin, çocuklarını reddeden, ihmal eden, çocuklarıyla ilgilenmeyen annelerin çocuklarına göre daha yüksek olduğunun da altını çizmektedir (Kohn, 1991).

Sekiz-onbeş yaş arası 678 çocuk ve anneleriyle gerçekleştirilen diğer bir araştırmada, annelerin kabul-red düzeyi ile çocuklarının sosyal iletişim becerileri arasında anlamlı ilişkinin olduğu ortaya konulmuştur. Reddedici tutuma sahip annelerin çocuklarının özgüvenlerinin düşük olduğu, iletişim becerilerinin zayıf olduğu ve duygularını paylaşma gibi duygusal becerilerde de yetersizlikler gösterdikleri ifade edilmiştir (Wolchik ve Diğerleri, 2000).

6-8 yaş arası 106 çocuk ve ebeveynlerinin, arkadaşlarının ve öğretmenlerinin katıldığı bir araştırmada, çocukların ebeveynleriyle ilişkilerinin akranlarıyla ilişkilerine yansması incelenmiştir. Sonuçlara bakıldığında, kabul edici, sıcak ilişkilerin kurulduğu ailelerden gelen çocuklar, arkadaşları arasında, reddedilen, ihmal edilen akranlarına göre daha çok empati becerisine sahip olarak değerlendirilmektedirler (Davidov & Grusec, 2006).

Feshbach, Goldstein ve Michaels, tarafından yürütülen araştırmada anneleri tarafından kabul algı düzeyi yüksek olan kızların empati düzeyleri arasında ilişki bulunurken, annelerin kabul davranışları ile erkeklerin empati düzeyleri arasında ilişki bulunamamıştır. Benzer şekilde Smilary, Barnett, sadece kızların anne kabul düzeyi ile empati arasında ilişki saptanmıştır (Akt. Kim, 2003).

Önder ve Gülay (2007), tarafından yürütülen çalışmada ise; annelerin kabul-red düzeyleri ile çocuklarının empati becerileri arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.

Ebeveyn-çocuk ilişkileri çocuğun sosyal ve duygusal yaşamında kalıcı etkilere sahiptir. Anne-baba-çocuk arasındaki etkileşimin sonraki yıllardaki sosyal-duygusal uyum, akademik başarı, öz yeterlik gibi birçok unsuru etkilediği bilinmektedir (Khaleque ve Rohner, 2002; Yavuzer, 1999).

Ebeveynlerin çocukları kabul etme noktasında sıcaklık boyutu önemlidir. Ebeveynlerle çocuk arasındaki duygusal bağın kalitesi ile anne-babanın bu duygularını ifade etmekte kullandıkları fiziksel ve sözel davranışlar sayesinde çocuk sıcaklık ve sevgi algılayacaktır. Çocukla iletişimde anne babanın çocuğa yaklaşım şekilleri çocuğun empati gelişiminde önem arz etmektedir. Örneğin okul çağındaki çocukların duygularından, yaşadıkları problemlerden bahsetmesini isteyen anne- baba çocuklarıyla sıcaklık paylaşımında bulunmuş ve çocuğun

empati geliştirmesinde olumlu yönde etki sağlamış olacaktadırlar. Araştırmanın ilgili literatür kısmında da belirtildiği gibi çocukta empati; model alma, gözleme, taklit v.b. yollarıyla gelişmektedir. Çocuklar model olarak öğrenirler. Ebeveynlerin çocuklarına karşı davranışları, çocuklarını dinleme biçimleri, duygularını paylaşma ve paylaştırmaları, sadece çocukla iletişimde değil sosyal iletişimde de empatik tepki vermeleri çocukta empati gelişiminde oldukça önemlidir. Ebeveyni tarafından kabul edilen ocuk, kendine güvenen, kendi değerini her zaman bilen ve kendini koruma ihtiyaı duymayan, duygularında kendini zgr hisseden ve başkalarının duygusu ve düşüncelerini anlayan, empati kurabilen ocuk olacaktır. Yapılan araştırma sonucu da gösteriyor ki; anne ve baba tarafından kabul edilen çocukların empatik eğilim düzeyleri kabul etmeyen çocuklardan daha yüksektir.

Çalışmamızın bulguları yorumlanırken dikkat edilmesi gereken bir husus, çelişkili görünen, beklenmeyen bazı bulguların olmasıdır. Anne kabul-red düzeyi ile anne öğrenim arasında ilişki bulunamaması, EKRÖ baba puanlarının cinsiyete göre farklılaşmaması. Bu durumun literatür kısmında sözü edilen “duygusal baş edicilere” yönelik bulgular olabileceği düşünülmektedir. şüphesiz ki bu çalışmanın daha büyük, özellikle, sosyo-demografik veriler açısından kontrol edilmiş örneklemlerde çalışılması daha farklı sonuçlar verecektir.

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanlar yaşamlarının hemen her evresinde diğer insanlarla iletişim kurmaktadır. Bu iletişimin temelleri ebeveyn- ocuk ilişkisi ile atılmaktadır. Sıcaklık ve kabul içeren anne-baba davranışları ve tutumları, çocukların sosyal yeterlik, sosyal beceri ve olumlu sosyal davranışlarıyla yakından ilişkilidir. Bu araştırmada ebeveyn-ocuk etkileşiminin çocuğun gelişimi üzerindeki etkisi ve empatinin sosyal ve duygusal gelişimdeki etkisi göz önüne alınarak, ebeveynlerin kabul-red düzeyleri ile çocuklarının empatik eğilim düzeyleri arasında ilişki saptanmıştır.

Bu araştırmada; ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıfa devam eden öğrencilerin algıladıkları ebeveyn kabul-red düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri

arasındaki ilişki; öğrencilerin cinsiyet, devam ettikleri okul, sınıf, kardeş sayıları, başarıları, anne babanın öğrenim durumları, gelir düzeyleri değişkenlerine göre incelenmiştir.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda hem uygulamalara yönelik hem de yapılacak araştırmalara yönelik öneriler geliştirilmiştir:

Konu ile ilgili ileride yapılacak olan araştırmalarda farklı illerden, farklı örneklem grupları seçilebilir. Bundan sonra yapılacak olan araştırmalarda ilköğretim birinci ve ikinci kademe öğrencileriyle birlikte çalışarak farklı yaş grupları arasındaki farklılıklar ele alınabilir. Bu araştırmada çocukların algıladıkları ebeveyn kabul-red düzeyi incelenmiştir sonraki araştırmalarda ebeveynler de çalışmaya dahil edilebilir. EKRÖ anne ve baba formları da araştırmaya dahil edilerek, ebeveynlerin kabul red algıları ile çocuklarının algıları arasındaki farklar incelenebilir. EKRÖ daha büyük yaş gruplarına uygulanabilir. Ayrıca erkek ve kadınlarda annelerinden algıladıkları saldırganlık ve ihmal ile çocuklarına yönelik saldırganlık ve ihmal davranışlarına bakılarak kuşaklar arasındaki örtüşme ya da farklılaşma gözlemlenebilir. Böylece ebeveynlerin geçmişteki yetiştirilme tarzlarının bugün çocuklarına karşı tutum ve davranışları üzerindeki etkileri saptanabilir.

Boylamsal çalışmalarla çocukların anne-baba kabul reddi ile empatik eğilimleri arasındaki ilişki incelenebilir. Bunların yanı sıra anne-baba kabul reddinin çocukların empatik eğilim gibi sosyal becerileri başta olmak üzere diğer gelişim alanları üzerindeki etkilerini ele alan çalışmalar gerçekleştirilebilir. Algılanan kabul ve reddetme ile aile içi iletişim arasında ilişki olup olmadığı araştırılabilir. Böylece anne-baba-çocuk ilişkisine yön veren dinamikler saptanabilir.

Araştırmada elde edilen bulgular, konu ile ilgili benzer çalışmalara paralellik göstermektedir. Buradan yola çıkarak uygulamaya yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Empati eğilim ve beceri düzeyi eğitimle geliştirilebilir. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hem okul öncesi eğitimde, hem de ilköğretim ve ortaöğretimde empati becerisini geliştirmeye yönelik program düzenlemeleri yapılabilir.

İlköğretim ve ortaöğretim okullarında, rehberlik ve psikolojik danışmanlık servisleri, öğrencilerin empati beceri düzeylerini tespit eden çalışmalar yapabilir ve öğrencilerin empati becerilerini geliştiren programlar geliştirilerek uygulanabilir.

Anne-çocuk ilişkisi, çocuğun davranışlarını ve uyumunu anlamakta büyük önem taşır. Okullarda psikolojik danışmanlar yapacakları bireysel veya grup danışmalarında bu ilişkiyi göz önünde bulundurarak aileye yönelik psikolojik destek ve yardım sağlayabilirler. Sadece özel okullarda değil devlet okullarında da 'Aile Okulu' kapsamında düzenli olarak anne babalara seminer veya konferanslar verilebilir. Ebeveyn sıcaklığının ve kabulünün aile ilişkilerini, çocuğun sosyal ve duygusal gelişimini ve yaşamını nasıl etkilediği açıklanabilir ve bunun çocukların yaşamlarında, geleceklerindeki önemi vurgulanabilir.

Ebeveynlerin çocuklarıyla nitelikli ilişkiler geliştirebilmeleri için anne baba adaylarından başlamak üzere tüm ebeveynlere çocuk psikolojisi, çocuk eğitimi, çocuk bakımı, çocuk ihmal ve istismarı, çocuk hakları konularında bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Bunun için üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı, Halk Eğitim Merkezleri, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları tarafından programlar, seminer ve sempozyumlar, uygulamalı eğitimlerin düzenlenmesi önem taşımaktadır. Öğretmenlerin de öğrencilerini yakından takip ederek çok yönlü tanımları ve gerekli durumlarda ebeveynleri çocuklarıyla ilgili yönlendirmeleri de gerekmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın ilgili birimlerinin üreteceği konuyla ilgili çizgi filmlerin, filmlerin ve programların, başta TRT olmak üzere ulusal yayın yapan televizyon kanallarında yayınlanması; her eğitim ve gelir düzeyindeki anne-babaların çocuklarına ilişkin tutumlarının gelişmesine katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Akalın, A. (2005). *Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların Abla ve Ağabeylerinin Sosyal Beceri Düzeyi ve Kardeş İlişkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Akbaba, S. & Şahin, M (2010). İlköğretim Okullarında Zorbacı Davranışların Azaltılmasına Yönelik Empati Eğitim Programının Etkisinin Araştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*:18 (1). s.s: 331-342.
- Akse, J., Hale, W.W., Engels, R.C.M.E. & Raaijmakers, Q. A. W. (2004). Personality, Perceived Parental Rejection and Problem Behavior in Adolescence. *Social Psychiatry & Psychiatric Epide- Miology*, 39, 980-998.
- Altınbaş, K., Gülöksüz, S., Özçetinkaya, S., Oral T. (2010). Empatinin Biyolojik Yönleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*; 2(1):1525.
- Arslan, H. (2010). *Algılanan Ebeveyn Kabul ve Reddinin Mizaç ve Karakter Özelliklerine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı.
- Aydın, A. (1996). *Empatik Becerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Aydın, M.Z. (2005). *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Batson, C.D., Fultz, J., Schoenrade, P.A. (1997). Distress and Empathy. Two Qualitatively Distinct Vicarious with Different Motivational Consequences. *Journal of Personality*. 55.13-39.
- Batum, P. & Öktem, F. (2011). Öğrenme Bozukluklarında Ebeveyn Kabulü/Reddi ile İçselleştirme ve Dışsallaştırma Sorunlarının İncelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* , 18 (1). s.s:5.
- Bilgin, N. (Editör). (1988). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Britner,P.A & Rohner,R.P (2002). Worldwide Mental Health Correlates of Parental Acceptance-Rejection: Review of Cross-Cultural and Intracultural Evidence. *Cross-Cultural Research, February 2002; vol. 36, 1: pp. 16-47.*

Bryant, J. (Editor) (2003). *Communication and Emotion: Essays in Honor of Dolf Zillmann.* Manwah, NJ, USA: Lawrence Erlbaum Associates, Incorporated. 107-126.

Bulut, I. (1993). *Ruh sağlığının aile işlevlerine etkisi.* Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayını.

Büyüköztürk, Ş.(2012). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Ceyhan, A.A. (1993). *Ana-Babaların Empatik Eğilim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Coşkun, N. (2008). *İlköğretim ve Lise Öğrencilerinin Abi ve Ablalarıyla İlişkide Algıladıkları Kabul-reddin Psikolojik Uyum, Aile İçi Çatışma ve Eş Kabul-reddi ile İlişkisi.* (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,İstanbul.

Cournoyer, D.E. (2000). Universalist research: *Examples Drawing From The Methods and Findings of Parental Acceptance-Rejection Theory.* In A.L. Comunian & U.

Çağdaş, A. (2002). *Anne Baba İletişimi,* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Çetin, Ö. (2005). *Suçlu ve Normal Ergenlerde Algılanan Anne-Baba Kabul ve Reddi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

Davidov, M. & Grusec, J. E. (2006). Untangling The Links of Parental Responsiveness to Distress and Warmth to Child Outcomes. *Child Development, 77, 44-58.*

Davis, M.H. (1996). *Empathy, A Social Psychological Approach*. Colorado: Westview Press.

Dökmen, Ü. (1987). Empati Kurma Becerisiyle Sosyometrik Statü Arasındaki İlişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 20 (1-2), ss. 183-207.

Dökmen, Ü. (1988). Empatinin Yeni Bir Modele Dayanılarak Ölçülmesi ve Psikodrama İle Geliştirilmesi. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 21. 1-2. 155- 190.

Dökmen, Ü. (2004). *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yayıncılık, İstanbul. s.s:134

Dökmen, Ü. (2010). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul: Remzi Kitabevi

Dubois, D.C., Eitel, S. K. & Fewer, R.D. (1994). Effects of Family Environment and Parent Child Relationships on School Adjustment During the Transition to Early Adolescence. *Journal of Marriage and the Family*. 56, 405-414

Duru, Erdiñç. (2002). *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Yıl:2002(2) Sayı:12

Eisenberg, N. (1992). “The Relations of Maternal Practices an Characteristics to Children’s Vicarious Emotional Responsiveness”. *Child Development*. (63), 583-602.

Erken, M. (2009). *Empati Becerisinin Ahlaki Davranışlar Üzerindeki Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Erkman, F. (2003). *Turkish Children’s Perception of Parental Warmth, Corporal Punishment and Psychological Adjustment*, Paper presented at the SCCR 32nd Annual Meeting, Charleston South Carolina.

Eryavuz, A. (2006). *Çocuklukta Algılanan Ebeveyn Kabul Reddinin Yetişkinlik Dönemi Yakın İlişkileri Üzerindeki Etkileri*. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Gallese V, Fadiga L, Fogassi L, Rizzolatti G.(1996). Action Recognition in The Premotor Cortex. *Brain* 1996; 119:593–609.

Goleman, D. (1995). *Duygusal Zeka: Neden IQdan Daha Önemlidir?* İstanbul: Varlık Yayınları.

Goleman, D. (2005). *Duygusal Zeka*, 2. Basım. İstanbul: Varlık Yayınları.

Güldağ, Sibel (2007). *Düzce Çakırlar İlköğretim Okulunda Okuyan Örgencilerin Ebeveynlerinin Empatik Düzeylerinin Ailelerin Sosyo-ekonomik Yapılarına Göre İncelenmesi*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.

Güngör A.A.,Çetin, C.N.(2007). İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Empatik Beceri Düzeyleri ile Algıladıkları Anne Baba Tutumlarının İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*: 2012. 20 (2). s.s: 473-488.

Harrison NA, Wilson CE, Critchley HD(2007). Processing of Observed Pupil Size Modulates Perception of Sadness and Predicts Empathy. *Emotion* 2007; 7:724–729.

Hoffman, L.M. (2003). *Empathy and Moral Development*, Two Edition, Cambridge University Pres, USA.

Hortaçsu, N. (1997). *İnsan ilişkileri*. Ankara: İmge Yayınları.

Hoşcan, S.(2010).*9-12 Yaş Çocuklarının Evlilik Çatışması Algısı ile Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişkide Ebeveyn Tutumunun Aracı Etkisinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.

Jersild, A. (1983). *Çocuk Psikolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Araştırmaları Merkezi Yayın No:4.

Kahraman, H. & Akgün, S. (2008). Empati Becerileri Eğitiminin Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Empati Becerilerine ve Sorun Davranışlarına Etkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15 (1), ss. 15-23.

Kandemir, M. ve Özbay, Y. (2009), Sınıf İçinde Algılanan Empatik Atmosfer ile Benlik Saygısı Arasındaki Etkileşimin Zorbalıkla İlişkisi, *Elementary Education Online*, 8(2), 322-333.

Kasuto, S. (2005). *Özel Anaokullarına Devam Eden 6 Yaş Çocuklarının Cinsiyet Özelliklerine İlişkin Kalıp yargıları ile Annenin Sosyal Uyumluluğu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kaya,A. Siyez,D. (2010). KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği: Geliştirilmesi Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 35(156), 112.

Khaleque, A. & Rohner, R P. (2002). Perceived parental acceptance rejection and psychological adjustment: A meta analysis of cross- culturel and intra culturel studies. *Journal of Marriage and Family*, 64, 54-64

Kohn, A. (1991). Caring kids: The role of the schools. *Phi Delta Kappa*., 72, 496-506.

Körükçü, Sarıyüce Ö. (2004), *Altı Yaş Grubundaki Çocukların Özsaygı Düzeyleri ile Anne Empatik Becerilerinin İncelenmesi*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Krevans, J., Gibbs, J.C.(1996). "Parents' Use of Inductive Discipline-Relations to Children's Empathy and Prosocial Behavior", *Child Development*, 67, 3263-3277.

Lawrence, E.J., Shaw, P., Baker, D., Baron-Cohen, S., David, A.S. (2004). Measuring Empathy: Reliability and Validity of The Empathy Quotient. *Psychological Medicine*, 34, 911-924.

Lila, M., Garcia, F. & Gracia, F.: 2007 "Perceived Paternal and Maternal Acceptance and Children's Outcomes in Colombia.", *Social Behavior and Personality*, 35(1), 115-124.

Lipsitt, N. (1993), Development of Empathy in Children: The Contribution of Maternal Empathy and Communication Style, PHD, Ohio.

Marci C, Ham J, Moran E, Orr S.(2007). *Physiologic Correlates of Perceived Therapist Empathy and Social-Emotional Process During Psychotherapy*. J Nerv Ment Dis. 195:103-111.

Miller, H. P. (2008). *Gelişim Psikolojisi Kuramları*. Çeviren: B. Onur. Ankara: İmge Kitapevi.

Moore, B. S.(1990).The Origins and Development of Empathy, *Motivation and Emotion*, 14(2), 75-80.

Önder, A. & Duman, H. (2007). Annelerin Kabul Red Düzeyi ile Çocuklarının Empati Becerisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (22), ss. 23-30.

Önder, A. Gülay, H. (2007).Ebeveyn Kabul-red Kuramı ve Bireyin Gelişimi Açısından Önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 20-28.

Önder, A. Gülay, H. (2007). *Annelerin Kabul Red Düzeyi ile Çocuklarının Empati Becerisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

Öngider, N. (2006). *Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumunu Üzerindeki Etkileri*. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Padilla-Walker, L.M., Christensen, K.J.(2010). "Empathy and Self-Regulation as Mediators Between Parenting and Adolescents' Prosocial Behavior Toward Strangers, Friends and Family", *Journal of Research on Adolescence*, 1-11.

Rees, C.F. (2004). The Importance of Empathy. *DAI*. February. 3100337.

Rehber, E. & Atıcı, M. (2007). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışlarının İncelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (1), s.s:323–342.

Rogers, C.R. (1975). Empatik Olmak Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir (İngilizce'den Çeviren: F. Akkoyun). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16 (1) ss. 103-122.

Rohner, R.P. (1994). Patterns of Parenting: The Warmth Dimension in Worldwide Perspective. In W. J. Lonner & R. S. Malpass (Eds.), *Readings in Psychology and Culture*. Needham Heights (113-120). MA: Allyn and Bacon, Inc.

Rohner, R.P. (1999). Reliability and Validity of the Intimate Partner Acceptance-Rejection Questionnaire. Manuscript in Preparation, *Rohner Center for the Study of Parental Acceptance and Rejection, School of Family Studies, University of Connecticut*.

Rohner, R. P. (2004). The Parental Acceptance and Rejection Syndrome: Universal Correlates of Perceived Rejection. *American Psychologist*, 59, 830-840.

Rohner R.P. (2005). Glossary of Significant Concepts in Parental Acceptance-Rejection Theory. www.cspar.uconn.edu/Glossary.pdf

Rohner, R.P. (2005). *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection. Center for the Study of Parental Acceptance and Rejection, University of Connecticut at Storrs*.

Rohner, R. P. ve Chaki-Sircar, M. (1988). *Woman and Children In Bengali Willage*, Hannover and London: University Press of New England.

Rohner, R. P. & Khaleque, A. (2005). *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection*. USA: Rohner Research Publications. 38-43.

Salahur, E. (2010). *Üniversite Öğrencilerinin Geriye Dönük Olarak Çocukluklarında Algılamış Oldukları Ebeveyn Kabul Veya Reddinin Yetişkin Bağlanma Biçimleri ve Depresif Belirtiler İle İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi).

Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı, Ankara.

Shamusander, C. (1999) Understanding Empathy and Related Phenomena. *American Journal of Psychotherapy*. Spring. Vol 53(2). 232-245.

Shanahan, L., Mchale, S.M., Crouter, A.N. & Osgood, D.W.(2007). "Warmth with Mothers and Fathers from Middle Childhood to Late Adolescence: Within- and Between- Families Comparisons", *Developmental Psychology*, 43/3, 551-563.

Rohner, R.P. (1986). *The Warmth Dimension: Foundations of Parental Acceptance-Rejection Theory*. Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.

Smith A., (2006). *Cognitive Empathy and Emotional Empathy in Human Behavior and Evolution*. *The Psychological Record*, 56, 3-21.

Starcevic V, Piontek MC. (1997). Empathic Understanding revisited: Conceptualization, controversies, and limitations. *Am J. Psychother*; s:51:317-328.

Strayer, J. and Roberts, W. (2004), Childrens Anger Emotional Expressiveness and Empathy: Relations with Parents Empathy Emotional Expressiveness, and Parenting Practices, *Social Development*, 13; 229-255.

S. Kim & Rohner, (2003). Perceived Parental Acceptance and Emotional Empathy Among University Students in Korea. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 20,5. Gielen (Eds.), *International Perspective On Human Development*. Lengerich: Pabst Science Publishers.

Telman, N. Ünsal, P. (2005). *İnsan İlişkilerinde İletişim*. İstanbul: Epsilon Yayınları.

Turner, P. P., Sarason, I. G. & Sarason B. R. (2001). Exploring The Link Between Parental Acceptance and Young Adult Adjustment. *Cognitive Therapy and Research*, 25, 185-199.

Ünal, F.(2007).Empati Gelişiminde Anne Baba Tutumlarının Etkisi. *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 176, 135.

ÜNAL, Fatma (2007), “Çocuklarda Empatinin Gelişimi: Empatinin Gelişiminde Anne-Baba Tutumlarının Etkisi”. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı:176.

Varan, A. (2003). *EKAR Kuramı Değerlendirme Araçlarının Türkiye Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması*. (Yayınlanmamış Çalışma) Ege Üniversitesi,/Psikiyatri Anabilim Dalı, İzmir.

Varan, A. (2005). Relation Between Parental Acceptance and İntimate Partner Acceptance in Turkey: Does History Repeat Itself? *Ethos*, 33, 3, 414-426 <http://www.azmivaran.com/ekar/> (21 Ocak 2011)

Verlaan, P. & Schwartzman, A. E. (2002). Mother’s and Father’s Parentel Adjustment: Links to Externalizing Behaviour Problems in Sons and Daughters. *International Journal of Behavioral Development*. 26 (3), 214-224.

Yaşar, F. (2009). *İlköğretime Devam Eden Öğrencilerin Anne-Çocuk İlişisini Kabul ve Reddedici Algılama Düzeyinin Annenin Evlilik Doyumu ve Evlilik Uyumu Düzeyiyle İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi.) Çukurova Üniversitesi,/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.

Yavuzer, H. (1998). *Yaygın Ana-Baba Tutumları, Ana-Baba Okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi,

Yavuzer, H. (1999). *Ana-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 12. Basım.

Yeşilyaprak, B. (1989). “Anne ve Baba Tutumlarının Kişilik Gelişimi Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Araştırma”, *Ya-Pa* 6. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.

Yılmaz, Yüksel. A. (2003), *Empati Eğitim Programının İlköğretim Öğrencilerinin Empatik Becerilerine Etkisi*. (Basılmamış Doktora tezi.) Ankara Üniversitesi/Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yüksel, A. (2009). İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Empatik Becerileriyle Aile İşlevleri ve Benlik Kavramları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (1) 25. Sayı 153

Yener,N.(2005). *Çocukların Algıladıkları Ebeveyn Kabul veya Reddinin Okul Başarısı ile İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Webster, D.R. (2002). Perceptions of Parent- Child Attachments: Relationships with Explanatory Style Empathy. Paper Presented at the Annual Conference of the American Psychological Association. (10). Chicago, IL.

Whitson, S.M.(2003). Children's Coping with Marital Conflict and Their Adjustment and Physical Health: Vulnerability and Protective Functions." *Journal of Family Psychology*,.17(3), 315-326.

Wicker B, Keysers C, Plailly J, Royet JP, Gallese V, Rizzolatti G.(2003). Both of us Disgusted In My Insula: The Common Neural Basis of Seeing and Feeling Disgust. *Neuron* 2003; 40:655-664.

Wolchik, S. A., Wilcox, K. L., Tein, J. Y. & Sandler, I. N. (2000). Maternal Acceptance and Consistency of Discipline as Buffers of Divorce on Children's Psychological Adjustment Problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 28, 87-102.

Zhou, Q. and Others (2002). "The Relations of Parental Warmth and Positive Expressiveness to Children's Empathy-Related Responding and Social Functioning: A Longitudinal Study" *Child Development*, 73 (3) 893-915.

EKLER

EK 1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU

İlköğretim Öğrencilerinin Görüş ve Düşüncelerinin Araştırılması

Sevgili Öğrenciler; bu form, ilköğretim okulu öğrencileri hakkında yapılan bir araştırma için hazırlanmıştır. Arka sayfalarda aile ve arkadaşlık yaşamınız ve ilişkileriniz konusunda çeşitli sorular yöneltilmektedir. Lütfen her soruyu dikkatle okuyunuz ve **size uygun olan** cevabın solundaki paranteze (X) işareti koyunuz.

Sorulara vereceğiniz **samimi ve içten cevaplar**, benim için ve çalışmanın sonuçları için çok önemlidir. Cevaplarınız gizli kalacak ve kimse ile paylaşılmayacaktır. Zaman ayırdığınız ve katkılarınız için teşekkürler.

Psikolog Aslı KÖSEOĞLU

1. Okulunuzun adı: _____
2. Sınıfınız : _____
3. Cinsiyetiniz : Kız Erkek
4. Yaşınız: _____ Doğum tarihiniz: (Gün)_____/ (Ay)_____/ (Yıl)_____
5. Siz dahil kaç kardeşsiniz: _____
6. Kardeşleriniz arasında siz kaçınıcı çocuksunuz? 1. 2. 3. 4.
Diğer _____
7. Geçen yıl aldığınız karne dereceniz _____ ya da notunuz _____
8. Size göre başarı düzeyiniz: Çok iyi İyi Orta Ortanın Altı
Düşük
9. Anneniz Hayatta mı? : Evet Hayır
10. Annenizin Yaşı: _____ ya da biliyorsanız doğum tarihi: _____
11. Annenizin Öğrenim Durumu: İlkokul Orta Lise Üniversite
ve üstü
12. Annenizin Mesleği-İşi: _____ Çalışmıyor - Ev hanımı
 Emekli

13. Babanız Hayatta mı? Evet Hayır

14. Babanızın Yaşı: : _____ ya da biliyorsanız doğum tarihi: _____

15. Babanızın Öğrenim Durumu: İlkokul Orta Lise Üniversite
ve üstü

16. Babanızın Mesleği-İşi: _____ Çalışmıyor Emekli

17. Anne-Babanın Evlilik Durumu: Evli Ayrı - Boşanmış

18. Ailenizin Aylık Ortalama Geliri: Çok iyi İyi Orta Ortanın Altı
 Düşük

EK 2. KA-Sİ EMPATİK EĞİLİM ÖLÇEĞİ

		Bana hiç uygun değil	Bana biraz uygun	Bana oldukça uygun	Bana tamamen uygun
AÇIKLAMA: Sevgili öğrenciler aşağıda bazı durumlara ilişkin düşünceler ifade eden cümleler bulunmaktadır. Lütfen her cümleyi dikkatlice okuyarak o durumun size ne kadar uyduğunu düşünün ve kararınıza en uygun seçeneğin içine çarpı koyarak düşüncenizi belirtin. Cevaplarınızın kimseyle paylaşılmayacağından emin olun. Bu anketin sizin okul çalışmalarınızla bir ilgisi yoktur. Sizden düşüncelerinizi içten bir şekilde ifade etmeniz beklenmektedir. Lütfen tüm soruları cevaplamaya çalışın					
1	Bir arkadaşım sınavlardan kötü not aldığında onun duygularını anlayabilirim.	1	2	3	4
2	Karşımda acı çeken birini gördüğümde aynı acıyı ben de hissederim.	1	2	3	4
3	Bir arkadaşım mutlu olduğu zaman ben de kendimi mutlu hissederim	1	2	3	4
4	Herhangi bir olay karşısında kendimi arkadaşlarımın yerine koyabilirim.	1	2	3	4
5	Yakınını kaybeden bir insanın duygularını anlayabilirim.	1	2	3	4
6	Bir arkadaşım başından geçen üzücü bir olay anlattığında ben de kendimi üzgün hissederim.	1	2	3	4
7	Arkadaşlarımın canını sıkan bir şeyler olduğunda onlar söylemeseler de hal ve hareketlerinden anlarım.	1	2	3	4
8	Arkadaşlarımı anlama konusunda başarılı olduğuma inanıyorum.	1	2	3	4
9	Karşımda ağlayan birini gördüğümde benim de gözlerim dolar.	1	2	3	4
10	Bir arkadaşım bir başarısından dolayı ödül aldığında onun sevincini ben de hissederim.	1	2	3	4
11	Yalnız kalan bir arkadaşımın neler hissettiğini anlayabilirim.	1	2	3	4
12	Bir arkadaşım haksızlığa uğradığında üzülürüm.	1	2	3	4
13	Üzgün ve morali bozuk bir arkadaşımı gördüğümde benim de moralim bozulur.	1	2	3	4

EK 3. ANNE KABUL RED ÖLÇEĞİ (KISA FORM)

Çocuk/Ergen EKRÖ (Kısa Form)

Yönerge: Bu sayfada anne-çocuk ilişkisini içeren ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelerin annenizin size olan davranışlarına uygun olup olmadığını düşünün. Her ifadeyi okudukta sonra o ifade annenizin size karşı davranışları konusunda ne kadar doğruysa, “Hemen hemen her zaman doğru“, “Bazen doğru“, “Nadiren doğru“ veya “Hiçbir zaman doğru değil” şeklinde işaretleyiniz.

ÖRNEK:

ANNEM	ANNEM İÇİN DOĞRU		ANNEM İÇİN DOĞRU DEĞİL	
	Hemen hemen her zaman doğru (4)	Bazen Doğru (3)	Nadiren Doğru (2)	Hemen hemen hiçbir zaman doğru değil (1)
Ben hiç yokmuşum gibi davranır	☒	☐	☐	☐

Çocuk EKRÖ-Anne (Kısa Form)

ANNEM	ANNEM İÇİN DOĞRU		ANNEM İÇİN DOĞRU DEĞİL		
	Hemen hemen her zaman doğru (4)	Bazen Doğru (3)	Nadiren Doğru (2)	Hemen hemen hiçbir zaman doğru değil (1)	
1	Benim hakkımda güzel şeyler söyler.	☐	☐	☐	☐
2	Bana hiç ilgi göstermez.	☐	☐	☐	☐

3	Benim için önemli olan şeyleri anlatabilmemi kolaylaştırır.	☐	☐	☐	☐
4	Hak etmediğim zaman bile bana vurur.	☐	☐	☐	☐
5	Beni büyük bir baş belası olarak görür.	☐	☐	☐	☐
6	Kızdığı zaman beni cezalandırır.	☐	☐	☐	☐
7	Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldür.	☐	☐	☐	☐
8	Benden hoşlanmıyor gibi.	☐	☐	☐	☐
9	Yaptığım şeylerle gerçekten ilgilenir.	☐	☐	☐	☐
10	Bana bir sürü kırıcı şey söyler.	☐	☐	☐	☐
11	Ondan yardım istediğimde beni duymazlıktan gelir.	☐	☐	☐	☐
12	Bana istenilen ve ihtiyaç duyulan biri olduğumu hissettirir.	☐	☐	☐	☐
13	Bana çok ilgi gösterir.	☐	☐	☐	☐
14	Beni kırmak için elinden geleni yapar.	☐	☐	☐	☐
15	Hatırlaması gerekir diye düşündüğüm önemli şeyleri unuttur.	☐	☐	☐	☐
16	Eğer kötü davranırsam benden hoşlanmadığımı hissettirir.	☐	☐	☐	☐
17	Bana yaptığım şeylerin önemli olduğunu hissettirir.	☐	☐	☐	☐
18	Yanlış bir şey yaptığımda beni korkutur veya tehdit eder.	☐	☐	☐	☐
19	Benim ne düşündüğüme önem verir ve düşündüklerim hakkında konuşmamdan hoşlanır.	☐	☐	☐	☐
20	Ne yaparsam yapayım, diğer çocukların benden daha iyi olduğunu hisseder.	☐	☐	☐	☐
21	Bana istenmediğimi belli eder.	☐	☐	☐	☐
22	Beni sevdiğini belli eder.	☐	☐	☐	☐
23	Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez.	☐	☐	☐	☐
24	Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez.	☐	☐	☐	☐

EK 4. BABA KABUL-RED ÖLÇEĞİ (KISA FORM)

Yönerge: Bu sayfada baba-çocuk ilişkisini içeren ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelerin annenizin size olan davranışlarına uygun olup olmadığını düşünün. Her ifadeyi okuduktan sonra o ifade annenizin size karşı davranışları konusunda ne kadar doğruysa, “Hemen hemen her zaman doğru”, “Bazen doğru”, “Nadiren doğru” veya “Hiçbir zaman doğru değil” şeklinde işaretleyiniz.

ÖRNEK:

BABAM	BABAM İÇİN DOĞRU		BABAM İÇİN DOĞRU DEĞİL	
	Hemen hemen her zaman doğru (4)	Bazen Doğru (3)	Nadiren Doğru (2)	Hemen hemen hiçbir zaman doğru değil (1)
Ben hiç yokmuşum gibi davranır	☒	☐	☐	☐

Çocuk EKRO-Baba (Kısa Form)

BABAM	BABAM İÇİN DOĞRU		BABAM İÇİN DOĞRU DEĞİL	
	Hemen hemen her zaman doğru (4)	Bazen Doğru (3)	Nadiren Doğru (2)	Hemen hemen hiçbir zaman doğru değil (1)
1	Benim hakkımda güzel şeyler söyler.	☐	☐	☐
2	Bana hiç ilgi göstermez.	☐	☐	☐
3	Benim için önemli olan şeyleri anlatabilmemi kolaylaştırır.	☐	☐	☐

4	Hak etmediğim zaman bile bana vurur.	☐	☐	☐	☐
5	Beni büyük bir baş belası olarak görür.	☐	☐	☐	☐
6	Kızdığı zaman beni cezalandırır.	☐	☐	☐	☐
7	Sorularımı cevaplayamayacak kadar meşguldür.	☐	☐	☐	☐
8	Benden hoşlanmıyor gibi.	☐	☐	☐	☐
9	Yaptığım şeylerle gerçekten ilgilenir.	☐	☐	☐	☐
10	Bana bir sürü kırıcı şey söyler.	☐	☐	☐	☐
11	Ondan yardım istediğimde beni duymazlıktan gelir.	☐	☐	☐	☐
12	Bana istenilen ve ihtiyaç duyulan biri olduğumu hissettirir.	☐	☐	☐	☐
13	Bana çok ilgi gösterir.	☐	☐	☐	☐
14	Beni kırmak için elinden geleni yapar.	☐	☐	☐	☐
15	Hatırlaması gerekir diye düşündüğüm önemli şeyleri unuttur.	☐	☐	☐	☐
16	Eğer kötü davranırsam benden hoşlanmadığımı hissettirir.	☐	☐	☐	☐
17	Bana yaptığım şeylerin önemli olduğunu hissettirir.	☐	☐	☐	☐
18	Yanlış bir şey yaptığımda beni korkutur veya tehdit eder.	☐	☐	☐	☐
19	Benim ne düşündüğüme önem verir ve düşündüklerim hakkında konuşmamdan hoşlanır.	☐	☐	☐	☐
20	Ne yaparsam yapayım, diğer çocukların benden daha iyi olduğunu hisseder.	☐	☐	☐	☐
21	Bana istenmediğimi belli eder.	☐	☐	☐	☐
22	Beni sevdiğini belli eder.	☐	☐	☐	☐
23	Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez.	☐	☐	☐	☐
24	Onu rahatsız etmediğim sürece benimle ilgilenmez.	☐	☐	☐	☐

EK 5 EKRÖ ANNE BABA İZİN FORMU

Rohner@uconn.edu PHONE (860) 486-0073 FAX (860) 486-3915

© Ronald and Nancy Rohner Center

for the Study of Interpersonal Acceptance and Rejection

**Human Development & Family Studies, Box U-2058, University of
Connecticut, Storrs, CT 06269-2058 USA**

Limited License

PERMISSION TO REPRODUCE FOR

LIMITED EDUCATIONAL AND RESEARCH PURPOSES

February 22, 2012

To the Purchaser/User of measures from the Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection Asli Aydemir Köseoğlu:

Permission must be obtained to reproduce and use any measures purchased from Rohner Research Publications for use in any research or clinical application of the measures. This includes unlimited numbers of questionnaires for a project. Use of the measures and scoring software is restricted to an individual project. To obtain and purchase permission (\$25 for graduate students; \$50 annually renewable fee for clinicians), go to the website (link below) or write to the email address below. International copyright law compels compliance to the above notice.

Ronald P. Rohner, Professor Emeritus

Family Studies and Anthropology

Director, Ronald and Nancy Rohner Center

CEO, ROHNER RESEARCH

255 Codfish Falls Road Storrs, CT 06268-1425 USA

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Aslı KÖSEOĞLU

Doğum Tarihi/Yeri : 23.08.1986/ İstanbul

Medeni Hali: Evli

E-mail: psk.aslikoseoglu@gmail.com / asliaydemir_86@hotmail.com

Eğitim Durumu:

2004 – 2009 Maltepe Üniversitesi(İstanbul) Fen-Edebiyat Fakültesi
Psikoloji Bölümü (%100 Ösym Burslu) Lisans Eğitimi

2004 - 2009 Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler
Bölümü (ÇAP) Lisans Eğitimi

1998 – 2004 Özel Şefkat Koleji (İstanbul) Lise ve Ortaöğrenim (%50
Burslu).

İş Deneyimi

2012-2013 Harikalar Diyarı Anaokulu

2009- 2011 6. His Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi